

Національний технічний університет
"Дніпровська політехніка"

Навчально-науковий Інститут економіки
Фінансово-економічний факультет
Кафедра економічного аналізу і фінансів

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА
до кваліфікаційної роботи
ступеню магістр

студента Кухар Карини Ігорівни

(ПІБ)

академічної групи 072м-19-1

(шифр)

спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

(код і назва спеціальності)

освітньо-професійної програми Фінанси, банківська справа та страхування

(код і назва програми)

на тему: «Управління кредитними ризиками комерційного банку
(на прикладі АТ КБ «ПриватБанк»)»

Керівники	Прізвище, ініціали	Оцінка за шкалою		Підпис
		рейтинговою	інституційною	
Кваліфікаційної роботи	д.е.н., проф. Єрмошкіна О.В.			
Рецензент	Костюк А.Р.			
Нормоконтролер	Доценко О.Ю.			

Дніпро
2020

**Національний технічний університет
"Дніпровська політехніка"**

ЗАТВЕРДЖЕНО:

завідувач кафедри

економічного аналізу і фінансів

(повна назва)

О.В.Єрмошкіна

(підпис)

(прізвище, ініціали)

« _____ » _____ 2020 року

**ЗАВДАННЯ
на кваліфікаційну роботу
ступеню магістр**

студенту Кухар К.І. академічної групи **072м-19-1**
(прізвище, ініціали) (шифр)

спеціальності **072 «Фінанси, банківська справа та страхування»**

(код і назва спеціальності)

На тему: «Управління кредитними ризиками банку
(на прикладі АТ КБ «ПриватБанк»)»

затверджену наказом ректора НТУ "Дніпровська політехніка" від 20.11.2020 р. №962-с

Розділ	Зміст	Термін виконання
ВСТУП	Актуальність теми, мета і завдання, об'єкт і предмет роботи, методи, наукова та практична цінність, апробація результатів, публікації, структура роботи	12.10.2020- 18.10.2020
Розділ 1	Теоретико-методичні основи управління кредитним ризиком банку	19.10.2020- 26.10.2020
Розділ 2	Аналіз та управління кредитним ризиком в банку на прикладі АТ КБ «ПриватБанк»	27.10.2020- 08.11.2020
Розділ 3	Удосконалення управління кредитним ризиком комерційного банку	09.11.2020- 22.11.2020
Розділ 4	Прогнозування ефективності управління кредитним ризиком комерційного банку	23.11.2020- 29.11.2020
ВИСНОВКИ		30.11.2020- 03.12.2020
Демонстраційний матеріал	Підготовка демонстраційного матеріалу до захисту	04.12.2020- 06.12.2020

Завдання видано

_____ (підпис керівника)

Єрмошкіна О.В.

(прізвище, ініціали)

Дата видачі завдання 28.09.2020 р.

Дата подання до екзаменаційної комісії 07.12.2020 р.

Завдання прийнято до виконання

_____ (підпис студента)

Кухар К. І.

(прізвище, ініціали)

АНОТАЦІЯ

Кухар К.І. Управління кредитними ризиками комерційного банку (на прикладі АТ КБ «ПриватБанк»).

Кваліфікаційна робота магістра за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа та страхування».– НТУ «Дніпровська політехніка», Дніпро, 2020.

Робота присвячена вивченню теоретичних, методичних та практичних проблем планування й можливих напрямів управління кредитним ризиком банку.

У вступі викладено сучасний стан проблеми, обґрунтована актуальність теми, конкретизовано задачі кваліфікаційної роботи, визначено об'єкт і предмет дослідження.

У роботі розглянуто сутність кредитного ризику комерційного банку, а також підходи до його управління. Проаналізовано основні методи оцінки кредитного ризику. Запропоновано вдосконалення системи моніторингу, комплаєнс-контролю, а також запровадження стратегії повернення проблемних кредитів.

Одержані результати кваліфікаційного дослідження можуть бути використані АТ КБ «ПриватБанк» для підвищення ефективності управління кредитним ризиком своєї діяльності.

РИЗИК, КРЕДИТНИЙ РИЗИК, КРЕДИТНИЙ ПРОЦЕС, МОНІТОРИНГ,
ПРОБЛЕМНА ЗАБОРГОВАНІСТЬ, КОМПЛАЄНС

SUMMARY

Kuhar K.I. Credit risk management of a commercial bank (in terms of CB "PrivatBank" JSC).

Qualifying work of the master in the specialty 072 "Finance, Banking and Insurance". - Dnipro University of Technology, Dnipro, 2020..

The work is devoted to the study of theoretical, methodological and practical problems of planning and possible areas of credit risk management of the bank.

The introduction outlines the current state of the problem, substantiates the relevance of the topic, specifies the tasks of qualification work, defines the object and subject of research.

The essence of the credit risk of commercial banks, as well as approaches to its management have been studied. The basic methods for assessing credit risk have been control. Improvement of the monitoring system, compliance control, as well as the implementation of a strategy for the return of bad loans is proposed.

The obtained results of the qualification research can be used by JSC CB "PrivatBank" to increase the efficiency of credit risk management of its activities.

RISK, CREDIT RISK, CREDIT PROCESS, MONITORING, BAD DEBT, COMPLIANCE

ЗМІСТ

ВСТУП	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМ РИЗИКОМ БАНКУ	10
1.1. Кредитний ризик як невід’ємний елемент банківської діяльності	10
1.2. Етапи управління кредитним ризиком банку	23
1.3. Методологічні засади управління кредитним ризиком банку	34
Висновки до розділу 1	50
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ТА УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМ РИЗИКОМ В БАНКУ НА ПРИКЛАДІ АТ КБ «ПРИВАТБАНК»	52
2.1. Загальна характеристика АТ КБ «ПриватБанк»	52
2.2. Аналіз кредитної політики та формулювання кредитного портфелю банку	59
2.3. Аналіз рівня ризику кредитного портфелю АТ КБ «ПриватБанк» та методів управління ним	70
Висновки до розділу 2	81
РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМ РИЗИКОМ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ	82
3.1. Встановлення факторів що впливають на процес управління кредитним ризиком банку	82
3.2. Розробка економічно математичної моделі управління кредитним ризиком банку	91
3.3. Організаційно-економічні заходи удосконалення процесу управління кредитним ризиком банку	97
Висновки до розділу 3	105
РОЗДІЛ 4. ПРОГНОЗУВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМ РИЗИКОМ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ	108
4.1. Оцінка ефективності моделі управління кредитним ризиком	108

4.2. Впровадження внутрішньобанківського моніторингу як складової системи оцінки проблемних кредитів банку	120
4.3. Обґрунтування щодо запозичення досвіду США з управління портфелями проблемних кредитів банківських установ	135
Висновки до розділу 4	143
ВИСНОВКИ	145
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	146
ДОДАТКИ	151

ВСТУП

Кредитні операції банку належать до прибуткових і водночас ризикових видів діяльності банку. Розглядаючи кредитний ризик у контексті банківської діяльності, слід відмітити, що підвищений рівень ризикованості кредитних операцій є причиною не тільки погіршення ліквідності банку і зменшення прибутку, а й невиконання банком своїх зобов'язань перед клієнтами, втрати коштів клієнтів, порушення системи організації безготівкових розрахунків, наслідком чого може бути втрата репутації, банкрутство. Виходячи з цього, однією з важливих проблем, з якими стикаються банки, є кредитний ризик.

Банківська криза, що стрімко набирала обертів в Україні 2014-2016рр, спричинила значний вплив на всіх, без винятку, суб'єктів господарювання. Зменшення обсягів виробництва валового внутрішнього продукту у державі, зменшення фінансових ресурсів, що обслуговують весь відтворювальний процес, усе це є негативним впливом банківської системи. Пріоритетним напрямом діяльності сучасних українських банківських установ були і залишаються кредитні операції. Саме вони приносять найвагомішу частку доходів банку, тому і є найбільш ризикованими у діяльності банків.

Актуальність дослідження. Актуальність теми обумовлена наявністю тенденції погіршення якості активів, що призводить до збитковості банківських установ. Велика кількість прострочених кредитів призводить до падіння довіри до банку з боку вкладників та акціонерів, виникнення проблем з платоспроможністю та ліквідністю, погіршення репутації банку. Тому на сьогодні у практичній діяльності є проблема оцінювання кредитного ризику та управління ним.

Мета магістерського дослідження. Полягає у науковому узагальненні аспектів управління кредитним ризиком в банківській установі, вивченню основних проблем пов'язаних з ним, пошук шляхів вдосконалення системи управління та можливість застосування рекомендацій щодо їх впровадження в

АТ КБ «ПриватБанк» для забезпечення ефективного та стабільного функціонування банківської установи.

Досягнення поставленої мети здійснювалось послідовним вирішенням наступних завдань:

- розкрити сутність поняття «кредитний ризик», дослідити погляди різних економістів і визначити необхідність управління та роль кредитного ризику в банківській установі;

- проаналізувати діяльність підприємства протягом 2016-2018рр.;

- оцінити основні показники фінансового стану АТ КБ «ПриватБанк»;

- навести послідовність здійснення процесу управління кредитним ризиком в АТ КБ «ПриватБанк».

Предметом дослідження є методи управління кредитним ризиком в установі, а також шляхи їх вдосконалення.

Об'єктом дослідження є процеси визначення кредитного ризику в банківській установі АТ КБ «ПриватБанк» та управління ним.

Методи дослідження. Теоретичним підґрунтям здійснення дослідження стали основи теорії з питань банківської діяльності, наукові розробки вітчизняних та зарубіжних вчених. Методологічною основою є метод пізнання, узагальнення та систематизації, які дають змогу комплексно дослідити стан банківської установи, оцінити перспективи, виявити недоліки та вказати відповідні шляхи вдосконалення. Теоретичні та практичні розробки базуються на загальнонаукових методах: аналіз, порівняння, які використано в процесі дослідження наукової проблематики з питань кредитного ризику.

Інформаційну базу та теоретичну цінність дослідження, проблеми та перспективи розвитку напрямів забезпечення стабільності та шляхів мінімізації кредитного ризику, розглянуто у працях вітчизняних науковців і практиків, серед яких слід виділити дослідження В. В. Гейця, І. С. Гуцала, В. В. Коваленко, С. М. Козьменко, В. І. Міщенко, Т. С. Смовженко, М. І. Савлука, І. В. Сало, В. С. Стельмаха, Т. М. Болгар.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в наступному на основі аналізу теоретико-методологічних підходів до управління кредитним портфелем банку удосконалено методичний підхід до організації внутрішньобанківського моніторингу та комплаєнс-контролю, що дозволить суттєво зменшити частку проблемних кредитів банку, а також механізм повернення проблемних кредитів, при якій банківська установа має докладати якомога менше власних зусиль, та залучає мінімальну кількість працівників банку до процесів стягнення.

Прикладна та практична цінність дослідження полягає у тому, що в магістрській роботі запропоновані удосконалені методичні підходи до управління кредитним ризиком банку конкретизовано у відповідних рекомендаціях та розрахунках, які свідчать про ефективність запропонованих заходів.

Апробація результатів дослідження. Прийнято участь у міжнародній науковій конференції студентів, аспірантів та молодих учених «Актуальні проблеми функціонування господарської системи України» (м. Львів, 20 листопада 2020 р., Львівський національний університет ім. Івана Франка). Публікація дослідження обсягом 0.11 ум.друк.арк.

Особистий внесок здобувача. Дипломна робота є самостійно виконаною магістрською працею, у якій викладено теоретико - методичні основи та практичні аспекти планування результатів управлінням кредитного ризику комерційного банку АТ КБ «ПриватБанк».

Структура та обсяг роботи. Робота складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Структура роботи відображає логіку дослідження та особливості характеру розробки практичних проблем. Основний зміст роботи викладено на 151 сторінці. Робота містить 30 таблиць, 17 рисунків. Список літературних джерел включає 56 найменувань. Додатки розміщені на 4 сторінках.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМ РИЗИКОМ БАНКУ

1.1. Кредитний ризик як невід’ємний елемент банківської діяльності

Ризик є невід’ємною складовою будь-якої сфери економічної діяльності. Особливо це стосується діяльності банківських установ, що, незалежно від своєї спеціалізації, у будь-якому разі стикаються з багатьма видами ризиків. Прийняття ризиків — це основа діяльності банків. Висока ризикованість у роботі банків зумовлена різноманітністю їх діяльності та великою кількістю банківських операцій, серед котрих видача кредитів, залучення коштів, забезпечення клієнтів готівкою, лізинг, купівля та випуск цінних паперів, валютні операції тощо.

На ризикованість діяльності банківських установ впливає фінансовий стан клієнтів, позичальників, та партнерів. Таким чином, уникнути ризику у банківській діяльності неможливо. Тому пріоритетними завданнями для банківських установ мають бути прийняття керованих ризиків, що знаходяться у межах фінансових можливостей банку, раціональне управління ризиками, правильне оцінювання рівня ризику при здійсненні тієї чи іншої банківської операції, а також прагнення мінімізувати ризики.

Зрозуміло, що ризик — це надзвичайно складна, багатоаспектна та універсальна категорія, що досліджується фахівцями економічних, суспільних, природничих, технічних та інших наук. Враховуючи тематику даного дослідження, обмежимо рамки аналізу тим, що будемо розглядати дане поняття в економічному контексті.

Перш ніж почати розгляд ризиків у банківській діяльності, необхідно визначити загальне значення поняття «ризик». Почнемо з історичних аспектів становлення та розвитку досліджуваної категорії.

Слід відмітити, що поняття «ризик» має доволі тривалу історію. Але початкове його значення залишається не з'ясованим. Існує декілька варіантів походження терміну «ризик». Так, його пов'язують із латинським «RISCUM», що означає небезпеку, скелю, а також з давньогрецькими «ridsikon», «ridsa», що перекладається як «небезпека лавірування поміж скелями». Про арабське походження цього слова, що пізніше було запозичене італійцями та іспанцями, говорить Н. Луман [22].

Етимологія терміну «ризик» вказує на сфери суспільного життя, в яких це явище починало зароджуватися. Мова йде про мореплавство та морську торгівлю, де зіткнення з прибережною скелею вважалося найбільшою небезпекою [46].

Як історична категорія, ризик виник на тих етапах розвитку людства, коли з'явилося відчуття страху перед незрозумілими явищами, наприклад, перед смертю. Економічного ж змісту досліджувана категорія набула при становленні товарно-грошових відносин.

Усвідомлення ризику як керованого людиною явища з'явилося у XVI-XVIII ст. в Європі і традиційно було пов'язане із розвитком мореплавства і торгівлі у період Великих Географічних Відкриттів. Саме у цей період з'являється уявлення про людину, яка може приймати рішення, спираючись на власні переконання, як про активного суб'єкта дій, який впливає на величину ризику, тобто на ймовірність настання очікуваної події. Ризик починають ототожнювати з вартісними оцінками майнових втрат, приходить розуміння прямої залежності великих прибутків від торгівельних операцій та ступеня ризику [6].

Згодом вивченням теоретичних аспектів досліджуваної категорії почали займатись математики, економісти, юристи та ін. У XVII-XVIII ст. були закладені фундаментальні основи наукового дослідження ризику - формулювання теорії ймовірностей (Б. Паскаль, П. Ферма, 1654 р.), законів великих чисел та процедури статистики (Г.-В. Лейбніц, 1684 р., Я. Бернуллі, 1713 р.), розробка структури нормального розподілу та стандартного відхилення

ризик (А. де Муавр, 1730 р.), визначення очікуваної корисності (Д. Бернуллі, 1738 р.). Ці важливі наукові здобутки визначали подальший розвиток теорії ризику [22].

Перша спроба наукового визначення поняття «ризик», на думку вчених, була зроблена у XVIII ст. математиком Й. Тетенсом у праці «Вступ до розрахунку життєвої ренти і право на її отримання».

З розвитком економічних відносин поступово розширюється зміст терміну «ризик», виникають нові трактування.

У радянські часи наука ризикологія майже не розвивалась, тому що в умовах адміністративно-командної економіки діяльність економічних суб'єктів не була пов'язана з ризиками. Так, В. Лук'янова відмічає, що до 1990 р. в СРСР не було опубліковано жодної праці з питань оцінювання й управління ризиками [21]. Єдиною формою власності у суспільстві була державна. Банки, їх клієнти, підприємства були державними, тому по всіх зобов'язаннях цих економічних суб'єктів відповідала держава.

В умовах ринку все докорінно змінилося. Банки вийшли із державної форми власності і стали комерційними підприємствами. Як відомо, основною метою діяльності комерційного підприємства є отримання прибутку і банк не є виключенням. А враховуючи той факт, що діяльність банків досить тісно пов'язана з ризиком, слід відмітити поступове поживавлення у вивченні категорії «ризик», пошук методів мінімізації негативного впливу ризику на фінансові результати діяльності банку.

Так, у середині 90-х рр. вивчення категорії «ризик» переживає нову фазу свого становлення. Наукова праця В. Вітлінського «Аналіз, оцінка і моделювання економічного ризику» (1996 р.) задала вектор розвитку науки про ризик в Україні. Вченим було сформульовано визначення категорії економічного ризику, введено поняття «ризикології» як науки.

Слід відмітити, що у сучасній теорії ризику переважаючою є думка, що ототожнює непевність і ризик. Дискусії науковців з цього приводу тривають вже досить довго. Деякими вченими було зроблено спробу поєднати економічний

зміст «ризик» з «непевністю». В основі цієї концепції лежать принципи загального детермінізму (причинної обумовленості всіх подій та явищ). Ризик розглядається як випадковість, і внаслідок цього у людей існує стан непевності у прийнятті рішень.

Спираючись на цю концепцію можна зробити наступні висновки: об'єктивну сторону ризиків формує наявність зовнішніх факторів, що завжди супроводжують будь-яку діяльність, а суб'єктивний фактор — формує непевність. Але непевність формується за рахунок об'єктивних причин, таких як наявність засобів досягнення мети, та суб'єктивних - психологічний фактор, переконання, ступінь віри, наявність вмінь, досвіду, знань. Суб'єктивні ж фактори важко оцінити та практично неможливо виміряти.

Таким чином, ризик як категорію можна визначити як можливість настання певної події у певний час, що може призвести до негативних наслідків. Таке загальне визначення ризику може бути віднесене до будь-якої сфери діяльності. Але, враховуючи тематику роботи, спробуємо розглянути категорію «ризик» в економічному аспекті.

Аналізуючи економічну літературу, присвячену проблемам ризику, слід відмітити, що серії науковців та дослідників немає єдиного визначення поняття «ризик», що пов'язано з багатогранністю досліджуваної категорії та широтою сфер її застосування.

Переважає більшість фахівців розглядає ризик як об'єктивно-суб'єктивну категорію діяльності, що пов'язана з невизначеністю щодо настання тієї чи іншої події. Таке визначення дійсно є базовим. Проте, серед думок вчених з приводу визначення поняття «ризик», на наш погляд, можна виділити декілька течій.

Перша група дослідників, серед яких І. Волкова, Г. Кірейцев, Сакляренко, І. Івченко, С. Полтавець, В. Пасічник, О. Акіліна, С. Мочерний, А. Загородній, Г. Поляк, П. Грабовий, С. Петрова, Г. Вознюк, П. Шутов розглядає ризик як ймовірність виникнення негативного результату (виникнення збитків, недоотримання доходів) у результаті здійснення певної діяльності. Наведені в табл. 1.1 визначення підтверджують це.

Таблиця 1.1

Визначення поняття «ризик»

Автор	Визначення поняття «ризик»
О.Волков, В. Сакляренко	Ризик — ймовірність виникнення втрат або зниження доходів у порівнянні з допустимим варіантом [8, с. 1741]
П. Половкін	Ризик — це вартісний вираз втрат вірогідної події [34]
І. Івчвнко	Ризик — це ймовірність виникнення збитків чи недоодержання доходів порівняно з прогнозованим варіантом [14, с. 18]
П. Шутов	Ризик - це загроза того, що підприємець понесе втрати у вигляді додаткових витрат або отримає доходи нижче тих, на які розраховував [50, с.57]
В. Гранатуров	Ризик — імовірність (загроза) втратити підприємством частини своїх ресурсів, недоотримання прибутків або появи додаткових витрат у результаті здійснення певної виробничої і фінансової діяльності [9]
В. Пасічник. О. Акіліна	Сутність ризик полягає у тому, що кожному підприємству постійно загрожує втрата прибутку і платоспроможності при здійсненні господарсько- фінансової діяльності під впливом непередбачених змін внутрішнього середовища [32, с.41]
С. Мочерний	Ризик - непередбачуваність і можливість настання подій з негативними наслідками (зазнати збитків, втратити вигоду тощо), зумовлених певними діями або рішеннями, що матимуть місце в майбутньому [28, с.244]
Г. Кірейцев	Під ризиком слід розуміти можливість виникнення збитку внаслідок дії в переважній більшості зовнішніх факторів, що при оцінці ситуації (перед прийняттям рішення) були невідомі та вплив яких може змінити ймовірність досягнення бажаного результату [15, с.17]

У нормативно-правових актах, а саме в Рішенні НБУ № 814-рш від 03.12.2018 р. «Про схвалення Методичних рекомендацій щодо організації корпоративного управління в банках України» наголошується на можливості недоотримання доходів або зменшення ринкової вартості капіталу банку.

У сучасній українській мові, а саме у великому тлумачному словнику сучасної української мови термін «ризик» визначають як усвідомлену можливість небезпеки, а також як можливість збитків або неуспіху у якійсь справі [5].

У приведених вище визначеннях спільним є бачення категорії «ризик» як ймовірності настання негативних наслідків від діяльності (зниження доходів,

виникнення збитків, додаткові витрати). З цією точкою зору погоджується доволі значна частина дослідників. Інша група вчених вважає таке трактування ризику дещо одностороннім, адже при адекватному процесі управління ризиками можна отримувати не тільки негативний результат, а ще, як мінімум, нульовий результат від діяльності або позитивний ефект.

Так, М. Лощинин зазначає, що присутність ризику у суспільному житті наділена позитивними якостями і потрібно визнати той факт, що повністю позбутися ризику є надто дорого або практично неможливо [20].

На думку Є. Короткова, ризик передбачає втрати, збиток, ймовірність яких пов'язана з наявністю невизначеності (нестачі інформації, недостовірності), а також вигоду і прибуток, отримати котрі можливо лише при діях, обтяжених ризиком [17, с. 124].

Підкреслює можливість настання нульового результату Ю. Сенейко, який вважає, що під ризиком слід розуміти можливість настання певної ситуації, що може виникнути в будь-якій діяльності і може відхилитись від поставленої мети (призвести до виникнення втрат або недоотримання прибутку) або залишитись незмінною [42, с.209].

П. Половкін, А. Зозолук зазначають, що ризик - великий стимул для отримання додаткового прибутку, специфічного підприємницького доходу [34, с.73].

Дуже важливою для загальноекономічного розуміння ризику є теорія американського економіста Ф. Найта, згідно з якою ризик - це результат будь-якої діяльності, котрий можна виміряти за допомогою методів теорії ймовірності й закону великих чисел. Якщо подібних розрахунків виконати неможливо, то даний результат діяльності є непевністю. За концепцією цього економіста ризик пов'язується з невизначеністю, що є джерелом виникнення прибутку, і яку можна технічно виміряти й оцінити за допомогою методу пробабілістичних (імовірнісних) розрахунків. Крім того, ризик може бути представлений через логічну ймовірність, що базується на пізнанні законів природи та суспільства,

через статистичну ймовірність, що відображає збір, накопичення, аналіз та систематизацію статистичних даних [29].

Аналізуючи різні підходи у визначенні категорії «ризик», слід відокремити ще один погляд у трактуванні даного поняття. Особливістю цього підходу є акцентування уваги на неминучості вибору та невизначеності, а не на отриманні чи очікуванні на позитивний чи негативний результат від діяльності, обтяженої ризиком.

Так, В. Вітлінський визначає ризик як економічну категорію, що відображає особливості сприйняття зацікавленими суб'єктами економічних відносин об'єктивно існуючих невизначеності та конфліктності, іманентних процесів цілепокладання, управління, прийняття рішень, оцінювання, що обтяжені можливими загрозами і невикористаними можливостями [6, с.5].

О. Ястремський стверджує, що «ризик можливий лише тоді, коли приймається рішення в умовах невизначеності, а особа, яка приймає рішення, зацікавлена у результаті рішення» [52, с. 11].

М. Машина визначає ризик як об'єктивно-суб'єктивну категорію, що пов'язана з подоланням невизначеності, випадковості і конфліктності у ситуації неминучого вибору й відображає ступінь досягнення очікуваного результату [97, с.8]. Майже аналогічний підхід можна зустріти і у працях таких дослідників, як А. Альгін, В. Гранатуров, А. Шапкін [2, с.23; 9, с.9; 47, с.6], які наголошують, що «ризик — це діяльність, пов'язана з подоланням невизначеності у ситуації неминучого вибору, у процесі якої є можливість кількісно та якісно оцінити ймовірність досягнення очікуваного результату, невдачі і відхилення від цілі».

Враховуючи вищевикладені підходи і точки зору на таку категорію, як «ризик», різницю у її трактуваннях з боку більшості дослідників, вважаємо за необхідне надати власне визначення цій категорії. Не можна не погодитись з поглядами вчених, які вбачають у ризику ситуацію невизначеності, неминучого вибору, випадковості та конфліктності. Але завершити визначення ризику даними характеристиками, на наш погляд, було б невірно. Адже, у будь-якій ситуації, де присутній ризик, мають місце очікування на досягнення певного

результату, який в економічному контексті може бути як позитивним, так і негативним.

Отже, під економічним ризиком будемо розуміти об'єктивно-суб'єктивну економічну категорію, що пов'язана з подоланням невизначеності у ситуації неминучого вибору та характеризується ймовірністю настання певного (позитивного чи негативного) результату від діяльності.

Слід відмітити, що найбільш поширеною серед науковців є думка про те, що реалізація економічних ризиків у більшості випадків призводить до негативних наслідків. У наданому ж нами визначенні увага акцентується саме на можливості декількох варіантів реалізації ризику.

Розглянувши, існуючі у науковій думці погляди на визначення категорії економічного ризику та сформулювавши власне бачення даної категорії, вважаємо за необхідне розглянути банківські ризики як різновид економічних ризиків. Необхідно відмітити, що проблеми обліку та управління банківськими ризиками повстали з усією актуальністю лише з 90-х років, коли нова банківська система переживала період становлення.

На нашу думку, банківські ризики як різновид економічних ризиків — це економічна категорія, що пов'язана з подоланням невизначеності у діяльності банківських установ та характеризується можливістю отримання додаткового прибутку у разі реалізації ризиків, втрати частини ресурсів банку, а також недоотриманням запланованих доходів.

Для подальшого аналізу категорії «ризик» необхідно виділити її основні елементи, якими є об'єкт, суб'єкт та джерело ризику.

Під об'єктом ризику будемо розуміти економічну систему, ефективність та умови функціонування якої наперед точно не відомі.

Суб'єктом ризику є особа, яка зацікавлена у результатах управління об'єктом ризику і може приймати рішення щодо об'єкту ризику.

Джерело ризику - це чинники, що спричиняють конфліктність ситуації та невизначеність.

З метою ефективного управління банківськими ризиками, що є одним з пріоритетних завдань для сучасних банків, окрім розуміння сутності категорії «ризик», кожній банківській установі необхідно правильно класифікувати ризики, враховуючи специфіку кожного конкретного банку. Це дозволить визначити певне місце кожного виду ризику у загальній класифікаційній схемі та створить можливість щодо вжиття відповідних заходів для мінімізації кожного конкретного виду ризику.

Слід зазначити, що на сьогоднішній день існує безліч варіантів класифікації банківських ризиків.

Одним з таких варіантів є класифікація банківських ризиків в залежності від того, яку класифікаційну ознаку покладено у їх основу. Такої класифікації дотримується досить широке коло вчених, серед яких

О. Лаврушин, В. Москвін, О. Хмеленко, О. Кириченко, О. Заруба, Е. Ширінська, З. Бор, В. Севрук, В. Вовк., Зокрема ризики характеризують залежно від сфери виникнення, типу комерційного банку, характеру обліку, можливістю управління ризиком, розподілу у часі, джерела виникнення, методу розрахунку, тощо.

Таку класифікацію можна назвати базовою, тому що деякі види ризиків, окреслені певною класифікаційною ознакою, можуть мати підвиди. Наприклад, за сферою виникнення банківські ризики поділяють на зовнішні та внутрішні, що у свою чергу будуть розподілятися на інші види ризиків. Класифікація банківських ризиків у залежності від класифікаційної ознаки приведена у табл. 1.2.

Приведена класифікація банківських ризиків є досить широкою. Метою даної класифікації є створення певної системи, за допомогою якої кожен банк може проаналізувати ризик всебічно. Але, якщо розглядати приведену класифікацію як самостійну, не беручи до уваги можливість її розгалуження на інші види ризиків, то її основним недоліком є відсутність чіткої структури категорії «ризик».

Таблиця 1.2

Класифікація банківських ризиків у залежності від класифікаційної ознаки

Класифікаційна ознака	Види банківських ризиків
За типом комерційного банку [19, 27, 47]	Ризик спеціалізованого банку
	Ризик галузевого банку
	Ризик універсального банку
За сферою виникнення [13, 49, 20, 41, 19, 27, 47, 81]	Зовнішні
	Внутрішні
За складом клієнтів банку [3, 41, 19, 27, 47]	Ризик роботи з крупними клієнтами
	Ризик роботи з дрібними клієнтами
За розподілом ризик у часі [19, 27, 47]	Минулий ризик
	Поточний ризик
	Майбутній ризик
За рівнем банківського ризику [19, 27, 47]	Повний ризик
	Помірний ризик
	Низький ризик
За характером обліку [3, 41, 19, 27, 47]	Ризик за балансовими операціями
	Ризик за позабалансовими операціями
За можливістю управління [19, 27, 47]	Відкритий ризик
	Закритий ризик
За джерелом виникнення [13, 49, 81]	Систематичний ризик
	Несистематичний ризик
За методом розрахунку [19, 81]	Комплексний ризик
	Позиційний ризик

Заслуговує на увагу й класифікація банківських ризиків, що приведена у Методичних рекомендаціях щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту у банках України [35], а також у Методичних вказівках з інспектування банків «Система оцінки ризиків» [24], де виділено дев'ять наступних категорій: кредитний ризик, ризик зміни процентної ставки, валютний ризик, ризик ліквідності, ринковий ризик, операційно-технологічний ризик, юридичний ризик, ризик репутації, стратегічний ризик.

Найбільш поширеною в економічній літературі та найбільш вдалою з точки зору присутності чіткої структури вивчаємої категорії, з погляду на процес управління банківськими ризиками, на нашу думку, є поділ ризиків на зовнішні та внутрішні. Слід відмітити, що переважна більшість дослідників погоджується з такою точкою зору.

До групи зовнішніх ризиків будемо відносити лише ті нефінансові ризики, що виникають у зовнішньому по відношенню до банку середовищі і не залежать від його діяльності. Вплив групи зовнішніх ризиків на результати діяльності банку надзвичайно високий. Разом з тим, можливості управління цими ризиками вкрай низькі, а іноді й зовсім відсутні.

Внутрішні ж ризики безпосередньо виникають у зв'язку з діяльністю комерційного банку. Слід відмітити, що із зростанням кола клієнтів, партнерів, обсягу банківських операцій та послуг збільшується й число внутрішніх ризиків банку. Внутрішніми ризиками, на відміну від зовнішніх, можна й необхідно управляти, мінімізуючи їх негативний вплив на діяльність комерційного банку [36].

Необхідно відмітити, що кожен науковець до групи зовнішніх та внутрішніх відносить різні види ризиків. Так, В. Севрук до зовнішніх ризиків, окрім інших, відносить валютний ризик. Дозволимо собі не погодитись із таким твердженням автора, адже у сучасних банках існують методи, за допомогою яких можна впливати на рівень валютного ризику [41].

Ю. Коробов, Ю. Рубіна, В. Солдаткін до внутрішніх ризиків відносять тільки організаційно-технічні ризики, а до зовнішніх - ризики ліквідності (кредитний, депозитний, ринковий) та успіху (процентний, валютний ризик, ризик країни, галузевий). Така класифікація взагалі викликає подив, тому що кредитний, депозитний, ринковий, процентний, валютний ризики без сумніву можна віднести до внутрішніх [16].

Найбільш точну та повну класифікацію ризиків, на нашу думку, дає Л. Примостка, яка чітко структурує внутрішні ризики на фінансові та функціональні, а фінансові — на цінові та нецінові. Фінансові ризики автор пов'язує з ймовірністю виникнення втрат через непередбачені зміни в обсягах, доходності, вартості та структурі активів і пасивів. Фінансові ризики створюють найчисельнішу групу, до якої входять кредитний, валютний ризик, ризик незбалансованої ліквідності, ризик зміни відсоткових ставок та інші [36].

Окрім фінансових ризиків великий вплив на результат діяльності банків справляють функціональні ризики, що мають відношення до створення та впровадження нових банківських продуктів і послуг, обробки, аналізу, передавання інформації тощо. Функціональні ризики виникають внаслідок неможливості здійснення своєчасного та повного контролю за фінансово-господарським процесом. Слід зауважити, що функціональні ризики у порівнянні з фінансовими становлять не меншу загрозу, адже, не зважаючи на те, що функціональні ризики складніше виявити та виміряти кількісно, зрештою вони також можуть призвести до фінансових втрат. Для оцінки функціональних ризиків в основному використовують експертні методи [36].

Потрібно відмітити, що окремі науковці виділяють лише види ризиків. Так, О. Заруба виділяє кредитний, інфляційний, процентний, ризик ліквідності, валютний, часовий селективний, операційний та інші [13].

Е. Ширінська відзначає наступні ризики банку - кредитний, незбалансованої ліквідності, валютний, ціновий, процентний, операційний, ризик зниження достатності капіталу тощо [49].

Розглянувши такий підхід, потрібно відмітити, що простий перелік видів ризику важко назвати класифікацією, адже класифікація повинна містити у собі чітко виділені групи ризиків з поділом їх на види та підвиди.

Проаналізувавши існуючі у науковій думці підходи до класифікації банківських ризиків, пропонуємо авторське бачення поділу банківських ризиків на групи і визначення кожного конкретного їх виду.

Класифікацію та характеристику банківських ризиків у залежності від сфери їх виникнення представлено на рис. 1.1.

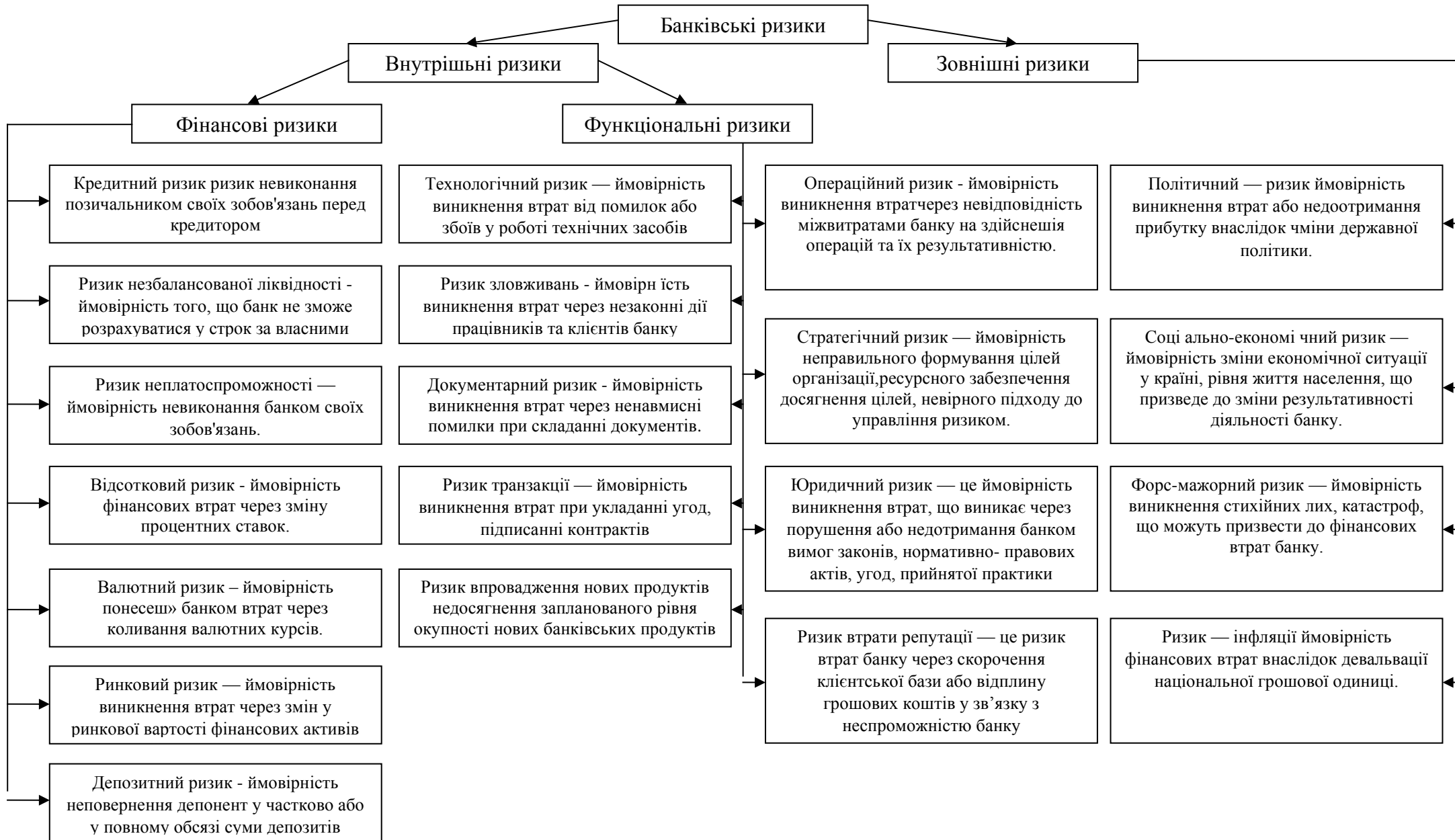

Рис 1.1. Класифікація та характеристика банківських ризиків

1.2. Етапи управління кредитним ризиком банку

У Постанові Національного банку України «Про схвалення Методичних рекомендацій щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту у банках України» [35], розрізняють чотири взаємопов'язаних етапи ризик-менеджменту: ідентифікація (виявлення) ризику; кількісна та якісна оцінка (вимірювання) ризику; контроль за ризиком; моніторинг ризику.

Як бачимо, у нормативно-правовому акті не виділено такий важливий етап ризик-менеджменту, як вибір та впровадження методів управління ризиками.

У науковій літературі Можна зустріти іншу думку з приводу виділення етапів управління банківськими ризиками. Так, у працях А. Старостіної, В. Тичини [44, 45] було виділено наступні етапи управління ризиками: виявлення ризику; оцінка ризику; вибір методів управління ризиком; застосування обраних методів; оцінка результатів та прийняття управлінських рішень. Такий процес управління ризиками, на нашу думку, є недостатньо повним, тому що не включений такий етап, як моніторинг.

Пропонуємо процес управління банківськими ризиками поділяти на чотири етапи, що представлені на рис. 1.2.

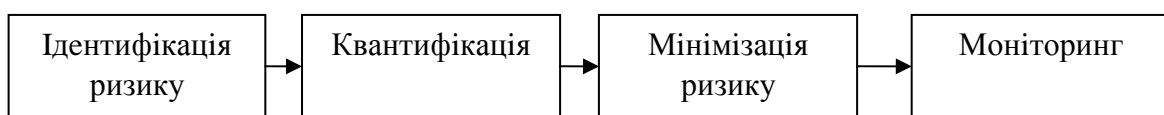

Рис. 1.2. Етапи процесу управління банківськими ризиками

Усвідомлення або ідентифікація ризику є базовим етапом у процесі управління банківськими ризиками. На цьому етапі визначають джерело ризику, сферу виникнення, прогнозують можливості реалізації ризику та можливі ризикові ситуації, визначають взаємозв'язок з іншими видами ризику, фіксують фактори, що впливають на ризик, який ідентифікується. Основним завданням етапу ідентифікації є створення умов для реалізації третього етапу, на якому

безпосередньо відбувається вибір та реалізація відповідного методу управління ризиками.

Кількісна оцінка ймовірності настання ризику (квантифікація) - другий етап управління ризиками, який передбачає оцінювання фактичного рівня ризику, встановлення граничних норм величини ризику, визначення ймовірності настання події, обтяженої ризиком. Наслідки неправильної оцінки ризиків можуть бути найнеприємними аж до повного банкрутства банку.

Етап мінімізації є ключовим у процесі управління банківськими ризиками. Саме на цьому етапі відбувається вибір та реалізація методів управління ризиками. Відразу хочеться відмітити, що для кожного виду ризику існують свої, притаманні саме йому, методи управління. Вибір правильних методів управління банківськими ризиками дасть змогу підвищити надійність, стабільність та конкурентоспроможність банківської системи.

Етап моніторингу передбачає проведення певних заходів для здійснення контролю за об'єктом ризику та своєчасне реагування на зміни у процесі діяльності [31, 36].

Розглянувши етапи управління банківськими ризиками, пропонуємо більш детально зупинитися на третьому етапі та визначити, які ж методи мінімізації банківських ризиків застосовують сучасні банки.

Усвідомивши або ідентифікувавши наявний ризик, банк приймає рішення про прийняття або відмову від даного ризику. Тому, методи управління банківськими ризиками можна поділити на наступні групи: методи прийняття банківського ризику; методи уникнення банківських ризиків (рис. 1.3).

Сутність методів уникнення банківських ризиків полягає у відмові від певних видів діяльності. Такий метод не є поширеним у практиці управління банківськими ризиками, тому що більшість операцій, що здійснює банк, є ризикованими.

Відмовившись від ризикованих операцій, банк втрачає можливість отримати як поточний, так і додатковий прибуток у майбутньому.

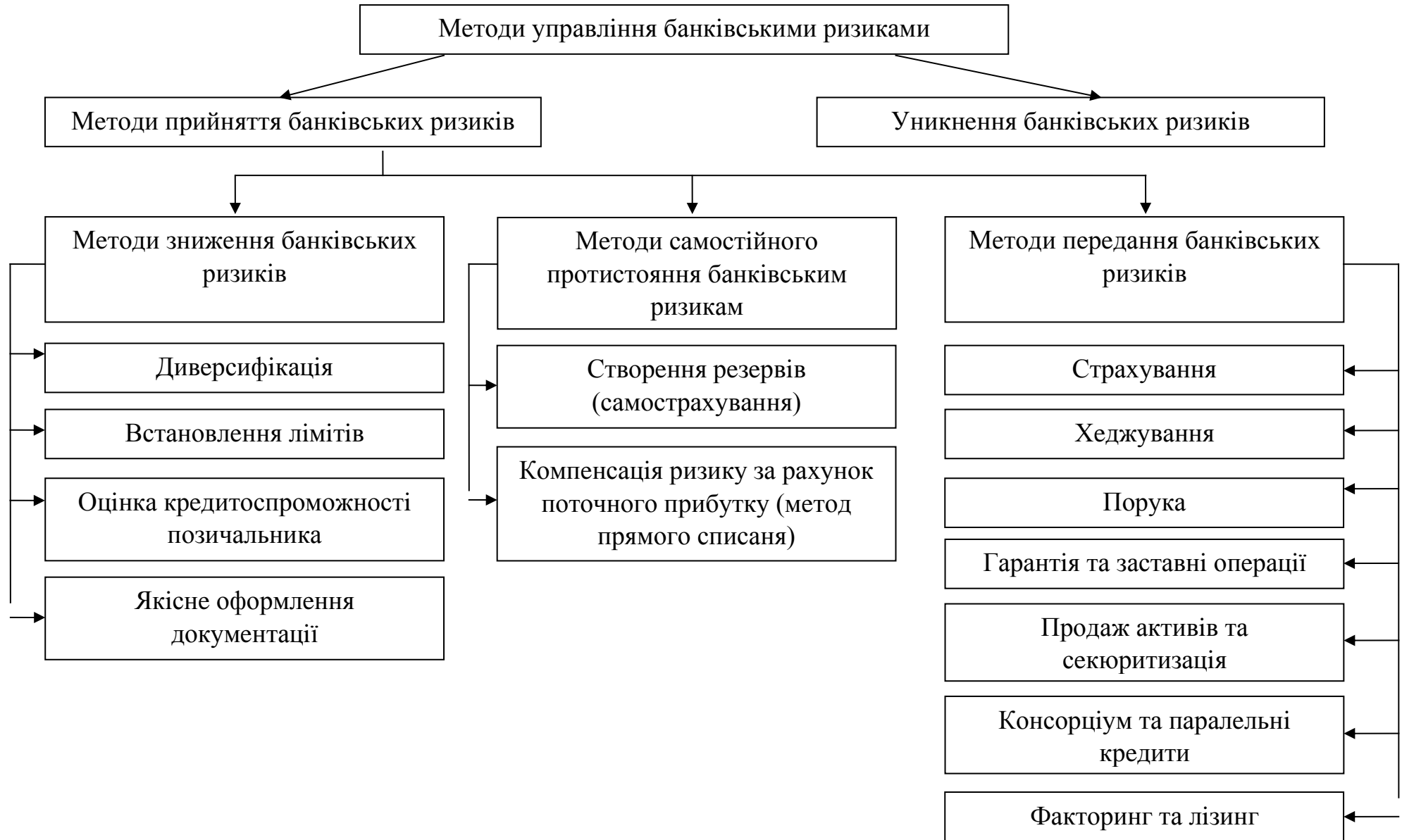

Рис. 1.3. Класифікація методів управління банківськими ризиками

Наступна група методів управління банківськими ризиками - методи прийняття банківського ризику. Приймавши ризик, банк має декілька способів мінімізувати ймовірні втрати: знизити ймовірність збитків, зменшити величину негативних наслідків.

До таких способів будемо відносити встановлення лімітів, диверсифікацію, оцінку кредитоспроможності позичальника, а також якісне оформлення документації. Вказану групу методів можна об'єднати під спільною назвою методів зниження банківських ризиків.

Якщо банк, прийнявши ризик, все ж зазнав збитків, вони мають бути компенсовані. Для таких цілей кожен комерційний банк створює резервний фонд. Для керівництва банку доволі складним є питання про визначення величини такого фонду, адже кошти резервного фонду прибутку не приносять.

Відрахування до резервного фонду здійснюються з чистого прибутку звітного року, що залишається у розпорядженні банку після сплати податків та інших обов'язкових платежів. Розмір щорічних відрахувань до резервного фонду визначається статутом банку та має бути не менше 5 відсотків від чистого прибутку банку до досягнення ним 25 відсотків регулятивного капіталу, але у розмірі не менше ніж 25 відсотків зареєстрованого статутного капіталу банку [39].

Ще одним варіантом покриття збитків у разі реалізації банківського ризику є компенсація ризику за рахунок поточного прибутку (метод прямого списання).

Вказані способи компенсації збитків будемо відносити до методів самостійного протистояння банківським ризикам.

В арсеналі методів, котрі банківські установи використовують для управління ризиками, знаходяться методи передають банківських ризиків. Суть даних методів полягає у розподілі ризиків між іншими учасниками ринку. До вказаної групи методів можна віднести: хеджування, страхування, порука, гарантія, продаж активів та сек'юритизація, консорціуми та паралельні кредити, факторинг та лізинг.

В умовах економічної кризи сучасним банкам вкрай важливо сформувати уявлення про всі ризики, під які вони підпадають. Необхідно визначити ключові ризики, оцінити ймовірність їх виникнення і ступінь впливу на результати діяльності, а також розробити план відповідних заходів з мінімізації або ухилення від них.

Розглянемо детальніше основні банківські ризики, серед яких кредитний, валютний, відсотковий, ринковий.

Основною активною операцією банку, що приносить левову частину доходу, є кредитування. Кредит - це суспільні відносини між економічними суб'єктами, що виникають у зв'язку з передачею один одному в тимчасове користування вільних коштів на засадах повернення, строковості, сплати, цільового використання та реального забезпечення [2].

Але, з іншого боку, при проведенні даних операцій виникає загроза неповернення позичальником тіла кредиту та відсотків за його користування, тобто виникає кредитний ризик. Саме цей вид банківського ризику, враховуючи теперішній кризовий стан економіки країни, посідає одну з головних позицій у загальній структурі ризиків банку. Більш того, кредитний ризик тягне за собою ризик ліквідності та неплатоспроможності банку .

На думку авторів фінансового словника, кредитний ризик — це ймовірність невиконання позичальником своїх зобов'язань щодо кредитора — банківської установи [12, с. 391].

Згідно з Методичними рекомендаціями [35] кредитний ризик — це наявний або потенційний ризик для надходжень та капіталу, що виникає через неспроможність сторони, котра взяла на себе зобов'язання виконати умови будь-якої фінансової угоди із банком або в інший спосіб виконати взяті на себе зобов'язання.

Над управлінням саме цим найбільш вагомим видом ризику працюють керівники та менеджери усіх без виключення банківських установ. Для цього використовується вся лінійка методів управління банківськими ризиками, представлена на рис. 1.3.

Наступним видом ризику, що вагомо впливає на результати діяльності банківських установ, є валютний ризик. Валютний ризик — це ймовірність виникнення можливих збитків унаслідок несприятливих змін курсів іноземних валют. В економічній літературі фактори, що впливають на величину валютного ризику, прийнято розподіляти на дві групи:

1. Фактори, що збільшують валютний ризик: коливання валютних курсів, відкриті валютні позиції.
2. Фактори, що зменшують валютний ризик: ліміти позицій за валютами; контроль за ризикам з боку керівництва; використання методів хеджування.

Для здійснення операцій із валютними цінностями комерційний банк отримує ліцензію від Національного банку.

Основним чинником, котрий визначає наявність та величину валютного ризику, є стан валютної позиції банку. Валютна позиція — це співвідношення вимог та зобов'язань банку в іноземній валюті. У банківській практиці виділяють відкриту та закриту валютну позицію.

Закритою валютною позицією називають ситуацію, коли вимоги дорівнюють зобов'язанням вираженим в одній валюті з урахуванням позабалансових операцій.

Відкритою валютною позицією називають ситуацію, коли вимоги та зобов'язання, що виражені в одній валюті та з урахуванням позабалансових операцій, не співпадають. Перевищення вимог над зобов'язаннями дає змогу говорити про довгу або позитивну валютну позицію. Протилежна ситуація, коли зобов'язання в одній валюті перевищують вимоги, характеризує коротку або негативну валютну позицію. У банківській практиці існує поняття «загальної валютної позиції» як суми абсолютних значень довгих та коротких валютних позицій по кожній валюті. Величина загальної валютної позиції потрібна для проведення розрахунку валютного ризику [1].

В умовах економічної кризи в Україні одним з дієвих методів управління валютним ризиком є лімітування. Для цього Національний банк встановлює для уповноважених банків ліміти відкритої валютної позиції, що визначаються як

співвідношення загальної величини відкритої валютної мо щії банку до регулятивного капіталу.

Відповідно до Постанови Правління Національного банку України «Про встановлення лімітів відкритої валютної позиції банку» № 205 від 26.06. 2011 р. ліміт загальної довгої відкритої валютної позиції банку (ЛІЗ-1) не більше 5%; ліміт загальної короткої відкритої валютної позиції банку (ЛІЗ-2)-не більше 10% [37].

Серед методів управління валютними ризиками потрібно відмітити методи хеджування, серед котрих форвардні угоди, операції своп, реструктуризація валютної заборгованості, кредитування та інвестування в іноземній валюті, паралельні позички, фінансові ф'ючерси, опціонні угода, лізинг та інше. Потрібно відмітити, що на українському валютному ринку названі методи тільки починають запроваджуватися [80].

В умовах нестабільної економічної ситуації у країні актуальним для банківських установ стає відсотковий ризик. Відсотковий ризик — це ймовірність фінансових втрат через зміну процентних ставок. Тобто, у результаті неочікуваних змін відсоткових ставок за залученими та розміщеними коштами банк може недоотримати запланованого прибутку, або ж взагалі зазнати збитків.

Серед причин виникнення відсоткового ризику можна відмітити зміну облікової ставки НБУ, неможливість корегування ставок за виданими кредитами та прийнятими депозитами, зміна структури активів і пасивів банку, невірний вибір виду відсоткової ставки (фіксована чи плаваюча).

Основним методом оцінки відсоткового ризику є аналіз геха - різниці між величиною чутливих до зміни ставки відсотка активів і пасивів банку. Чутливими до змін відсоткової ставки активами вважають видані кредити, придбані банком облігації, доходи майбутніх періодів, кошти на розрахункових і поточних рахунках, міжбанківські кредити. Депозити — це пасиви, що чутливі до зміни відсоткової ставки. Нечутливі пасиви - це фонди комерційного банку (статутний, резервний та інші) [18].

Тобто, геп можна розрахувати за наступною формулою:

$$\text{Геп} = \text{ЧПА} - \text{ЧПЗ}, \quad (1.1)$$

де ЧПА - чутливі до змін відсоткової ставки активи;

ЧПЗ — чутливі до змін відсоткової ставки пасиви (зобов'язання).

Якщо величина гепу дорівнює нулю, це означає, що активи і пасиви погоджені за термінами. Така ситуація скорочує відсотковий ризик банку. Тобто, одним із методів управління відсотковим ризиком банку є погодження термінів активів і пасивів.

Для управління відсотковим ризиком банку застосовують також такий метод, як хеджування. Хеджування — засіб зменшення ризику шляхом укладання протилежної угоди. Форма страхування валютного ризику при здійсненні ф'ючерсних угод у банківській практиці. Учасники угоди мають можливість застерегтись, знизити ступінь фінансового ризику, пов'язаного з можливою зміною попиту чи рівня цін впродовж виконання умов угоди. Метод хеджування можна визначити як сукупність дій та засобів, спрямованих на усунення ризиків або їх утримання на прийнятному рівні та отримання прибутку. Хеджування являє собою систему економічних відносин учасників фінансового ринку, які пов'язані зі зниженням кредитних та цінових ризиків і досягаються за рахунок одночасності та протилежного спрямування торгових угод на строковому ринку і ринку реального товару. Інструментом хеджування є інструменти строкового ринку (деривативи) - форвардні контракти, опціони та ф'ючерсні контракти.

Деривативи - це стандартний документ, що засвідчує право придбати або продати базовий актив на визначених ним умовах у майбутньому. В міжнародній практиці строкового ринку деривативами є форвардні контракти, ф'ючерсні контракти та опціони, що і покладено в основу законодавчого регулювання випуску та обігу деривативів у нашій країні.

Хеджування багатопланове за своїм змістом, що дозволяє максимально ефективно використовувати всі наявні інструменти та його види у залежності від цілей, умов та потреб. За технікою здійснення хеджування може бути коротким

та довгим. Коротке хеджування - продаж строкових контрактів, а довге - купівля строкових контрактів. Техніка довгого хеджування дає можливість негативних коливань ціни активу. Коротке хеджування сприяє забезпеченню ціни продажу базового активу, котрий знаходиться у власності продавця.

В умовах фінансової кризи кредитні установи зацікавлені у диверсифікації джерел фінансування, зменшенні кредитного ризику та збільшенні власної ліквідності. Саме ці завдання є пріоритетними для сучасного ризик-менеджменту фінансового сектору. Одним із інструментів для досягнення цієї мети є сек'юритизація банківських активів. Про її ефективність свідчить позитивний досвід багатьох країн світу, в яких вона успішно використовується.

У науковій думці відсутнє єдине визначення сек'юритизації. Найбільш загальне та універсальне прописано у Міжнародних стандартах фінансової звітності (МСФЗ 39 «Фінансові інструменти: визнання і оцінка»):

сек'юритизація, відповідно до цього визначення, являє собою процес трансформації фінансових активів у цінні папери.

Впровадження інструменту сек'юритизації активів наприкінці 80-х років ХХ століття спричинили такі економічні фактори:

1. посилення конкуренції між фінансово-кредитними установами;
2. зростання вартості залучення ресурсів;
3. зниження операційної маржі, що призвело до зменшення доходів банківських установ;
4. погіршення якості кредитних портфелів, унаслідок чого підвищилися вимоги регулюючих органів до розмірів власного капіталу банків.

Про ефективність використання у фінансовій практиці інструменту сек'юритизації свідчить позитивний досвід багатьох країн, у яких він використовується вже понад 10 років і охоплює такі види кредитування, як позики на придбання нерухомості, автомобілів, кредитні картки тощо.

Завдяки сек'юритизації банківські активи ефективно працюють, генеруючи нові довгострокові кредити у реальний сектор економіки [29].

Аналіз зарубіжного досвіду провадження даних операцій дозволяє зробити висновок про напрацювання на сьогодні двох основних підходів до проведення сек'юритизації банківських кредитів: балансовий і позабалансовий. Балансова сек'юритизація активів передбачає випуск цінних паперів, забезпечених заставою прав вимоги. Цей підхід означає, що кредити залишаються на балансі банку, котрий емітує забезпечені облігації, що прив'язані до даного пулу кредитів. Дана модель сек'юритизації є характерною передусім для Німеччини і скандинавських країн [44].

У позабалансовій моделі сек'юритизації активи виводяться (продаються) у структуру незалежної компанії SPV (special purpose vehicle), якою є спеціальна юридична особа, тобто юридично незалежна від банку-оригінатора, що і надає відповідні кредити. Відтак під позабалансовою сек'юритизацією слід розуміти такий спосіб управління кредитним ризиком банку, що передбачає передачу прав вимог за наданими банком кредитами спеціальній юридичній особі, яка фінансує придбання активів за допомогою випуску боргових інструментів. Позабалансова сек'юритизація отримала найбільший розвиток у США, Австралії, Великобританії, а також у деяких країнах Азії і Латинської Америки.

Переваги використання сек'юритизації наступні: забезпечення адекватного управління кредитним ризиком не лише окремих позичкових операцій комерційного банку, а й усієї сукупності його кредитних вкладень, підвищення рівня конкурентоспроможності комерційних банків на ринку кредитних вкладень, вирішення проблеми недостатності капіталу банку для проведення активних операцій, диверсифікація ресурсної бази банку та зниження вартості залучених ресурсів, підвищення дохідності власного капіталу комерційного банку і забезпечення дотримання нормативних вимог щодо його достатності [44].

Однак, використання сек'юритизації також пов'язано з певними ризиками. Так, є підстави стверджувати, що нинішнє складне економічне становище у світі певною мірою стало наслідком неконтрольованого процесу сек'юритизації банківських кредитів (особливо на фінансовому ринку США). Більшість

фінансових установ не змогла за допомогою стрес-тестування та інших інструментів управління банківськими ризиками ефективно оцінити портфельний кредитний та стратегічний ризики за наданими кредитами на довгострокову перспективу. Пули активів, сформовані із сумнівних кредитів, одержали високі рейтинги. Емітовані під ці пули цінні папери відповідно були віднесені до низькоризикових. На думку закордонних економістів, рейтингові агентства у конкурентній боротьбі не враховували тривожні тенденції розвитку економіки, що зрештою спричинило переоцінку кредитоспроможності таких пулів.

Розпочавшись у США, криза набула глобального характеру, оскільки глобальною є сама фінансова система. До того ж у більшості країн використовувалися такі моделі оцінки ризиків, що не забезпечували адекватного прогнозування розвитку ситуації. Все це ускладнило залучення додаткового капіталу і збільшило ймовірність негативних взаємозв'язків між корекцією у банківській системі й реальною економікою [23].

Для запобігання таким ситуаціям, що можуть негативно вплинути не лише на стан банку, а і на економіку держави у цілому, необхідно, у першу чергу, законодавчо регламентувати процес сек'юритизації в Україні, оскільки на даний момент не існує нормативної бази з даного питання. У даному контексті мова йде про перегляд та доповнення Закону України «Про іпотечні облігації», про розробку та прийняття важливого Закону «Про сек'юритизацію». Слід зауважити про необхідність розробки єдиних стандартів щодо формування кредитних пулів та державний контроль щодо дотримання цих стандартів з боку НБУ.

Не слід забувати, на наш погляд, про розвиток локальної сек'юритизації. Зазначимо, що на фінансовому ринку тут доцільним буде активізувати роботу пенсійним фондам, страховим компаніям, крупним корпоративним інвесторам.

На даний момент банками України була здійснена одна транскордонна сек'юритизація згідно з законодавством Великобританії, котру провів ПАТ «Приватбанк», та випуск на території України іпотечних облігацій ПАТ АБ

«Укргазбанк», Державною іпотечною установою та Ощадбанком відповідно до Закону України «Про іпотечні облігації» [11].

За результатами дослідження сек'юритизації було визначено, що даний інструмент зниження кредитного ризику має дві найбільш розповсюджені форми, що мають свої переваги та можуть бути використані банками за певних обставин. Їх вибір може базуватися на характеристиках кредитів, що входять у портфель банку. Однак, крім переваг сек'юритизація має і певні недоліки. Зокрема, це ризик повторення кризи американського банківського сектору 2008 року. Для запобігання цьому було запропоновано розробити для України законодавство щодо сек'юритизації з урахуванням зарубіжного досвіду, що допоможе уникнути подібних проблем у нашій країні, зокрема, за рахунок контролю з боку НБУ.

1.3. Методологічні засади аналізу ефективності управління кредитним ризиком в банку

Світова фінансова криза, що розгорнулась в 2008 р., здійснила значний вплив на всіх без виключення суб'єктів господарювання України. Особливо гостро цей вплив відчув банківський сектор економіки. Пріоритетним напрямом діяльності сучасних українських банківських установ були і залишаються кредитні операції. Саме вони приносять левову частку доходів банку. Для банків кредитні операції є джерелом прибутків, для позичальників отримані кредити — можливість розвивати свій бізнес, а для реального сектору економіки — це джерело інвестицій, що можуть підвищувати темпи та масштаби суспільного виробництва.

Не зважаючи на зменшення частки кредитних операцій у загальній структурі активів банків, кредити залишаються найбільш прибутковими банківськими активами. Тому вони й є найбільш ризикованими у діяльності банків та можуть призвести до значних фінансових збитків. Таким чином, проблема кредитного ризику особливо актуально постає саме зараз під час виходу з економічної кризи,

у період, коли банківські установи намагаються поліпшити якість кредитних портфелів, що досить помітно знизилась у порівнянні з докризовим періодом.

Як відмічає Л. Слобода, кредитний ризик є історично першим серед фінансових ризиків і за своїм обсягом дуже масштабний. За результатами експертних оцінок (було проаналізовано 100 банків, на частку котрих припадає 90% загальних активів банківської системи України), структура можливих втрат має наступний вигляд: 50% - кредитні ризики; 20% — ризики ліквідності; 5% — валютні ризики; 25% — інші ризики [38].

Кредитний ризик це лише посідає основне місце в структурі банківських ризиків, але і тісно пов'язаний з іншими видами ризиків. Так, якщо кредитний ризик реалізувався та призвів до фінансових втрат, то банківська установа стикається з ризиком ліквідності та неплатоспроможності (звідки виникає і ймовірність депозитного ризику), ризиком втрати репутації. Крім того, кредитні операції можуть супроводжуватися валютним ризиком (у випадку, коли кредит видається в іноземній валюті), інфляційним ризиком (у випадку видачі довгострокового кредиту з фіксованою процентною ставкою), відсотковим ризиком (при видачі кредиту з плаваючою процентною ставкою), ринковим ризиком (при зміні ринкової вартості забезпечення кредиту) [7].

Місце кредитного ризику у системі ризиків банку пропонуємо визначити на рис. 1.4

Підсумовуючи все вищезазначене, можна констатувати, що кредитний ризик посідає головне місце у системі банківських ризиків. Тому пропонуємо більш детально зупинитися саме на цьому виді ризику.

У нормативно-правових актах України визначення кредитного ризику надається у Постанові Правління Національного банку України № 279 та в Методичних вказівках з інспектування банків.

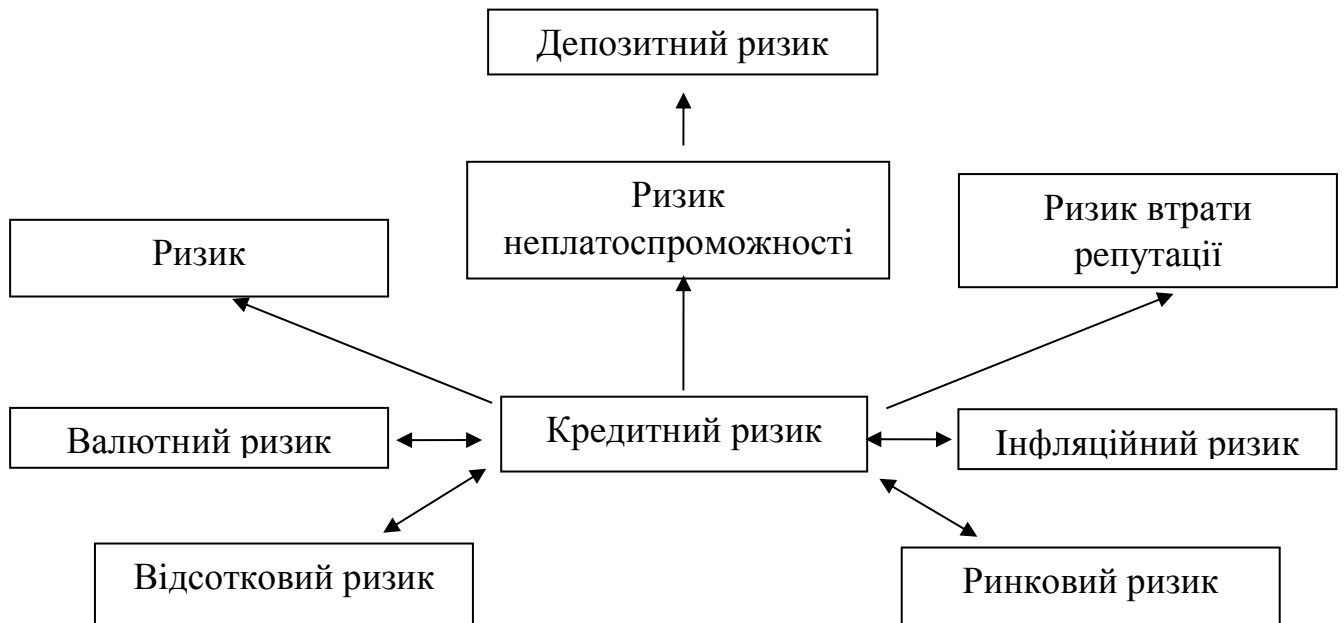

Рис. 1.4. Кредитний ризик у системі ризиків банку

Так, у Постанові Правління НБУ № 279 кредитний ризик визначено як ризик невиконання позичальником (контрагентом банку) зобов'язань за кредитними операціями (тобто ризик того, що сплата позичальником відсотків і основного боргу за кредитними операціями проводитиметься з відхиленнями від умов кредитної угоди або взагалі не проводитиметься) [40].

Визначення кредитного ризику у - Методичних вказівках з інспектування банків, на наш погляд, є більш точним та повним. Кредитний ризик у них визначається як наявний або потенційний ризик для надходжень та капіталу, котрий виникає через неспроможність сторони, що взяла на себе зобов'язання, виконати умови будь-якої фінансової угоди із банком (його підрозділом) або в інший спосіб виконати взяті на себе зобов'язання. Кредитний ризик є в усіх видах діяльності, де результат залежить від діяльності контрагента, емітента або позичальника. Він виникає, коли банк надає кошти, бере зобов'язання про їх надання, інвестує кошти або іншим чином ризикує ними відповідно до умов реальних чи умовних угод незалежно від того, де відображається операція - на балансі чи поза балансом [25].

Кредитний ризик може виникати не тільки при кредитних операціях, а можливий також і в інвестиційній діяльності банку при операціях з акціями, облігаціями, свопами, форвардами, ф'ючерсами, опціонами; при операціях кредитного характеру (лізинг, факторинг, форфейтинг); при наявності кореспондентських і депозитних рахунків певного банку в інших банках; при гарантійних операціях тощо [7].

Відповідно до принципів управління кредитними ризиками Базельського комітету з банківського нагляду найпростішим визначенням кредитного ризику є визначення його як можливості невиконання позичальником або протилежною стороною взятих на себе зобов'язань відповідно до взятих на себе зобов'язань[211].

У другій редакції Базельського комітету з банківського нагляду (Базель II) кредитний ризик визначають ризиком втрат, що виникають внаслідок дефолту у кредитора або контрагента (Додаток М). При цьому відмічається можливість виникнення кредитного ризику не лише при проведенні кредитних операцій, але й при інших банківських операціях [43].

У науковій думці на сьогоднішній день існує досить багато визначень категорії «кредитний ризик», але маємо констатувати відсутність єдиного підходу до визначення даної категорії. Наведені у таблиці 1.4 дані підтверджують це.

Аналізуючи визначення кредитного ризику, що наведені в таблиці 1.4, слід відмітити, що переважна більшість дослідників (Ф. Бутинець, А. Герасимович, Р. Шевченко, Ю. Коробова, Ю. Рубіна, В. Солдаткіна, А. Мороз, М. Савлук, Л. Примостка, В. Грушко, О. Пилипченко, Р. Пікус, Д. Наумов, Р. Яворський) вбачають у кредитному ризику ймовірність неповернення кредиту та відсотків за користування ним.

Таблиця 1.4

Визначення поняття кредитний ризик

Автор	Визначення поняття «кредитний ризик»
Ф. Бутинець, А. Герасимович	Кредитний ризик - імовірність неповернення позичальником отриманого кредиту та процентів за користування позикою у результаті фінансових ускладнень, фінансового краху чи шахрайства [4, с. 161]
Р. Шевченко	Кредитний ризик — це ризик несплати в установлений строк основного борг) і процентів по позичках, що належать кредитору [48, с. 31]
Ю. Коробов, Ю. Рубша, В. Солдаткш	Кредитним ризиком називають ризик неповернення кредиту боржником у відповідності зі строками та умовами кредитного договору [16, с 320]
А. Мороз, М. Савлук	Кредитним ризиком називають ризик несплати у визначений строк основного боргу і процентів по позичках, що належать кредитору [26]
Л. Примостка	Кредитний ризик - ймовірність того, що позичальник не зможе виконати свої зобов'язання згідно з кредитною угодою [36, с. 85]
А. Загороднш. Г. Вознюк, Т. Смовженко	Кредитний ризик - ймовірність невиконання позичальником своїх зобов'язань щодо кредитора -банківської установи [12, с. 391]
П. Роуз	Кредитним ризиком вважає ймовірність того, що вартість частки активів банку, особливо кредитів, зменшиться або зведеться до нуля [159, с. 142]
В. Грушко, О. Пилипченко, Р. Шкус	Кредитний ризик це - невпевненість кредитора у тому, що боржник буде спроможним і матиме наміри виконати свої зобов'язання відповідно до термінів та умов кредитної угоди [49]
Д. Наумов	У кредитному ризику вбачає можливий спад прибутковості банку або втрату частини акціонерного капіталу у результаті неспроможності позичальника погасити і обслуговувати отриманий кредит [108]
Р. Яворський	Кредитним ризиком називає ймовірність зміни грошового потоку як у кількісному, так і часовому, вимірі під час кредитної операції як з боку кредитора, так і з боку позичальника [51]
А. Градшъ	Кредитний ризик - це ризик схильності до втрат, якщо контрагент по угоді не виконує своїх зобов'язань у відповідний термін [10]
О. Пернарвський	Кредитним ризиком визначає міру невизначено сті щодо виникнення небажаних подій при здійсненні фінансових угод, суть котрих полягає у тому, що контрагент банку не зможе виконати взятих на себе за угодою зобов'язань і при цьому не вдасться скористатися забезпеченням повернення позичених коштів [33]

Лише у деяких з визначень (Ф. Бутане ць, А. Герасимович, В. Грушко, О. Пилипченко, Р. Пікус, Д. Наумов) увага акцентується на тому, що причиною можливого виникнення кредитного ризику є небажання або дефолт позичальника. Варто відмітити, що є й інші фактори виникнення кредитного ризику, котрими є внутрішньобанківські фактори та зовнішні фактори, що не залежать від діяльності банків та їх контрагентів.

У деяких з наведених визначень (Ф. Бутинедь, А. Герасимович, Ю. Коробова, Ю. Рубіна., В. Содцаткіна, А. Мороз, М. Савлук, Л. Примостка, А. Загороцній, Г. Вознюк, Т. Смовженко, В. Грушко, О. Пилипченко, Р. Пікус, Д. Наумов, Р. Яворський) учасниками кредитного ризику визнаються лише банк та позичальник, хоча кредитний ризик може виникати не лише у кредитній діяльності.

У науковій думці існують визначення кредитного ризику, що, на наш погляд, є досить спірними. Так, окремою позицією хочеться виділити визначення кредитного ризику, що сформулював О. Пернарівський, в якому коло операцій, в котрих може бути присутній даний вид ризику, не окреслюється лише кредитними операціями. Учасниками фінансових угод дослідник називає банк та його контрагентів, якими можуть бути не лише позичальники. Але включення до визначення поняття «кредитного ризику» тези про те, що «не вдасться скористатися забезпеченням повернення позичених коштів» нам видається тут зайвою, адже автор поєднує поняття кредитного ризику та безнадійного кредиту. Таке поєднання є недоречним, тому що момент виникнення кредитного ризику та процес компенсації кредиту за рахунок реалізації забезпечення за кредитом знаходяться на протилежно різних етапах процесу кредитування.

Проаналізувавши визначення категорії «кредитний ризик», що надаються провідними дослідниками сьогодення та присутні в нормативно-правових актах, пропонуємо авторське бачення даної категорії. Під кредитним ризиком пропонується розуміти ймовірність невиконання позичальником, контрагентом або емітентом своїх зобов'язань щодо кредитора (банківської установи) у результаті дії внутрішніх та зовнішніх щодо банку факторів.

Для контролю за рівнем кредитного ризику та недопущення перевищення ним гранично можливих меж Національним банком України встановлені нормативи кредитного ризику, недотримання котрих може призвести до фінансових труднощів у діяльності банку.

Відповідно до Постанови НБУ № 368 від 28.08. 2001 р. «Про затвердження Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні» [38] до нормативів кредитного ризику належать:

1. Н7 — норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента;
2. Н8 — норматив великих кредитних ризиків;
3. Н9 — норматив максимального розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих одному інсайдеру;
4. Н10 — норматив максимального сукупного розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих інсайдерам.

Норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (Н7) встановлюється для обмеження кредитного ризику, що виникає внаслідок невиконання окремими контрагентами своїх зобов'язань [40].

$$\frac{\text{Сума всіх вимог та позабалансових зобов'язань}}{\text{Регулятивний капітал банку}} \leq 25\% \quad (1.2)$$

Норматив великих кредитних ризиків (Н8) встановлюється з метою обмеження концентрації кредитного ризику 'за окремим контрагентом або групою пов'язаних контрагентів [133].

$$\frac{\text{Сума великих кредитних ризиків}}{\text{Регулятивний капітал банку}} \leq 800\% \quad (1.3)$$

Норматив максимального розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих одному інсайдеру (Н9), встановлюється з метою обмеження ризику, котрий виникає під час здійснення операцій з інсайдерами, що може призвести до прямого або непрямого впливу на діяльність банку [40].

$$\frac{\text{Сума всіх вимог та позабалансових зобов'язань}}{\text{Статутний капітал банку}} \leq 5\% \quad (1.4)$$

Узагальнюючи наявні у науковій думці підходи щодо класифікації кредитних ризиків в залежності від класифікаційної ознаки, пропонуємо представити інформацію у вигляді табл. 1.5.

Таблиця 1.5

Класифікація кредитних ризиків

Класифікаційна ознака	Види кредитних ризиків
За рівнем виникнення	Індивідуальний кредитний ризик
	Портфельний кредитний ризик
За фінансовими наслідками	Кредитний ризик, наслідком якого є фінансові втрати
	Кредитний ризик, наслідком якого є втрачена вигода
	Кредитний ризик, наслідком якого є фінансовий дохід
За сферою виникнення	Зовнішній (систематичний)
	Внутрішній (несистематичний)
За ймовірністю реалізації	Реалізований кредитний ризик
	Потенційний кредитний ризик
За статусом позичальника	Ризик при кредитуванні корпоративних клієнтів
	Ризик при кредитуванні юридичних осіб
	Ризик при кредитуванні фізичних осіб
	Ризик при кредитуванні банків
	Ризик при кредитуванні інсайдерів
За можливістю прогнозування	Прогнозований кредитний ризик
	Непрогнозований кредитний ризик
За видом кредитної операції	Ризик при безпосередній видачі кредиту
	Ризик при операціях з векселями
	Ризик при лізингових операціях
	Ризик при факторингових операціях
	Ризик при акредитивах
	Ризик при гарантійних операціях
За можливістю прийняття	Ризик, що береться банком самостійно
	Ризик, що передається страховій компанії (гаранту, поручителю)
	Ризик, що розподіляється між іншими банками (при консорціумному кредитуванні)

Продовження таблиці 1.5

За учасниками кредитної угоди	Ризик щодо позичальника
	Ризик щодо страховика
	Ризик щодо гаранта (поручителя)
За напрямом використання кредитів	Ризик за споживчими кредитами
	Ризик за промисловими кредитами
	Ризик за інвестиційними кредитами
За розмірами втрат	Незначний ризик
	Великий ризик
	Критичний ризик
За терміном дії кредитної угоди	Ризик по короткострокових угодах
	Ризик по довгострокових угодах

Складено на основі [30, 68, 120, 41].

Найбільш важливою класифікаційною ознакою кредитного ризику, на наш погляд, є фінансові наслідки реалізації даного виду ризику, оскільки банківську установу цікавить саме очікування на позитивний фінансовий результат.

Отже, фінансовими наслідками реалізованого кредитного ризику можуть бути фінансові втрати, втрачена вигода та отримання доходу.

Найменш привабливим результатом для банку є отримання фінансових втрат. Тому банк прикладає максимум зусиль та використовує всі наявні методи для попередження саме такого розвитку подій. Момент, коли позичальник не вносить черговий платіж за кредитом, стає моментом початку реалізації кредитного ризику в найгіршому його варіанті (тобто понесення фінансових збитків), а також моментом виникнення простроченої заборгованості або проблемного кредиту.

Потрібно відмітити, що основним генератором реалізації кредитного ризику і отримання фінансових втрат є проблемні кредити.

Поняття «кредитного ризику» та «проблемного кредиту» тісно пов'язані та перебувають в причинно-наслідковій залежності, що ми спробуємо довести.

Для цього розглянемо процес кредитування поетапно та визначимо, на яких з цих етапів з'являються кредитні ризики та проблемні кредити. Етапи процесу кредитування зобразимо на рис. 1.5.

1. Етап. Клієнт (фізична або юридична особа) звертається у банк з проханням про видачу кредиту.

2. Етап. Банк розглядає таку можливість, вивчає кредитоспроможність позичальника та приймає рішення про видачу кредиту або відмову від кредитування.

Цікавим моментом на цьому етапі є те, що фактично кредитний ризик ще не виник, а оцінка кредитоспроможності позичальника як метод управління банківськими ризиками вже реалізовується.

3. Етап. У разі позитивного щодо контрагента рішення укладається кредитний договір та надається кредит.

Саме на цьому етапі фактично виникає кредитний ризик.

4. Етап. Моніторинг та контроль за умовами виконання кредитного договору. Розглядаючи цей етап з точки зору реалізації кредитного ризику, потрібно відмітити, що можливі два варіанта розвитку подій.

У першому випадку кредит буде погашено вчасно та у повному обсязі без затримок платежів. На жаль, можлива й інша ситуація, коли контрагент банку затримує платежі за кредитом, або виплати взагалі припиняються. Тобто, кредитний ризик реалізувався, а кредит переходить в категорію «проблемних». Банк, використовуючи всі можливі методи управління проблемними кредитами, серед котрих штрафи, пеня, особисті розмови з позичальником, поручителем, реалізація застави (у разі її наявності), намагається мінімізувати свої втрати.

Якщо методи управління проблемними кредитами мали позитивний ефект, кредит та відсотки по ньому повертаються банку, що є наступним етапом процесу кредитування.

В іншому випадку наданий банком кредит та відсотки за його користування не повертаються. Такий кредит переходить в категорію «безнадійних».

Рис. 1.5. Етапи процесу кредитування з точки зору присутності категорій «кредитного ризику» та «проблемного кредиту»

Перший етап. Повернення кредиту та відсотків за його користування.

Для більш повного розуміння сутності кредитного ризику пропонуємо зупинитися на дослідженні джерел та факторів його виникнення, що одночасно призводять й до виникнення проблемних кредитів.

Зрозуміло, що кредитний ризик може виникати з різних причин. Для банку кредитний ризик означає загрозу втрати чи часткової втрати коштів, що надавались у користування. Тому важливим моментом є виявлення причин, що спричиняють такий стан, адже від цього у майбутньому буде залежати прибутковість операцій, пов'язаних з кредитуванням та інших операцій, де присутній кредитний ризик.

У науковій літературі зустрічаються різні підходи до класифікації факторів виникнення кредитного ризику. Основним критерієм, за яким дослідники класифікують фактори кредитного ризику, є критерій можливості управління та контролю.

Так, В. Чернов розрізняє три групи факторів ризику:

- керовані регульовані фактори (характеризують якість роботи колективу, якість управлінської роботи);
- умовно нерегульовані, важко кореговані (залежать від передісторії функціонування банку);
- некеровані, нерегульовані фактори (не можуть бути змінені суб'єктом керування) [191].

О. Криклій і Н. Маслак виділяють наступні групи факторів кредитного ризику: фактори внутрішнього щодо банків середовища та факторизовнішнього щодо банків середовища.

До першої групи дослідники відносять фактори, що залежать від кредитної діяльності банку і відображають його кредитну політику (помилки в юридичному оформленні кредитних угод, шахрайства та зловживання персоналу, невірна оцінка ризиків щодо позичальника, неефективна організація та відсутність належного контролю за процесом кредитування).

До групи факторів зовнішнього щодо банку середовища дослідники відносять ті фактори, що не залежать від діяльності працівників банку:

1. фактори, пов'язані з діяльністю позичальника, гаранта, страховика;
2. фактори, пов'язані з предметом застави;
3. фактори політичні, економічні, правові;
4. форс-мажорні обставини [83].

Така класифікація факторів є досить повною та враховує сферу виникнення кредитного ризику.

Однак, зважаючи на найбільш вагомий вплив факторів, що пов'язані з діяльністю позичальника, пропонуємо виділити їх в окрему групу. З такою позицією погоджуються й деякі дослідники, серед яких Л. Слобода [171],

В. Вовк [30]. Це дозволяє чітко згрупувати фактори кредитних ризиків за ознакою сфери виникнення та природи впливу (рис. 1.6).

Розглянемо кожну із запропонованих груп ризикуотворюючих факторів.

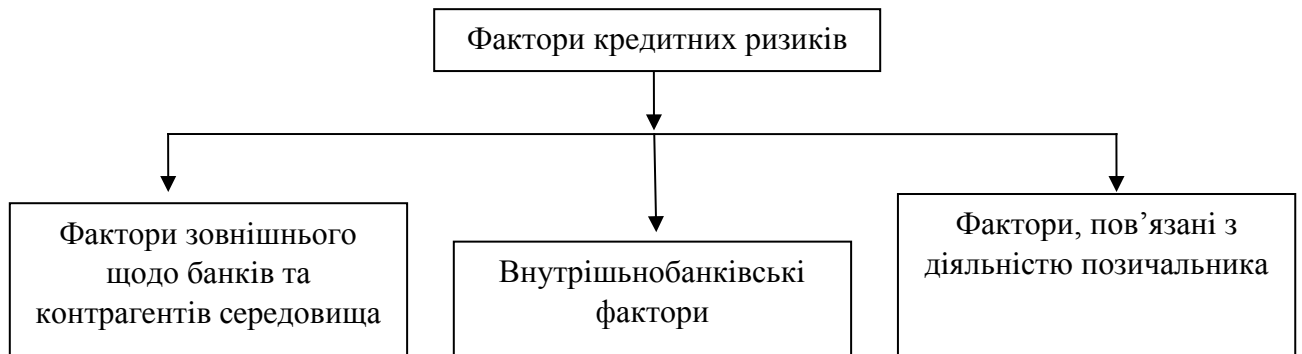

Рис. 1.6. Класифікація факторів кредитних ризиків

Фактори, притаманні зовнішньому щодо банків та контрагентів середовищу. Фактори даної групи найбільш впливають на довготермінові кредити. Банківські установи безпосередньо впливати на цю групу факторів не можуть, однак їх дію вони повинні враховувати. Для цієї групи факторів можливе регулювання ризиків на рівні центрального банку країни [55].

До групи факторів, притаманних зовнішньому щодо банків та контрагентів середовищу відносять законодавче регулювання діяльності банків та їх контрагентів, політичну ситуацію у країні, загальноекономічні фактори, форс-мажорні обставини тощо.

Група внутрішньобанківських факторів відрізняється від попередньої можливістю впливу зі сторони банківської установи. Ця група містить великий перелік факторів, серед яких:

1. кваліфікаційний рівень та досвід роботи персоналу, їх компетенція;
2. особиста зацікавленість працівника кредитного відділу у прийнятому рішенні;
3. юридичне оформлення документів;
4. дотримання принципів кредитування;

5. достовірна та повна інформація про позичальника;
6. дотримання процедури кредитування;
7. занадто велика концентрація кредитного портфеля відносно позичальників або галузей економіки;
8. надмірна диверсифікація, що призводить до погіршення можливості управління кредитним ризиком через брак фахівців із знанням особливостей багатьох галузей;
9. кредитування інноваційних проектів, нових сфер діяльності;
10. недоліки у розрахунку та формуванні резервів під кредитні ризики [7, 160].

Однією з основних причин реалізації кредитного ризику та виникнення проблемної заборгованості є неповернення кредиту через неплатоспроможність або недобросовісність позичальника.

Тому, особливе місце займають фактори, що пов'язані з діяльністю позичальника. Банківські установи першочергово повинні враховувати можливість настання кредитного ризику та виникнення проблемної заборгованості саме через вплив цієї групи факторів.

До вказаної групи відносять наступні чинники:

1. характеристики позичальника (кредитоспроможність, кредитна історія, моральні та етичні якості);
2. наявність ліквідного забезпечення по кредиту;
3. наявність власного капіталу позичальника [30, 171].

Після подачі заяви на видачу кредиту банк особливо уважно вивчає характеристики позичальника. Перш за все, оцінюється його кредитоспроможність. Для цього аналізуються показники його фінансового стану — показники оцінки майнового стану, показники ліквідності та платоспроможності, показники оцінки фінансової стійкості, рівень рентабельності тощо. Вивчається кредитна історія позичальника, а також наявність та стан діючих зобов'язань.

Важливу роль у позитивному прийнятті рішення щодо надання кредиту відіграє репутація позичальника. Працівники банківських установ, спілкуючись особисто з клієнтом, мають змогу оцінити його порядність, відповідальність. Більш того, суб'єктивно сформована думка стосовно ділових та особистих якостей позичальника повинна підтвердитись його діловими партнерами. На жаль, іноді виникають ситуації, коли майбутній потенційний клієнт не має наміру погашати отриманий кредит та відсотки.

Кредитний ризик для банку суттєво зменшується, якщо кредит є забезпеченим. Особливо вигідною для банку є ситуація, коли ринкова вартість забезпечення (застави) перевищує суму кредиту. Однак, максимум уваги потрібно приділити юридично правильному та точному складанню договорів застави, гарантії та поруки для уникнення юридичного ризику. Якщо забезпеченням по кредиту є порука або гарантія, банківська установа повинна проаналізувати фінансовий стан поручителя чи гаранта, його платоспроможність.

Наявність власного капіталу позичальника, котрий він готовий вкласти у проект, що кредитується, є підтвердженням для банку серйозності намірів позичальника та часткове передання кредитного ризику.

Отже, врахування банком впливу зазначених факторів дасть змогу підвищити ефективність кредитних операцій, знизити кредитний ризик та зменшити кількість проблемних кредитів, а отже, покращити якість кредитного портфелю.

Підводячи підсумки, можна зазначити, що кредитні операції посідають головне місце серед активних операцій банку та є найбільш прибутковими. У той же час, такі операції є найбільш ризикованими та супроводжуються виникненням кредитного ризику, котрий займає основну позицію у системі банківських ризиків.

Проаналізувавши існуючі визначення поняття «кредитний ризик», у дослідженні констатовано відсутність єдиного трактування його сутності. Тому було запропоновано авторське визначення, відповідно до якого під кредитним

ризиком розуміється ймовірність невиконання позичальником, контрагентом або емітентом своїх зобов'язань щодо кредитора (банківської установи) у результаті дії внутрішніх та зовнішніх щодо банку факторів.

Кредитний ризик тісно пов'язаний з іншими видами банківських ризиків (ризиком ліквідності, неплатоспроможності, ризиком втрати репутації, депозитним ризиком, валютним, інфляційним, відсотковим, ринковим).

Аналіз факторів, що впливають на формування кредитного ризику банку та його величину, дозволив дійти висновку, що між поняттями «кредитний ризик» та «проблемний кредит» існує тісний взаємозв'язок, що дані категорії перебувають у причинно-наслідковій залежності. Саме проблемні кредити є основним генератором кредитних ризиків, реалізація котрих приносить банку фінансові витрати.

Виходячи з цього, у даному розділі дослідження було розглянуто етапи процесу кредитування з урахуванням взаємного впливу кредитного ризику та проблемних кредитів.

1. Обґрунтування необхідності врахування моральних ризиків і асиметрії інформації при кредитуванні

Шахрайство з боку клієнтів є однією з основних причин виникнення кредитного ризику банків. Під шахрайством слід розуміти досить широкий спектр як можливих злочинних дій, так і злочинної бездіяльності з боку працівників і третіх осіб.

Потенційні злочинні дії з боку клієнтів контролюються службами безпеки банків, а список потенційних злочинних дій з боку клієнтів у загальних рисах відомий заздалегідь. Тобто, банк має можливість присікти злочинні дії до їх здійснення шляхом проведення заходів щодо їх попередження. Набагато складніше запобігати і відстежувати ситуації навмисної бездіяльності клієнтів, які можуть спричинити негативні наслідки для банку.

Наведемо приклад. Використовуючи кредитну картку, клієнт позичає гроші без забезпечення. Більшість кредитних карток дозволяють їх власникам розпоряджатися коштами у розмірі до декількох тисяч доларів, і при цьому

значна кількість людей має декілька таких карток. Банки, що емітують пластикові карти, отримують дохід, нараховуючи відсотки на борг позичальника. Але банк не може заздалегідь відрізнити «високоякісних» позичальників (що повертають борги) від «низькоякісних» (що не повертають). Очевидно, що боржники краще, ніж банк, знають, будуть вони повертати борг чи ні. Крім того, боржник може не робити активних дій для того, щоб повернути борг. Припустимо, якщо клієнт не піклується про повернення боргу, він може спокійно погодитися на звільнення з роботи. Це, природно, позбавить його можливості погасити заборгованість перед банком.

Висновки до розділу 1

У ході здійсненого дослідження нами встановлено, що кредитним ризиком апріорі супроводжується весь комплекс кредитних відносин, що виникають в процесі здійснення визначеної кредитної угоди і надання позики потенційному клієнтові комерційного банку. Кредитний ризик слід визначити в такий спосіб: це – кількісно оцінена можливість невідповідності очікуванням обсягових, просторових і часових параметрів фінансових потоків, що пов'язані із поверненням тіл кредитів та процентів за ними, в результаті цілеспрямованого або стихійного порушення порядку реалізації процесу банківського кредитування, що призводить до зміни фінансового становища і динаміки розвитку комерційного банку. Кредитний ризик представляє собою єдність окремих різновидів ризиків, що виділяються в залежності від характеру причин їхнього виникнення і напрямів прояву у процесі здійснення банківського кредитування.

Нами визначено, що важливою складовою процесу управління кредитним ризиком є моніторинг останнього, під яким пропонуємо розуміти процедуру систематичного відстежування, ідентифікації, оцінки і аналізу змінювання даних щодо стану кредитного ризику на рівні кредитного портфелю комерційного банку, індивідуального позичальника і показників кредитного ризику задля

оптимізації кредитного ризику і оцінки якості і ефективності, управління і контролю, динаміки і прогнозування розвитку кредитної діяльності банку.

Нами з'ясовано, що методологія управління кредитним ризиком передбачає розподіл елементів моніторингу останнього між окремими етапами процесу управління. На основі ідентифікації кредитного ризику формується якісна оцінка або рейтинг кредитного ризику. Серед усіх елементів моніторингу кредитного ризику універсальний характер, з позиції важливості для повноцінної реалізації процесу управління, має елемент аналізу. Ідентифікувавши потенційні ризикові події, можна переходити до безпосередньої оцінки ймовірних наслідків настання виявлених кредитних ризиків. Крім формування впорядкованої організаційної структури, яким є розподіл функцій та формування зв'язків між підрозділами банку, в процесі моніторингу кредитного ризику важливими є також управлінські рішення щодо організації і кадрового забезпечення відповідних процедур.

Ми визначили, що організаційна функція моніторингу кредитного ризику передбачає також формування необхідного інформаційно-нормативного забезпечення.

В загальному випадку, до процесу моніторингу кредитного ризику слід залучити такі функціональні та структурні підрозділи банку: спостережну раду – в межах власних функцій і відповідальності перед власниками комерційного банку, вкладниками (або контрагентами) і органами, що здійснюють банківський нагляд; правління банку – в межах власних повноважень і відповідальності перед спостережною радою банку, вкладниками (або контрагентами) і органами, що здійснюють банківський нагляд; підрозділ із ризик-менеджменту – в межах власних функцій відносно з'ясування, кількісного та якісного оцінювання, контролю і моніторингу ризиків; бек-офіси – в межах власних функцій відносно контролю за дотриманням встановлених вимог; фронт-офіси – в межах власних функцій прийняття комерційним банком ризиків в рамках встановлених повноважень.

РОЗДІЛ 2.

АНАЛІЗ ТА УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМ РИЗИКОМ В БАНКУ НА ПРИКЛАДІ АТ КБ «ПРИВАТБАНК»

2.1. Загальна характеристика АТ КБ «ПриватБанк»

АТ КБ «ПриватБанк» (далі Банк) є універсальним Банком з фокусом на роздрібний сегмент, активно просуваючи послуги для малого та середнього бізнесу та вибірково працюючи в корпоративному секторі.

Банк здійснює свою діяльність відповідно до ліцензії Національного банку України (НБУ) з березня 1992 року. Станом на 31 грудня 2019 року Банк має 30 філій і 1 898 функціонуючих відділень в Україні та філію на Кіпрі.

Банк здійснює основну частину своєї діяльності в Україні. Згідно звіту НБУ1 банківський сектор України в 2019 році працював у сприятливих макроекономічних умовах: темпи зростання депозитів достатні для підтримання кредитування, а зростання попиту бізнесу та населення на банківські послуги забезпечує високий прибуток. Однак, разом з тим, економіці України властиві певні характеристики, які ставлять під загрозу її стабільність в довгостроковій перспективі. Такі характеристики включають, але не обмежуються, відносно низьким рівнем ліквідності на ринках капіталу та дефіцитом балансу державних фінансів та зовнішньої торгівлі.

У вересні 2019 року міжнародне рейтингове агентство Fitch Ratings підвищило довгостроковий і короткостроковий кредитний рейтинг України в іноземній і національній валютах з В- до В, і поліпшило прогноз зі стабільного на позитивний. Агентство відзначає, що Україна продемонструвала спроможність вчасно отримати доступ до зовнішнього фінансування бюджету, поліпшивши макроекономічну стабільність і зменшивши державний борг, в той час як скорочення виборчого періоду зменшило політичну невизначеність.

Триває відновлення платоспроможності реального сектору економіки. Компанії більшості галузей економіки підвищили операційну прибутковість та

завдяки цьому нормалізували боргове навантаження. Водночас критерії оцінки платоспроможності позичальників стали жорсткішими.

За результатами 2019 року економічна активність зберігалась на достатньо високому рівні – темпи зростання ВВП оцінено у 3,3%, що майже співпадає з показником 2018 року. Водночас, змінились драйвери цього зростання. Так, суттєво уповільнилось зростання зведеного індексу виробництва товарів та послуг за основними видами економічної діяльності (ЗІВ) – до 1,6% загалом за 2019 рік, а в останні місяці року навіть спостерігалось його падіння. Насамперед, це відбувалося за рахунок виробничої сфери. Також незважаючи на черговий рекорд урожаю зернових, уповільнилось сільське господарство. Натомість високий внутрішній попит генерував високі показники в будівництві, торгівлі та низці галузей сфери послуг.

Протягом 2019 року НБУ 5 разів знижував облікову ставку: з 18.0% до 13.5% річних. В січні 2020 року НБУ продовжив пом'якшувати монетарну політику, знизивши облікову ставку на 250 б. п. до 11.0%. Це зумовлено суттєвим зменшенням інфляційного тиску на горизонті дії монетарної політики, зокрема, під впливом зміцнення курсу гривні та низьких цін на енергоносії. Динаміка UPR тісно корелювала із попередніми зниженнями облікової ставки, а її тяжіння до нижньої межі в коридорі ставок НБУ за інструментами постійного доступу зумовлювалося значним профіцитом ліквідності банківської системи. Продовжувала зменшуватися і дохідність гривневих ОВДП за всіма строками розміщення. У грудні зменшувалися і гривневі ставки для клієнтів банків, реагуючи на загальну тенденцію до здешевлення вартості ресурсів на ринку.

З січня 2019 року відбувається тенденція зміцнення національної грошової одиниці - гривні. Офіційний курс гривні по відношенню до долара США зріс на 14% порівняно з курсом на кінець грудня 2019 року.

Споживча інфляція сповільнилася з 9,8% у 2018 році до 4,1% у 2019 році. Визначальним чинником сповільнення інфляції стало зміцнення курсу гривні до валют країн – торговельних партнерів. Це проявилось насамперед у послабленні фундаментального інфляційного тиску – базова інфляція сповільнилася до 3.9%

р/р попри подальший тиск з боку швидкого зростання споживчого попиту та заробітних плат. Крім прямого впливу від міцнішого курсу гривні до валют, ефект на базову інфляцію проявлявся також через поліпшення інфляційних очікувань. Іншими чинниками сповільнення інфляції стали зниження світових цін на енергоносії та послаблення тиску з боку пропозиції сирих продуктів харчування.

Тривало зниження цін у промисловості (до 7.4% р/р у грудні) під впливом зниження зовнішніх цін та здешевлення сировини та комплектуючих через зміцнення гривні.

Прибутковість банківського сектору визначається високою маржею в роздрібному сегменті та високими комісійними доходами. Прибуток банківського сектору за 2019 рік був у 2.7 раза вищим, ніж за 2018, і становив 59.6 млрд грн. Рентабельність капіталу у секторі сягнула 34%. Це стало можливим як завдяки стрімкому зростанню операційних доходів, так і найнижчим за десятиліття відрахуванням до резервів під активи.

В цілому, в 2019 - 2018 роках зовнішні ризики для України знизилися. Зростання світової економіки, цін на фінансових та сировинних ринках сприяли зменшенню загроз. Прямі геополітичні ризики змінилися несуттєво. Водночас поступово зростають середньострокові ризики для фінансової стабільності.

Організаційна структура управління АТ КБ «ПРИВАТБАНК» має усі необхідні види контролю для побудови ефективного і злагодженого механізму: з боку Держави, Наглядової ради, Правління, Ревізійної Комісії, Служби внутрішнього аудиту над різними напрямками діяльності банку. Розподіл повноважень, компетенцій та підпорядкованості органів управління, а також принципи їх взаємодії, закріплені в Статуті банку та положеннях про органи управління.

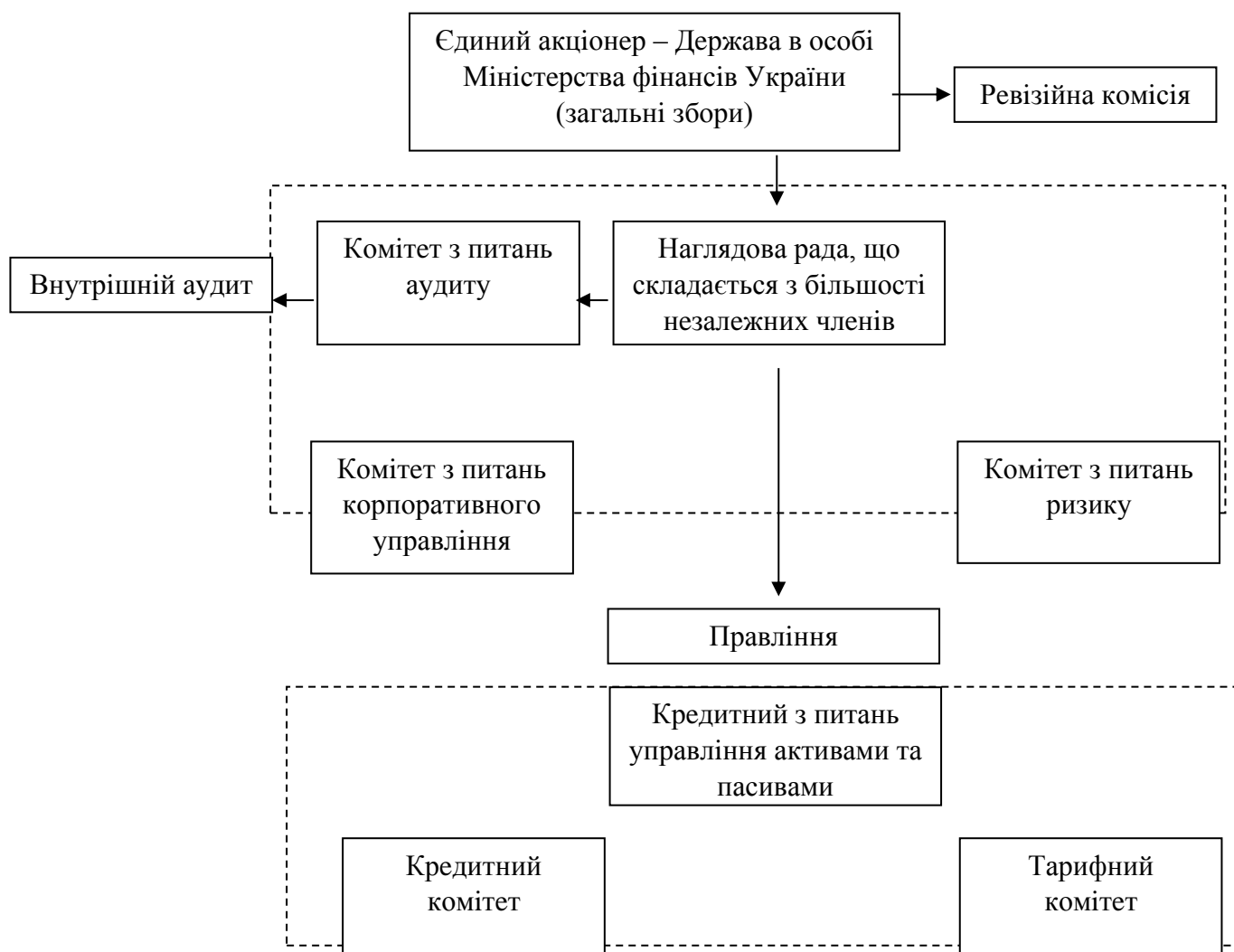

Рис 2.1. Структура корпоративного управління

Єдиним акціонером Банку, якому належить 100% акцій Банку є Держава в особі Кабінету Міністрів України (місцезнаходження: 01008, м. Київ, вул. Грушевського, буд. 12/2).

Держава в особі Міністерства фінансів України набула права власності на 100% акцій Банку 21 грудня 2016 року відповідно до статті 41.1 Закону України “Про систему гарантування вкладів фізичних осіб” та згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 18 грудня 2016 року № 961 “Деякі питання забезпечення стабільності фінансової системи”. З 30.04.2019 власником Банку є Держава в особі Кабінету Міністрів.

Держава реалізує свої права власника Банку, а органи управління Банку діють відповідно до найкращих світових практик корпоративного управління, зокрема, Принципів Організації економічного розвитку та співробітництва щодо корпоративного управління для підприємств з державною часткою (OECD Guidelines on Corporate Governance of State Owned Enterprises), Принципів корпоративного управління для банків Базельського комітету з банківського нагляду (Corporate governance principles for banks by Basel Committee on Banking Supervision), Рекомендацій Європейської банківської організації щодо внутрішнього управління (Guidelines on Internal Governance by European Banking Authority), що застосовуються в обсязі, що не суперечить імперативним нормам чинного законодавства України.

Банк сприяє реалізації та забезпечує захист прав та законних інтересів Акціонера, передбачених Статутом та чинним законодавством України.

У 2019 році на засіданні рейтингового комітету РА "Стандарт-Рейтинг" було прийняте рішення про оновлення рейтингів АТ КБ «ПРИВАТБАНК» (код ЄДРПОУ 14360570) за національною шкалою:

- довгостроковий кредитний рейтинг АТ КБ «ПРИВАТБАНК» за національною шкалою на рівні uaAA. Банк або окремий борговий інструмент з рейтингом uaAA характеризується дуже високою кредитоспроможністю порівняно з іншими українськими позичальниками або борговими інструментами.
- короткостроковий кредитний рейтинг АТ КБ «ПРИВАТБАНК» за національною шкалою Агентства на рівні uaK1.
- рейтинг депозитів АТ КБ «ПРИВАТБАНК» підтверджено на рівні ua.1 за шкалою РА «Стандарт-Рейтинг».

Регулятивний капітал АТ КБ «ПРИВАТБАНК» (Н1) станом на 01.10.2019 склав 19,605 млрд. грн., що майже в сотню разів перевищило встановлене НБУ граничне значення для даного нормативу у розмірі 200 млн. грн. Тобто Банк сформував та підтримував дуже значний запас за нормативом Н1.

Норматив адекватності регулятивного капіталу Банку (Н2) за період з 01.01.2019 по 01.10.2019 знизився на 3,09 п.п. і склав 14,37%. Незважаючи на зменшення, Н2 Банку з помітним запасом (4,37 п.п.) перевищував встановлене НБУ граничне значення для даного нормативу, але при цьому був на 4,06 п.п. меншим за середній показник Н2 по банківській системі України.

Крім того, звертаємо увагу, що станом на 01.11.2019 Н1 АТ КБ «ПРИВАТБАНК» складав 19,562 млрд. грн., а Н2 Банку був на рівні 14,47%.

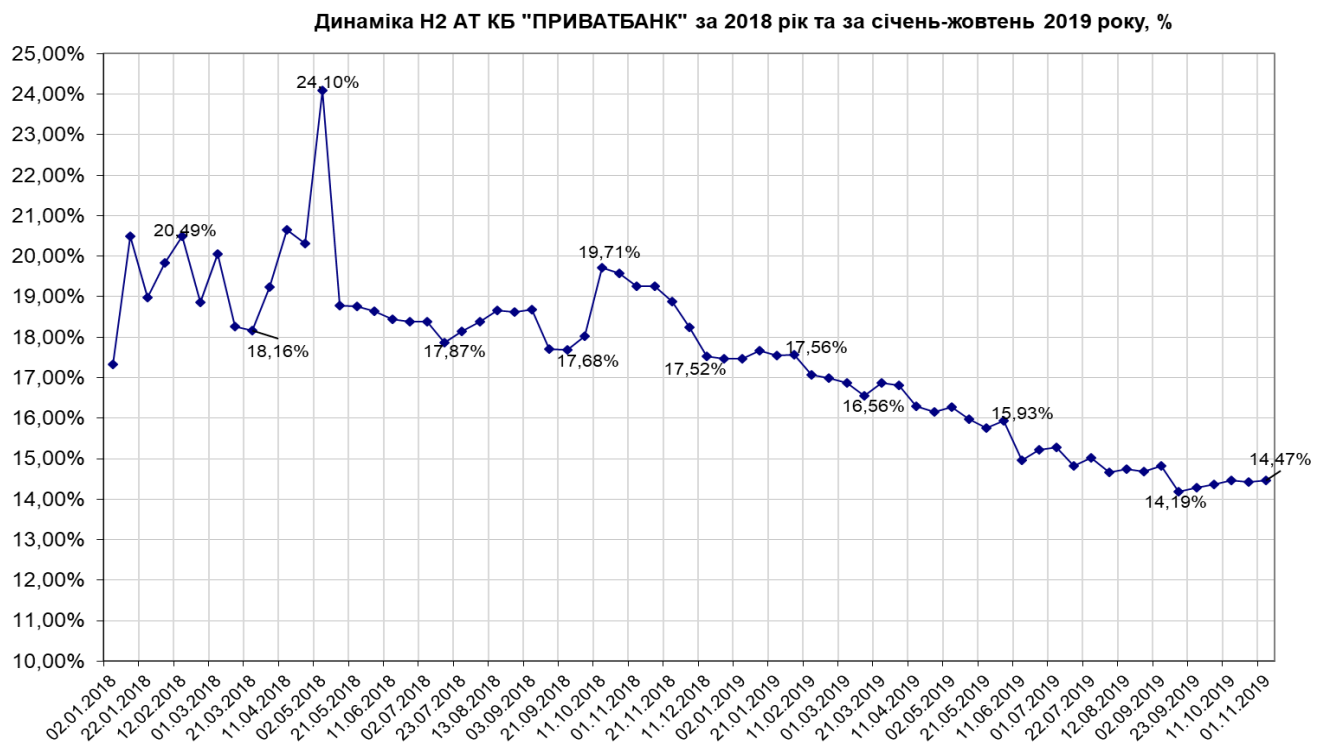

Рис.2.2. Динаміка Н2 АТ КБ «ПРИВАТБАНК»

З липня 2017 року Банк жодного разу не допускав порушення нормативу адекватності регулятивного капіталу (Н2). Також дані Національного банку України, отримані за результатами оцінки стійкості банків в 2018 році, згідно з якими АТ КБ «ПРИВАТБАНК» визнано стійким до майбутніх криз та не потребує докапіталізації у 2019 році. Таким чином, Банк був дуже добре забезпечений регулятивним капіталом.

Нормативи ліквідності АТ КБ «ПРИВАТБАНК» за період з 01.01.2019 по 01.10.2019 продемонстрували різноспрямовану динаміку:

- норматив короткострокової ліквідності (Н6) зменшився на 0,75 п.п.: з 97,74% до 96,99%;
- норматив коефіцієнта покриття ліквідністю за всіма валютами (LCR_{ВВ}) знизився на 54,69 п.п.: з 263,61% до 208,92%;
- норматив коефіцієнта покриття ліквідністю в іноземній валюті (LCR_{ів}) виріс на 60,94 п.п.: з 102,03% до 162,97%.

Таблиця 2.1

Основні нормативи АТ КБ «ПРИВАТБАНК», %, п.п.

Показник	Нормативне значення	01.10.2019		01.01.2019	
		по системі	банк	по системі	банк
Норматив адекватності регулятивного капіталу (Н2)	>10%	18,43%	14,37%	16,18%	17,46%
Норматив короткострокової ліквідності (Н6)	>60%	93,86%	96,99%	93,52%	97,74%
Норматив коефіцієнта покриття ліквідністю за всіма валютами (LCR _{ВВ})	>90%	-	208,92%	-	263,61%
Норматив коефіцієнта покриття ліквідністю в іноземній валюті (LCR _{ів})	>90%	-	162,97%	-	102,03%
Норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (Н7)	<25%	17,84%	5,71%	19,83%	6,26%
Норматив великих кредитних ризиків (Н8)	<800%	120,79%	0,00%	176,23%	0,00%

Станом на 01.10.2019 АТ КБ «ПРИВАТБАНК» підтримував дуже хороший запас за всіма нормативами ліквідності: норматив короткострокової ліквідності Банку (Н6) перевищував встановлене НБУ граничне значення на 36,99 п.п., норматив коефіцієнта покриття ліквідністю за всіма валютами (LCR_{ВВ}) – на 118,92 п.п., а норматив коефіцієнта покриття ліквідністю в іноземній валюті (LCR_{ів}) – на 72,97 п.п. Крім того, норматив короткострокової ліквідності Банку

(Н6) на 3,13 п.п. перевищував середній показник даного нормативу по банківській системі України. Також станом на 01.11.2019 Н6 Банку складав 96,97%, LCR_{ВВ} становив 218,68%, а LCR_{Ів} був на рівні 207,20%.

2.2. Аналіз кредитної політики та формулювання кредитного портфелю банку

На сьогодні за даними НБУ ПриватБанк посідає перші рядки рейтингів по об'єму коштів та кредитів фізичних та юридичних осіб (рис 2.2).

Держава в особі Міністерства фінансів України набула права власності на 100% акцій Банку 21 грудня 2016 року відповідно до статті 41 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» та згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 18 грудня 2016 року № 961 «Деякі питання забезпечення стабільності фінансової системи», прийнятої з урахуванням рішення Ради національної безпеки і оборони України від 18 грудня 2016 року «Про невідкладні заходи щодо забезпечення національної безпеки України в економічній сфері та захисту інтересів вкладників», введеного в дію Указом Президента України від 18 грудня 2016 року № 560, та на підставі пропозиції Національного банку України і рішення Ради з фінансової стабільності від 18 грудня 2016 року.

Одним із основних каталізаторів росту чистих активів банківської системи у 2018 році був приріст високоліквідних активів (+48 млрд. грн). Кредитний портфель банківської системи виріс на +33 млрд грн: +11 млрд грн приріст кредитного портфелю юридичних осіб, + 22 млрд грн приріст кредитного портфелю фізичних осіб.

Також АТ КБ «ПРИВАТБАНК» генерує рекордно великі обсяги прибутку, демонструючи високу динаміку його приросту. Так, за підсумками 9 місяців 2019 року прибуток Банку склав 27,427 млрд. грн., що в 5,4 рази перевищило прибуток Банку за аналогічний період 2018 року. За перше півріччя 2019 року АТ КБ

«ПРИВАТБАНК» отримав прибуток у сумі 18,299 млрд. грн., що в 2,6 рази перевищило прибуток Банку за перше півріччя 2018 року.

Таблиця 2.2

Дані про ключові статті доходів та витрат АТ КБ «ПРИВАТБАНК», млн. грн.,
%

Показник	За 9 місяців 2019 року	За 9 місяців 2018 року	Зміна	Темп приросту, %
Процентні доходи	25 164	21 273	3 891	18,29%
Процентні витрати	10 483	10 556	-73	-0,69%
Чистий процентний дохід	14 681	10 717	3 964	36,99%
Комісійні доходи	17 861	14 788	3 073	20,78%
Комісійні витрати	4 560	3 098	1 462	47,19%
Чистий комісійний дохід	13 301	11 690	1 611	13,78%
Адміністративні та інші операційні витрати	9 895	9 949	-54	-0,54%
Прибуток / (збиток)	27 427	5 093	22 334	438,52%

В аналізованому періоді АТ КБ «ПРИВАТБАНК» продемонстрував високі темпи приросту ключових статей своїх доходів, що позитивно вплинуло на динаміку його прибутку. Так, за підсумками 9 місяців 2019 року в порівнянні з 9 місяцями 2018 року чистий процентний дохід Банку виріс на 36,99% і склав 14,681 млрд. грн., а чистий комісійний дохід збільшився на 13,78% до 13,301 млрд. грн.

Відповідно до інформації АТ КБ «ПРИВАТБАНК», зростання комісійного доходу Банку є результатом збільшення кількості активних клієнтів та транзакцій онлайн-банку Приват24. Транзакційний бізнес є ядром сучасної бізнес-моделі Банку. За рік щоденна кількість транзакцій в Приват24 зросла на 700 тисяч. Щомісяця через Приват24 українці купують товарів та оплачують послуг на суму понад 65 млрд. грн. За даними НБУ АТ КБ «ПРИВАТБАНК» домінує на ринку роздрібних безготівкових операцій в Україні.

Та перш, ніж оцінити ефективність управління кредитними операціями в АТ КБ «ПриватБанк» почнемо із визначення типу кредитної політики банку. Для цього визначимо частку кредитів клієнтам у загальному обсязі активів банку. Проведені розрахунки наведено у табл. 2.3.

Як свідчать дані табл. 2.3, кредитна активність ПриватБанку зазнала значних змін внаслідок зміни форми власності. Так, до націоналізації банку кредитування займало левову частку в структурі активних операцій банку – 74,8% в 2014 р. та 73,2% а 2015 році. Найбільший обсяг кредитів, наданих ПАТ КБ «ПриватБанк», припав на 2015 р. і склав 189 314 млн. грн., в подальшому ми бачимо згортання кредитної діяльності, що призвело до зменшення кредитного портфеля до 32 616 млн. грн., тобто на 156 698 млн. грн.

Таблиця 2.3

Аналіз кредитної активності АТ КБ «ПриватБанк» у 2014-2018 рр.

Аналіз кредитної активності АТ КБ «ПриватБанк» у 2014-2018 рр. Показники	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.
Кредити клієнтам, млн. грн.	159 173	189 314	32 616	38 335	50 140
Активи банку, млн. грн.	212 813	258 611	179 761	253 675	278 048
Питома вага кредитів в активах банку	74,8%	73,2%	18,1%	15,1%	18,0%

У жовтні-листопаді 2016 року Банк реструктуризував частину кредитного портфеля загальною вартістю 137 082 мільйонів гривень, до вирахування резерву під знецінення станом на 31 грудня 2016 року.

В 2017 р. та 2018 р. ми спостерігаємо нарощування кредитного портфеля ПриватБанку. Так, приріст кредитних операцій банк в 2017 році склав 26,4% (5 719 млн. грн.), в в 2018 році – 21,6% (11 805 млн. грн.).

Щодо позичальників, то АТ КБ «ПриватБанк» в 2014-2015 рр. надавав пріоритет юридичним особам, які працюють переважно у сфері торгівлі нафтопродуктами (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Аналіз кредитної активності АТ КБ «ПриватБанк» у 2014-2018 рр.

Показники	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.
Загальна сума кредитів клієнтам, млн. грн.	180 714	217 689	227 924	237 181	291 936
Кредити юридичним особам, млн. грн.	149 365	184 193	2 639	3 330	5 648
Питома вага кредитів юридичним особам в загальній сумі кредитів банку	82,7%	84,6%	1,2%	1,4%	1,9%
Кредити фізичним особам, млн. грн.	29 274	31 244	31 652	44 066	65 242
Питома вага кредитів фізичним особам в загальній сумі кредитів банку	16,2%	14,4%	13,9%	18,6%	22,3%
Кредити підприємствам малого та середнього бізнесу, млн. грн.	2 075	2 252	2 494	4 210	8 251
Питома вага кредитів підприємствам малого та середнього бізнесу в загальній сумі кредитів банку	1,1%	1,0%	1,1%	1,8%	2,8%
Кредити, що управляються як окремий портфель	-	-	191 139	185 575	212 795
Питома вага кредитів, що управляються як окремий портфель в загальній сумі кредитів банку	-	-	83,9%	78,2%	72,9%

У складі торгівлі нафтопродуктами розкриті кредити та аванси клієнтам у сумі 40 645 мільйонів гривень або 19% від загальної суми кредитів та авансів клієнтам (у 2014 році – 40 603 мільйона гривень або 22%), видані компаніям, які

займаються гуртовою та роздрібною торгівлею нафтою і нафтопродуктами. Ці компанії складають єдину систему постачання, тому кредитний ризик за цими кредитами є, за оцінками керівництва, нижчим внаслідок такої системи.

Станом на 31 грудня 2015 року кредити, видані цим компаніям, були забезпечені запасами сирової нафти, нафтопродуктів та продуктів газопереробки, а також корпоративними правами на частки (акції) позичальників та їхніх поручителів заставною вартістю 52 245 мільйонів гривень (у 2014 році – 39 671 мільйон гривень та в січні 2015 року після закінчення звітного року за цими кредитами було одержано додаткове забезпечення у вигляді запасів нафтогазових продуктів вартістю 852 мільйона гривень).

У складі промислового виробництва та хімічної промисловості розкриті кредити та аванси клієнтам у сумі 23 423 мільйона гривень (у 2014 році – 17 246 мільйонів гривень), видані компаніям в Україні, які об'єднані в одну структуру, але які виробляють та реалізують різноманітну продукцію на ринках Західної, Центральної та Східної Європи. Споживачами цієї продукції є компанії, які працюють у харчовій промисловості на вказаних ринках. Станом на 31 грудня 2015 року кредити, видані цим клієнтам, були забезпечені корпоративними правами на акції заставною вартістю 30 385 мільйонів гривень (у 2014 році – 18 673 мільйона гривень).

Загальна сума кредитів найбільшим 10 клієнтам Банку на 31 грудня 2015 року складала 50 187 мільйонів гривень (на 31 грудня 2014 року – 32 548 мільйонів гривень) або 23% від загальної вартості кредитного портфеля (на 31 грудня 2014 року – 18%). Резерв на знецінення кредитів, виданих цим позичальникам, становить 4 849 мільйонів гривень (на 31 грудня 2014 року – 4 455 мільйонів гривень). Станом на 31 грудня 2015 року у Банку було 8 позичальників (на 31 грудня 2014 року – 6 позичальник) із загальною сумою виданих їм кредитів, яка перевищує 10% чистих активів Банку або 2 751 мільйон гривень (на 31 грудня 2014 року – 2 450 мільйонів гривень). Загальна сума цих кредитів становила 45 928 мільйонів гривень (на 31 грудня 2014 року – 25 414 мільйонів гривень), а сума сформованого резерву на знецінення кредитів,

виданих цим позичальникам, становила 2 572 мільйона гривень (у 2014 році – 3 125 мільйонів гривень).

Внаслідок проведення реструктуризації Банк змінив валюту кредитів на гривню, знизив процентні ставки, збільшив термін погашення кредитів до 2024 і 2025 років, конвертував частину кредитів у фінансовий лізинг і змінив заставне майно за кредитами. Станом на 31 грудня 2016 року Банк визнав знецінення за цими кредитами в сумі 135 018 мільйонів гривень.

Як можна побачити з рис. 2.3. в структурі кредитного портфеля АТ КБ «ПриватБанк» з'явилася така складова, як «Кредити, що управляються як окремий портфель». Станом на 31 грудня 2016, 2017 та 2018 років категорія «Кредити, що управляються як окремий портфель» включає в себе непрацюючі кредити, які були видані до 19 грудня 2016 року. На думку керівництва Банку, цей портфель має аналогічні показники кредитного ризику, незалежно від класифікації за галуззю економіки та напрямом комерційної діяльності на дату видачі таких кредитів.

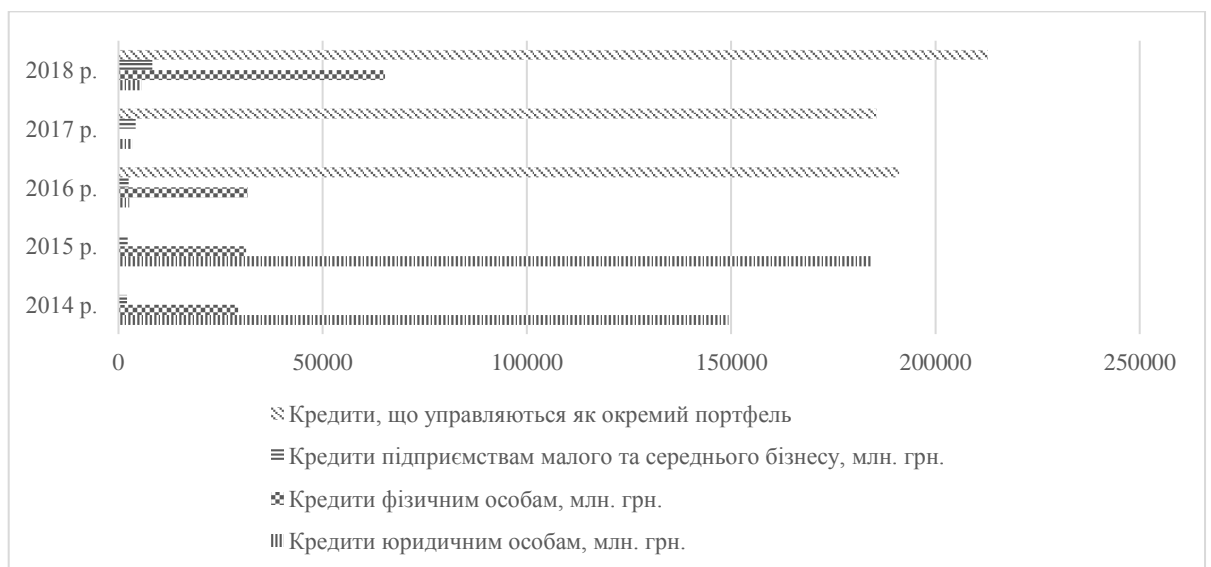

Рис. 2.3. Аналіз структури кредитного портфеля АТ КБ «ПриватБанк» за видами позичальників у 2014-2018 рр.

Станом на 31 грудня 2018 року Банк визнав збитки 209 453 мільйони гривень резерву під очікувані кредитні збитки за цими кредитами (31 грудня

2017 року: резерву під зменшення корисності – 181 887 мільйонів гривень; 31 грудня 2016 року: резерву під зменшення корисності – 180 114 мільйона гривень).

У 2016 р. Внаслідок загрози втрати платоспроможності АТ КБ «ПриватБанк» був змушений обмежити пропозицію кредитних продуктів, проте не блокував повністю канали доступу до позичкових коштів, оскільки банк в першу чергу лояльний до клієнтів, які мають позитивну кредитну історію.

Корпоративний бізнес кредитується лише за умови, якщо клієнт обслуговує в ПриватБанку зарплатні проекти.

Через півроку після націоналізації, Банк відновив кредитування, тобто з середини 2017 року. Тоді було встановлено ліміт у 7,5 млрд. грн. На сьогодні Банк вийшов на сальдо 5,223 млрд. грн., загалом було видано 2448 кредитів.

Слід відмітити, що 81% портфеля позичок ПриватБанку – це кредити менше 10 млн грн. Найбільший – 370 млн грн. Кредити понад 400 млн грн Банк взагалі не розглядає. Через виважену кредитну політику, доля проблемних, так звана NPL, по нових кредитах наразі складає менше 1%.

Дуже обережно ПриватБанк підходить до кредитування у валюті: наразі 3 млн євро – найбільший валютний кредит.

Відносно вартості кредиту по корпоративному бізнесу, можна зазначити, що робоча ставка складає 19%, без додаткових комісій.

Що стосується строковості, то більш довгі лізингові кредити – до п'яти років з авансом 30%; більшість – це кредити до року, багато овердрафтів, середня ставка складає 17%.

З метою прискорення обслуговування клієнтів, а також здешевлення обслуговування, 82% рішень з видачі кредитів було прийнято в автоматичному режимі.

З кредитних продуктів найбільш популярним у корпоративного бізнесу є КУБ (країна успішного бізнесу), який складає 42%; потім – кредит на лімітний рахунок; інших кредитів – 18%. Частка лізингу поки що незначна, але Банк планує її нарощувати.

Працюючи з корпоративним сегментом, Банк підтримує свій основний сегмент – роздрібний бізнес. Напрями кредитування фізичних осіб ми можемо спостерігати в табл. 2.5.

Таблиця 2.5

Напрями кредитування фізичних осіб АТ КБ «ПриватБанк» у 2014-2018 рр.

Показники	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.
Загальна сума кредитів фізичним особам	29 274	31 244	31 652	44 066	65 242
Кредити фізичним особам – кредитні картки	22 092	20 884	19 749	30 354	45 314
Питома вага карткових кредитів в загальній сумі кредитів фізичним особам	75,5%	66,8%	62,6%	68,9%	69,8%
Кредити фізичним особам – іпотечні кредити	5 228	8 099	9 045	9 130	12 923
Питома вага іпотечних кредитів в загальній сумі кредитів фізичним особам	17,9%	25,9%	28,8%	20,9%	20,3%
Кредити фізичним особам – споживчі кредити	171	88	1 069	3 144	4 193
Питома вага споживчих кредитів в загальній сумі кредитів фізичним особам	0,6%	0,3%	3,6%	7,3%	6,4%
Кредити фізичним особам на придбання автомобіля	232	261	264	264	332
Питома вага кредитів на придбання автомобіля в загальній сумі кредитів фізичним особам	0,8%	0,8%	0,9%	0,7%	0,9%
Інші кредити фізичним особам	1 141	1 648	1 054	660	672
Питома вага інших кредитів в загальній сумі кредитів фізичним особам	3,9%	5,3%	3,5%	1,6%	1,4%
Фінансовий лізинг	410	264	164	197	654
Питома вага фінансового лізингу	1,4%	0,8%	0,6%	0,5%	1,2%

Як свідчать дані табл. 2.5., найбільш популярним кредитним продуктом у фізичних осіб є карткові кредити, обсяг яких щороку збільшується. За п'ять останніх років вони зросли удвічі. Так, якщо в 2014 в абсолютному вираженні карткові кредити склали 22 092 млн. грн., то в 2018 році вони становили 45 314 млн. грн.

Стабільно високою є також частка іпотечних кредитів – в 2018 році кожна п'ята гривня позичалася на придбання нерухомості. В абсолютному вираженні це склало 5 228 млн. грн. в 2014 році, 8 099 млн. грн. в 2015 році та 9 045 млн. грн. в 2016 році. В 2017 році обсяг іпотечних кредитів змінився незначно і склав 9 130 млн. грн., а в 2018 році зріс втричі – до 12 923 млн. грн.

Спостерігається стабільне зростання споживчих кредитів – від 0,6% в 2014 році до 6,4% в 2018 році. В 2015 році спостерігалось найменше значення цього показника – 88 млн. грн. Із зміною клієнторієнтованості ПриватБанку в 2016 частка споживчих кредитів склала 3,6%, тобто 1 069 млн. грн. В 2017 році їх обсяг зріс майже втричі і досяг 3 144 млн. грн., а в 2018 році – 4 193 млн. грн.

Слід відмітити позитивну тенденцію в нарощуванні кредитування фізичних осіб через фінансовий лізинг. Оскільки ПриватБанк визначає це як пріоритет, можна сподіватися на подальше збільшення цього показника.

Підсумовуючи наведене, відмітимо, що протягом останніх п'яти років кредитна стратегія АТ КБ «ПриватБанк» зазнала значних змін, що пов'язано з націоналізацією Банку. Так, якщо в 2014 році кредитні операції займали майже 75% від сукупних активів, то в 2018 році їх обсяг скоротився до 18%. Змінилася також клієнтоорієнтованість банку. Якщо раніше ПриватБанк зосереджувався на кредитуванні корпоративного бізнесу, в основному тих, які спеціалізувалися на торгівлі нафтопродуктами, то зараз в пріоритеті Банку роздрібний бізнес. У фізичних осіб найбільш популярним кредитним продуктом є карткові кредити, тоді як юридичні особи надають перевагу кредиту «КУБ» (країна успішного бізнесу). При кредитному обслуговуванні клієнтів ПриватБанк виходить з принципу економічної доцільності, тому намагається максимально автоматизувати процес кредитного обслуговування клієнтів з метою його

здешевлення. Для зменшення ризиковості кредитних операцій ПриватБанк не надає великі кредити і надає перевагу в кредитуванні гривнею.

Для оцінки ефективності кредитних операцій важливим є визначення якості кредитних операцій, розрахувавши обсяг непрацюючих кредитів, так званих NPL.

Як свідчать дані табл. 2.6, найменша питома вага проблемних кредитів спостерігалася в 2014 році, але це було пов'язано, головним чином, з недостовірною оцінкою рівня ризику позичок. Останні два роки кредитні операції банку демонструють максимальний рівень токсичності – 71,8% та 77,2% відповідно при рекомендованому значенні – до 5%.

Таблиця 2.6

Аналіз якості кредитних операцій АТ КБ «ПриватБанк» у 2014-2018 рр.

Показники	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.
Непрацюючі кредити (NPL), млн. грн.	9 953	26 706	19 281	170 266	225432
Загальна сума кредитів клієнтам, млн. грн.	180 714	217 689	227 924	237 181	291 936
Питома вага непрацюючих кредитів (NPL) в загальній сумі кредитів клієнтам	5,5%	12,3%	8,5%	71,8%	77,2%

Значна частина проблемних кредитів забезпечена менше ніж на 2% - кредити на 206 млрд грн забезпечено заставою лише на суму 4,4 млрд грн. Але вірогідність, що вони будуть відібрані та продані мінімальна.

Проблема неповернення кредитів не є новою для банківської системи протягом останніх років. Але парадоксальним є факт, що у найбільшому банку країни є наявна найбільша частка цих проблемних кредитів, що робить його найбільш збитковим. В середньому за 2018 р. 85,11% всіх кредитів «Приватбанку» є непрацюючими, що підтверджує гіпотезу про те, що наявність системно важливих банків пагубна для економіки через надмірну концентрацію

ризиків в даних банках. Водночас, великий обсяг проблемної заборгованості «Приватбанку» за кредитами негативно впливає на капітал банку та унеможливорює кредитування нових проектів підприємств.

Згідно статистики 85% клієнтів Приватбанку є неплатоспроможними та не можуть відповідати за свої зобов'язання, а банк в майбутньому не зможе відповідати за своїми зобов'язаннями перед фізичними особами, через що знову вийде на від'ємний результат, не поповнить доходи держбюджету, а навпаки буде потребувати нових вливань з боку держави.

Отже, підсумовуючи наведене, відмітимо, що починаючи з 2014 р. погіршення економічної ситуації в країні та, як показав проведений нами аналіз, неефективне управління портфелем позик АТ КБ «ПриватБанк» значним чином позначилося на якості його кредитних операцій. Так, протягом останніх 5 років діяльності банку значно зросла питома вага прострочених кредитів, рівень кредитного ризику відповідно також мав тенденцію до зростання. З метою зниження ризикованості кредитної діяльності АТ КБ «ПриватБанк» використовує різні варіанти повернення боргів, наразі обмежено кредитування корпоративних клієнтів, валютне кредитування, кредитування великих кредитів, підвищено вимоги до забезпечення кредиту та вжито ряд інших заходів. На кінець 2018 року банку вдалося покращити захищеність кредитного портфеля та отримати прибуток, найбільшій по банківській системі України.

Таким чином, АТ КБ «ПриватБанк» є лідером на вітчизняному ринку банківських послуг. Інноваційність його діяльності та ефективне управління дозволило в 2018 році отримати 12,79 млрд. грн. чистого прибутку, що забезпечило 1 місце по цьому показнику серед банків України. Це рекордний показник для банківської системи України з початку економічної кризи.

2.3. Аналіз рівня ризику кредитного портфелю АТ КБ «ПриватБанк» та методів управління ним

З метою формування надійного та стабільного кредитного портфелю ПриватБанк класифікує активи/надані фінансові зобов'язання за категоріями якості на підставі здійсненої ним оцінки фінансового стану боржника і стану виконання боржником зобов'язань за договором (стану обслуговування боргу) з урахуванням виду та умов активної банківської операції.

За результатами класифікації активів/наданих фінансових зобов'язань визначається категорія якості кожної операції:

I (найвища) – немає ризику або ризик є мінімальним;

II – помірний ризик;

III – значний ризик;

IV – високий ризик;

V (найнижча) – реалізований ризик.

ПриватБанк класифікує активи/надані фінансові зобов'язання за категоріями якості на підставі здійсненої оцінки фінансового стану боржника і стану виконання боржником зобов'язань за договором (стану обслуговування боргу) з урахуванням виду та умов активної банківської операції.

ПриватБанк поділяє фінансові активи на суттєві активи та активи, які не є суттєвими. До фінансових активів, які не є суттєвими, належать: • кредити, надані фізичній особі – суб'єкту підприємницької діяльності, • кредити на поточні потреби, надані фізичній особі, загальна сума боргу, за якими згідно з умовами договорів не перевищує 50 000 гривень. ПриватБанк об'єднує фінансові активи, які не є суттєвими, у групи фінансових активів та оцінює ризик за ними на портфельній основі, ґрунтуючись на кількості днів прострочення боргу. Усі інші активи є суттєвими. За суттєвими фінансовими активами банк оцінює ризик на індивідуальній основі. Якщо один з фінансових активів боржника/контрагента не відповідає ознакам належності до портфелю, то всі його фінансові активи мають оцінюватись на індивідуальній основі.

ПриватБанк розраховує розмір резерву за кредитом на індивідуальній основі як суму перевищення балансової вартості кредиту (без урахування суми раніше сформованого резерву) над теперішньою вартістю попередньо оцінених майбутніх грошових потоків за цим кредитом за такою формулою:

$$P_{ind} = BV_k - TV_k \quad (2.1)$$

де P_{ind} - сума резерву за кредитом; BV_k - балансова вартість кредиту, що складається з основної суми боргу, нарахованих процентів, неамортизованої премії (дисконту) без урахування суми раніше сформованого резерву;

TV_k - теперішня вартість попередньо оцінених майбутніх грошових потоків за кредитом, що визначається шляхом дисконтування попередньо оцінених майбутніх грошових потоків за первісною ефективною ставкою відсотка. Для фінансових активів із плаваючою процентною ставкою застосовується ефективна ставка відсотка, що була визначена під час останньої зміни номінальної процентної ставки. Під час визначення теперішньої вартості майбутніх грошових потоків за кредитом їх попередня оцінка здійснюється з урахуванням показника безризиковості активу та коефіцієнт ліквідності забезпечення.

ПриватБанк розраховує розмір резерву за кредитами овердрафт та кредитними лініями, за якими невідомі кількість траншів і строк їх погашення, як суму перевищення балансової вартості кредиту (без урахування раніше сформованого резерву) над сумою боргу за кредитом на дату розрахунку резерву, зваженого на показник безризиковості активу, і вартості забезпечення, зваженої на відповідний коефіцієнт ліквідності забезпечення за такою формулою:

$$P_k = BVa - (Z_k * (1 - PP_k) + Vz * k), \quad (2.2)$$

де P_k - сума резерву за кредитом овердрафт;

BVa - балансова вартість кредиту, визначена банком відповідно до нормативноправових актів Національного банку України з бухгалтерського обліку, без урахування суми раніше сформованого резерву;

Зк - борг за кредитом овердрафт та кредитними лініями, за якими невідомі кількість траншів і строк їх погашення, на дату розрахунку резерву;
ПРк - показник ризику кредиту;

Вз - вартість забезпечення. Якщо забезпечення немає або воно не відповідає критеріям прийнятності, то до розрахунку береться значення, що дорівнює 0;

k - коефіцієнт ліквідності забезпечення.

ПриватБанк розраховує розмір резерву за наданим фінансовим зобов'язанням як різницю між сумою коштів, необхідних для виконання Приватбанком цього зобов'язання, та сумою отриманої за ним винагороди і вартості забезпечення за такою формулою:

$$P\phi z = \Phi Z * ПРк - (Cв + Bз\phi z * k), \quad (2.3)$$

де *Pφz* - сума резерву за фінансовим зобов'язанням, що підлягає формуванню;

ΦZ - сума фінансового зобов'язання, що відображена за позабалансовим рахунком;

ПРк - показник ризику фінансового зобов'язання;

Cв - сума отриманої банком винагороди (з урахуванням амортизації);

Bзφz - вартість забезпечення. Якщо забезпечення немає або воно не відповідає критеріям прийнятності, то до розрахунку береться значення, що дорівнює 0;

k - коефіцієнт ліквідності забезпеченням

ПриватБанк не формує резерву за зобов'язаннями з кредитування, що надані клієнтам (крім банків), які є відкличними і безризиковими, тобто умовами договору за якими визначено безумовне право банку без попереднього

повідомлення боржника в односторонньому порядку відмовитися від подальшого виконання взятих на себе зобов'язань, у тому числі в разі погіршення фінансового стану боржника та/або несвоєчасного виконання ним договірних зобов'язань перед банком а також за наданими.

Оцінка фінансового стану позичальників

ПриватБанк здійснює оцінку фінансового стану боржника – юридичної особи не рідше ніж один раз на три місяці (не рідше ніж один раз на дванадцять місяців для боржників-юридичних осіб, що складають тільки річну фінансову звітність). Критерії оцінки фінансового стану позичальника - юридичної особи визначено у Методиці оцінки фінансового стану боржника – юридичної особи.

ПриватБанк здійснює оцінку фінансового стану боржника - фізичної особи не рідше ніж один раз на рік на підставі Положення про розрахунок фінансового стану клієнтів-фізичних осіб і суб'єктів підприємницької діяльності.

Визначення стану обслуговування боргу позичальниками

ПриватБанк здійснює оцінку стану обслуговування боргу боржником на підставі кількості календарних днів прострочення погашення боргу за станом на перше число місяця, наступного за звітним. Кількість календарних днів прострочення погашення боргу визначається на звітну дату, починаючи з наступного робочого дня за днем, коли не відбулося погашення боргу в термін, передбачений договором. Якщо кількість календарних днів прострочення за основною сумою боргу та за нарахованими доходами відрізняється, то приймається сукупна кількість календарних днів, протягом якої боржник мав прострочену заборгованість ПриватБанк здійснює оцінку стану обслуговування боргу боржником на підставі кількості календарних днів прострочення погашення боргу за станом на перше число місяця, наступного за звітним. Кількість календарних днів прострочення погашення боргу визначається на звітну дату, починаючи з наступного робочого дня за днем, коли не відбулося погашення боргу в термін, передбачений договором. Якщо кількість календарних днів прострочення за основною сумою боргу та за нарахованими доходами відрізняється, то приймається сукупна кількість календарних днів,

протягом якої боржник мав прострочену заборгованість за основною сумою боргу та/або за нарахованими доходами.

ПриватБанк здійснює оцінку стану обслуговування боргу боржниками – юридичними (крім банків) та фізичними особами згідно з таблицею 2.5. ПриватБанк визначає стан обслуговування боргу як “високий” за умови, що сплата боржником процентів відповідно до умов договору передбачена не рідше ніж один раз на три місяці.

Таблиця 2.7

Визначення стану обслуговування боргу боржниками – юридичними (крім банків) та фізичними особами

Кількість календарних днів прострочення (включно)	Стан обслуговування боргу
Від 0 до 7	високий
Від 8 до 30	добрий
Від 31 до 90	задовільний
Від 91 до 180	слабкий
Понад 180	незадовільний

Стан обслуговування боргу за фінансовим зобов’язанням за наданими гарантією, поручительством, авалем, акредитивом та акцептом визначається ПриватБанком як “високий” до часу їх виконання за умови своєчасної сплати боргу контрагентом відповідно до умов договору.

ПриватБанк у разі повторної/наступної зміни умов договору щодо строків та/або сум, у тому числі пов’язаних із реструктуризацією боргу за активом, або заміни активу визначає стан обслуговування боргу не вище ніж “задовільний”, якщо фактична сплата боргу боржником протягом останніх 12 місяців здійснювалася боржником рідше одного разу на три місяці.

Класифікація кредитів за категоріями якості

ПриватБанк класифікує кредит, наданий боржникам – юридичним (крім банків) та фізичним особам за категоріями якості на підставі визначеного класу боржника та стану обслуговування ним боргу згідно з таблицею 2.7.

Таблиця 2.8

Класифікація кредитів, наданих боржникам – юридичним та фізичним особам

Методи оцінки ризику	Юридичний статус боржника	Фінансовий стан	Визначення стану обслуговування боргу				
			високий	добрий	задовільний	слабкий	незадовільний
Індивідуальна основа	Суттєві активи боржника юридичної особи	1	I	I	III	IV	V
		2	I	I	III	IV	V
		3	I	II	III	IV	V
		4	I	II	III	IV	V
		5	II	II	III	IV	V
		6	II	III	IV	IV	V
		7	II	III	IV	IV	V
		8	II	III	IV	IV	V
		9	II	III	IV	V	V
	Суттєві активи боржника фізичної особи	A	I	II	III	IV	V
		B	I	II	III	IV	V
		B	II	III	IV	IV	V
		Г	II	III	IV	V	V

ПриватБанк визначає єдину категорію якості за кількома активами/наданими фінансовими зобов'язаннями щодо одного боржника використовуючи найнижчу. Ця вимога не поширюється на активи/надані фінансові зобов'язання, категорія якості яких визначена: - на підставі класу боржника - юридичної особи не вище 8, якщо надходження валютної виручки вважаються не достатніми; - на підставі класу боржника - Г у разі відсутності в боржника - фізичної особи, якому надано кредит в іноземній валюті, документально підтверджених очікуваних надходжень виручки/доходів в іноземній валюті в обсязі, достатньому для погашення боргу протягом дії договору.

ПриватБанк у разі зміни умов договору, пов'язаних із реструктуризацією боргу за активами, або щодо збільшення строків користування активами, не

пов'язаних із реструктуризацією боргу, не має права класифікувати такі активи за категорією якості вищою, ніж категорія, що була визначена за цими активами на дату внесення змін.

ПриватБанк у разі заміни активу здійснює класифікацію активу, що визнається, та активу, визнання якого припиняється, за відповідними категоріями якості. Банк класифікує актив, що визнається, за нижчою з цих категорій якості.

ПриватБанк, класифікуючи заборгованість за врахованим векселем, крім оцінки фінансового стану визначеної банком зобов'язаної за векселем особи, ураховує строк погашення боргу.

ПриватБанк класифікує зобов'язання з кредитування, що надані клієнтам (крім банків), які є відкличними і безризиковими, тобто умовами договору за якими визначено безумовне право банку без попереднього повідомлення боржника в односторонньому порядку відмовитися від подальшого виконання взятих на себе зобов'язань, у тому числі в разі погіршення фінансового стану боржника та/або несвоєчасного виконання ним договірних зобов'язань перед банком а також за наданими банком авалями податкових векселів, за I (найвищою) категорією.

Порядок визначення показника ризику кредиту

Залежно від категорії якості ПриватБанк визначає показник ризику кредиту в межах діапазонів згідно з таблицею 2.9

ПриватБанк визначає показник ризику за активом, наданим боржнику – юридичній особі (крім юридичних осіб – нерезидентів, банків) в межах установленого діапазону за додатковими факторами, що можуть вплинути на своєчасність і повноту погашення боргу, наведеними у таблиці 2.9

Таблиця 2.9

Визначення показника ризику кредитів, наданих боржникам – юридичним (крім банків) та фізичним особам

Категорія якості за кредитом	Значення показника ризику кредиту
I - найвища	0,01 - 0,06
II	0,07 - 0,20
III	0,21 - 0,50
IV	0,51 - 0,99
V - найнижча	1

ПриватБанк визначає показник ризику за активом, наданим боржнику - фізичній особі в межах діапазонів з урахуванням кредитної історії боржника. Порядок переведення у кількісну диференціацію показника ризику наведено в таблиці 2.10.

Таблиця 2.10

Визначення показнику ризику за активом, наданим боржнику – юридичній особі (крім юридичних осіб – нерезидентів, банків)

Додаткові фактори, що впливають на значення показнику ризику				Категорія якості				
№ п/п	Перелік DOPi	Значимість	Можливі варіанти	I	II	III	IV	V
				1%	7%	21%	51%	100%
1	Динаміка фактичних значень інтегрального показника по відношенню до минулого періоду	10%	збільшується більш ніж на 0,1 – динаміка позитивна	0,00 %	0,00 %	0,00 %	0,00 %	100,00%
			змінюється в межах [-0,1; 0,1] - динаміка нейтральна	0,25 %	0,65 %	1,45 %	2,40 %	
			зменшується більше ніж на 0,1 - динаміка негативна	0,50 %	1,30 %	2,90 %	4,80 %	
2	Значення коефіцієнту покриття боргу	20%	більше 1,1	0,00 %	0,00 %	0,00 %	0,00 %	100,00%
			0,8 - 1,1	0,50 %	1,30 %	2,90 %	4,80 %	
			менше 0,8	1,00 %	2,60 %	5,80 %	9,60 %	

Продовження таблиці 2.10

3	Періодичність погашення основної суми боргу	20%	рівномірними частинами	0,00 %	0,00 %	0,00 %	0,00 %	100,0 0%
			в кінці строку договору	1,00 %	2,60 %	5,80 %	9,60 %	
4	Наявність пролонгованих кредитів	20%	пролонгація відсутня	0,00 %	0,00 %	0,00 %	0,00 %	100,0 0%
			відбувалась пролонгація	1,00 %	2,60 %	5,80 %	9,60 %	
5	Ринки збуту продукції	2%	міжнародний та регіональний (в межах країни)	0,00 %	0,00 %	0,00 %	0,00 %	100,0 0%
			регіональний (в межах країни)	0,07 %	0,17 %	0,39 %	0,64 %	
			міжнародний	0,03 %	0,09 %	0,19 %	0,32 %	
			місцевий (в межах області)	0,10 %	0,26 %	0,58 %	0,96 %	
6	Диверсифікація контрагентів (кількість продавців і покупців позичальника)	2%	8-10 контрагентів	0,00 %	0,00 %	0,00 %	0,00 %	100,0 0%
			6-7 контрагентів	0,05 %	0,13 %	0,29 %	0,48 %	
			1-5 контрагентів	0,10 %	0,26 %	0,58 %	0,96 %	
7	Наявність бізнес-планів (ТЕО тощо)	1%	наявність бізнес-плану та / або плану (стратегії) розвитку бізнесу, ТЕО кредитної операції	0,00 %	0,00 %	0,00 %	0,00 %	100,0 0%
			плани, ТЕО або які-небудь інші документи, що визначають розвиток бізнесу відсутні	0,05 %	0,13 %	0,29 %	0,48 %	
8	Наявність погашеної (попередні 5 років) заборгованості перед ПриватБанком	5%	позитивна (відсутні прострочення понад 90 днів)	0,00 %	0,00 %	0,00 %	0,00 %	100,0 0%
			кредитна історія відсутня	0,13 %	0,33 %	0,73 %	1,20 %	
			негативна (були прострочення понад 90 днів)	0,25 %	0,65 %	1,45 %	2,40 %	
			від'ємний	1,00 %	2,60 %	5,80 %	9,60 %	

ПриватБанк визначає показник ризику за активом, наданим боржнику - фізичній особі в межах діапазонів з урахуванням кредитної історії боржника. Порядок переведення у кількісну диференціацію показника ризику наведено в таблиці 2.11.

Таблиця 2.11

Визначення показник ризику за активом, наданим боржнику - фізичній особі в межах устанавленого діапазону

Додаткові фактори, що впливають на значення показнику ризику				Категорія якості				
№ п/п	Перелік DOPi	Значимість	Можливі варіанти	I	II	III	IV	V
				1%	7%	21%	51%	100%
1	Кредитна історія боржник	100%	Позитивна (поточна прострочка в нашому банку)	0,00 %	0,00 %	0,00 %	0,00 %	100,0 %
			Невизначена	1,25 %	3,25 %	7,25 %	12,00 %	
			Середня	2,50 %	6,50 %	14,50 %	24,00 %	
			Негативна	3,75 %	9,75 %	21,75 %	36,00 %	
			Поточна прострочка в іншому банку	5,00 %	13,00 %	29,00 %	48,00 %	

Таблиця 2.12

Пояснення до можливих варіантів кредитної історії боржника

Кількість днів прострочення погашення боргу	Кількість виходів на прострочення за останні 3 роки	
	Менше 2 разів	Більше 3 разів
0-30	Позитивна	
30-60	Позитивна + наявність більш 6-ти платежів без затримок за останні 9 міс	Середня
60-90	Середня	Негативна
90	Негативна	

Таблиця 2.13

Визначення термінів кредитної історії

Позитивна	наявність кредиту, виданого більше 3-х місяців тому; наявність більше 3-х платежів за останні 2 роки; відсутність прострочень строком 30 + днів протягом останніх 3-х років; менше 2-х прострочень 30 + при цьому наявність більш 6-ти платежів без затримок за останні 9 міс.
Невизначена	кредит, виданий менше 3-х місяців тому, чи зроблено менше 3 - платежів, або середній платіж (не кредитна картка) менше 50 грн
Середня	немає поточної прострочення (на момент визначення історії) або раніше були прострочення протягом 3-х останніх років: менше 2-х разів - 60 + днів, більше 3-х разів - 30 + днів
Негативна	немає поточної прострочення (на момент визначення історії) або раніше були прострочення протягом 3-х останніх років 90 +
Поточна прострочка в іншому банку	наявність даних про поточну простроченні в іншому банку

ПриватБанк з метою визначення показника ризику активу застосовує тригери – при одночасній наявності деяких значень додаткових факторів показник ризику приймає максимальне значення для визначеного діапазону.

При визначенні показнику ризику за активом, наданим боржнику - юридичній особі, діють такі тригери: - проти боржника порушено справу про банкрутство; - від'ємне значення власного капіталу суб'єкта господарювання та значення коефіцієнту покриття боргу менше 0,8.

При відсутності інформації щодо додаткових факторів, що можуть свідчити про наявність ризиків погашення боргу боржником, ПриватБанк визначає максимальне значення показника ризику активу в межах діапазону.

Висновки до розділу 2

АТ КБ «ПриватБанк» є суб'єктом господарювання державної форми власності та найбільшим банком з вітчизняним капіталом.

В данному розділі було виявлено що на сьогоднішній АТ КБ «ПриватБанк» є лідром банківського сектору країни, на сьогоднішній день за даними НБУ ПриватБанк посідає перші рядки рейтингів по об'єму коштів та кредитів фізичних та юридичних осіб, кількості клієнтів, чисельності банкоматів та терміналів.

Аналіз діяльності АТ КБ «ПриватБанк», показує, що банк має зважені нормативні показники, позитвну динаміку нарощування активів та пасивів, разом із тим банк має проблемний кредитний портфель частака якого 86,51%. Основна частка проблемних кредитів була надана інсайдерським компаніям, така ситуація призвела до націоналізації установи та оздоровлення її упродовж 2018 р.

Кредитна політика установи спрямована на формування надійного та стабільного кредитного портфелю. Кредитування здійснюється на основі кредитної інструкції, яка регламентує організацію кредитного процесу, перелік необхідних документів від позичальника і стандарти підготовки проектів кредитних договорів, правила проведення оцінки забезпечення та контролю за заставним майном тощо.

Для оцінки вже виданих кредитів в АТ КБ «ПриватБанк» діє постійний моніторинг.

РОЗДІЛ 3.

УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМ РИЗИКОМ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ

3.1. Встановлення факторів що впливають на процес управління кредитним ризиком банку

Аналізуючи нормативні документи, можна виділити два трактування терміна “кредитний ризик”. У Положенні Національного банку України “Про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями” кредитний ризик трактується як “ризик невиконання позичальником зобов’язань за кредитними операціями банку, тобто ризик того, що сплата позичальником відсотків і основного боргу за кредитними операціями проводитиметься з відхиленнями від умов кредитної угоди або взагалі не проводитиметься” [19]. Ширше визначення кредитних ризиків наведене у методичних вказівках Національного банку України з інспектування банків “Система кількісної оцінки ризиків”: кредитний ризик – це “наявний або потенційний ризик для надходжень та капіталу, який виникає через неспроможність сторони, що взяла на себе зобов’язання, виконати умови” [20].

Дослідження категорії кредитного ризику потребує наведення його визначення з точки зору Базельського комітету. В Принципах управління кредитним ризиком він визначений як “...можливість того, що позичальник банку або контрагент не зможе виконати свої зобов’язання з раніше досягнутими умовами” [21]. У другій редакції Базельських угод (Базель II) кредитний ризик характеризується як ризик втрат, що виникає внаслідок дефолту у кредитора або контрагента [22]. Слід зауважити, що Базельський комітет, визначаючи кредитний ризик, визначає як джерело його виникнення, насамперед, кредитування, але враховує ризик невиконання зобов’язань контрагента за іншими операціями. Також його визначення пов’язують кредитний ризик з втратами внаслідок дефолту контрагента.

Узагальнюючи результати проведеного вище дослідження, визначимо наступне:

- відсутній єдиний підхід до визначення сутності поняття “кредитний ризик”;
- переважна більшість науковців при визначенні оперують поняттям дефолту позичальника або його нездатністю виконати умови кредитної угоди як єдиного його джерела. Це призводить до того, що з визначення виключаються фактори, що призводять до його появи, але не викликані дефолтом, насамперед, це стосується внутрішніх факторів ризику;
- при визначенні сутності кредитного ризику наводяться різні джерела його виникнення – кредитна операція, фінансова угода, кредитний договір тощо. Вважаємо за доцільне при визначенні джерела кредитного ризику користатися визначенням [22]: кредитний ризик є в усіх видах діяльності, де результат залежить від діяльності контрагента, емітента або позичальника.

Узагальнюючи вищенаведене, визначаємо, що кредитний ризик банку – це вартісне вираження ймовірності відхилення ризикової позиції від очікуваних результатів (настання ризикової події) унаслідок невизначеності дії зовнішніх та внутрішніх щодо банку факторів. У контексті даного дослідження відкриття ризикової позиції пов’язане з проведенням кредитних операцій банку.

Використовуючи поняття кредитного ризику щодо кредитної операції, слід розрізняти терміни:

- індивідуальний кредитний ризик (ризик конкретного позичальника, ризик за конкретною кредитною угодою);
- портфельний кредитний ризик (ризик портфеля).

Індивідуальний кредитний ризик може виникати з різних причин, але в будь-якому випадку для банку він означає загрозу втрати чи часткової втрати коштів, наданих у користування. Досить важливо, щоб банк виявив, що саме викликає появу такого стану, адже в майбутньому від цього залежатиме його прибутковість. У зв’язку з цим з’являється необхідність обґрунтування системи

факторів, що впливають на індивідуальний кредитний ризик. Більшість науковців (І. Джулай [3], О. Лаврушин [13], В. Міщенко [25], Л. Слобода [24]) розподіляють фактори, які впливають на індивідуальний кредитний ризик, на зовнішні та внутрішні. Узагальнюючи їх розробки, нами визначено, що фактори, які мають зовнішній характер, перебувають за межами контролю з боку банку. Банк не може бути впевненим щодо результатів майбутніх подій, що можуть вплинути на нього, та часу їх виникнення. Значна частина зовнішніх факторів не залежить від діяльності персоналу кредитного підрозділу банку. Незважаючи на сумлінні дії співробітників банку, позичальник може не повернути кредит.

Реалізація певного зовнішнього фактора ризику може поставити під загрозу безперервність діяльності банку. Тому в процесі аналізу ризиків банк в обов'язковому порядку повинен урахувати можливість виникнення екстремальних обставин. Таким чином, банк повинен розробити відповідні нагальні заходи у формі плану дій на випадок кризових обставин, який підлягає регулярному оновленню і тестуванню. Такі плани дій є невід'ємною складовою механізмів контролю за ризиками банку.

Фактори, що мають внутрішній характер, пов'язані з помилками персоналу, допущеними в ході оформлення кредитної документації та при оцінці кредитоспроможності позичальника, порушеннями посадових інструкцій і помилками, закладеними в самих правилах кредитування. Внутрішні фактори залежать від кредитної діяльності банку, відображають його кредитну політику і включають:

- неправильну оцінку ризиків, пов'язаних з позичальником;
- порушення принципів кредитування;
- відсутність належного контролю за процесом кредитування;
- помилки в юридичному оформленні кредитних угод; неефективні дії та шахрайство персоналу та ін.

У даному випадку згідно з методичними рекомендаціями [26] банку необхідно запроваджувати процедури та заходи щодо попередження ситуацій, викликаних внутрішніми причинами. Банк має здійснювати моніторинг ризиків

для забезпечення обґрунтованого та надійного взаємозв'язку між загальними параметрами його ризиків та капіталом, фінансовими ресурсами і фінансовими результатами через відповідні механізми контролю.

Узагальнюючи розробки науковців, вважаємо за доцільне як базовий підхід до класифікації факторів індивідуального кредитного ризику використовувати поділ на внутрішні та зовнішні, але при цьому розподілити їх на загальні та специфічні, як це представлено на рисунку 3.1.

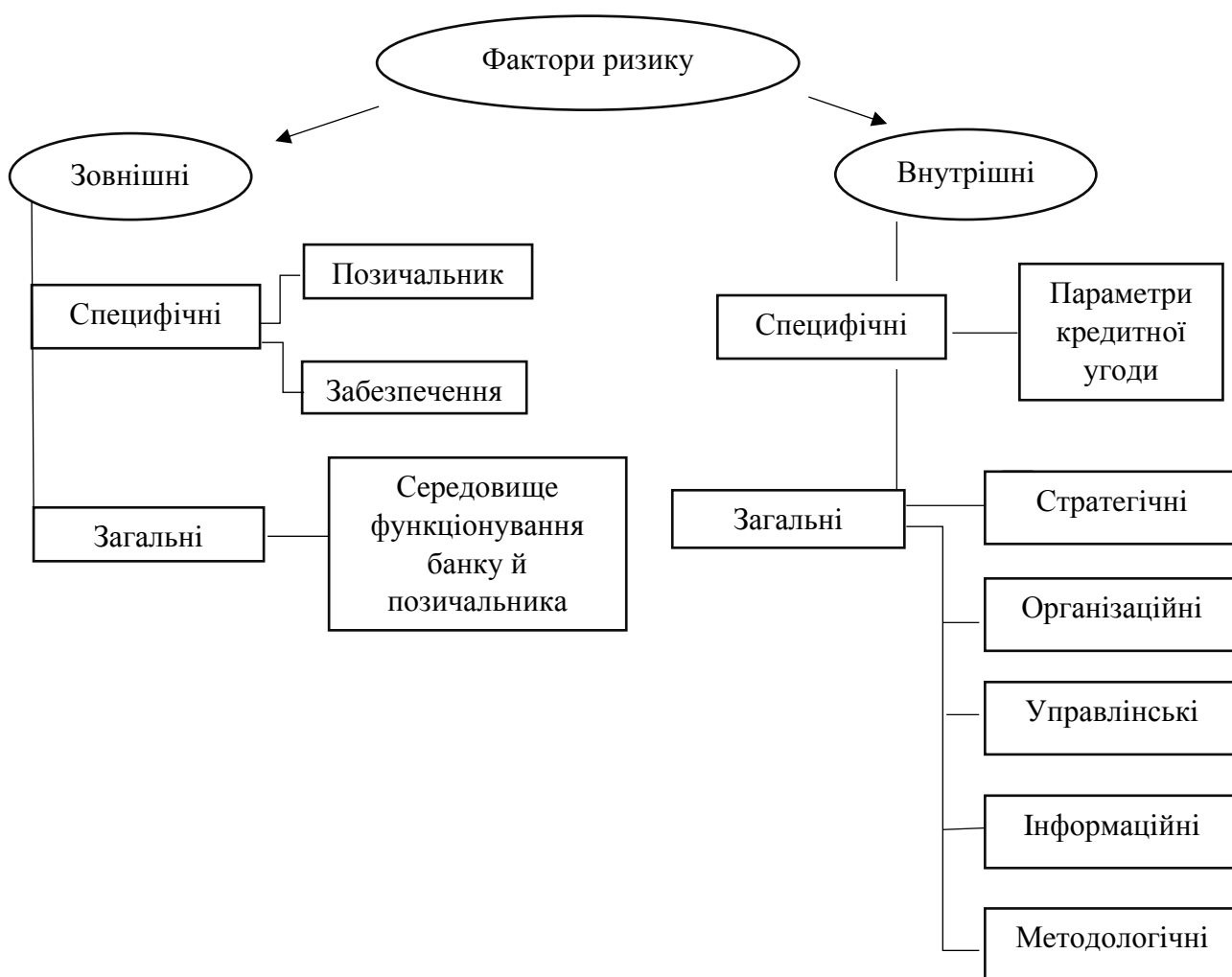

Рис. 3.1. Фактори індивідуального кредитного ризику банку

Специфічні зовнішні фактори включають ті з них, що визначають можливість прояву індивідуального кредитного ризику, не пов'язану з впливом

на позичальника зовнішнього середовища, та характеристики забезпечення по кредиту.

Для їх характеристики вважаємо за доцільне використати класифікацію факторів індивідуального кредитного ризику, наведену у таблиці 2, складену на основі [27].

Специфічні внутрішні фактори включають параметри кредитної угоди, що визначаються у процесі структурування кредиту.

Процес структурування кредиту полягає у відпрацюванні таких параметрів, які відповідали б потребам клієнта та мінімізували індивідуальний кредитний ризик банку, забезпечуючи умови своєчасного погашення кредиту.

Характеристики кредитного продукту, що входять до складу внутрішніх специфічних факторів кредитного ризику, визначають істотну їх частину. Визначаючи параметри кредитних продуктів, кредитну політику, методи просування продуктів, спрямовані на певну аудиторію, банк визначає свій профіль ризику. Властивості продукту безпосередньо впливають на показник втрат при дефолті, на розподіл кредитної експозиції (EAD – Exposure at Default), тобто активів під ризиком. В умовах кризи, так само як і при зростанні ринку, оптимальність кредитних продуктів банку має істотне значення з точки зору прийнятого рівня кредитного ризику.

Кредитні ризики є найчастішою причиною банкрутств банків, у зв'язку із чим керівництво банків встановлює стандарти управління кредитними ризиками. Для захисту міжнародних фінансових ринків ключові стандарти прописані також у міжнародних угодах, які спрямовані на уніфікацію національних підходів до управління кредитними ризиками. В основі надійного управління ризиками лежить визначення існуючих і потенційних кредитних ризиків, що властиві кредитним операціям. Серед заходів щодо протидії даним ризикам – чітко сформульована політика організації щодо кредитних ризиків і встановлення параметрів, за якими кредитні ризики будуть контролюватися. Такий контроль містить у собі обмеження кредитних ризиків за допомогою політики, що забезпечує достатню диверсифікованість кредитного портфеля.

Аналізуючи функцію управління кредитними ризиками, потрібно розглядати всі види кредитних інструментів, щоб визначити такі чинники: рівень, розподіл і важливість класифікованих активів; рівень і склад непрацюючих, переглянутих, пролонгованих активів та активів зі зниженою ставкою; достатність резервів з переоцінки активів; здатність керівництва управляти проблемними активами; надмірна концентрація кредитів; відповідність та ефективність кредитної політики й процедур за кредитним адмініструванням, а також їх дотримання; адекватність та ефективність процедур банку за визначенням і відстеженням первісних ризиків і ризиків, пов'язаних із уже виданими кредитами.

Конкретні заходи щодо управління кредитними ризиками, зазвичай, включають три групи заходів:

- заходи, що спрямовані на обмеження або зменшення кредитних ризиків, наприклад визначення концентрації й розміру кредитів, кредитування пов'язаних з банком осіб або перевищення лімітів;
- заходи із класифікації активів. Вони включають аналіз імовірності погашення портфеля кредитів та інших кредитних інструментів, зокрема нарахованих і сплачених відсотків, які збільшують кредитний ризик;
- заходи із кредитного резервування – не тільки за портфелем кредитів, але також за всіма іншими активами, які можуть призвести до збитків.

Розглянемо перелічені заходи управління кредитними ризиками детальніше. Перша група заходів, що спрямовані на обмеження або зниження кредитних ризиків, насамперед, включають визначення концентрації й розміру кредитів. Органи банківського нагляду завжди приділяють значну увагу концентрації ризиків банків. Їх метою, з погляду управління кредитними ризиками, є перешкоджання тому, щоб банки надмірно не поклалися на одного великого позичальника або групу позичальників.

У практиці сучасного банківського регулювання жорстко забороняється надавати великі кредити або застосовувати інші види кредитних інструментів будь-якій окремій юридичній особі або групі взаємозалежних юридичних осіб

понад встановлений відсоток від капіталу банку й резервів. Використовуючи дане обмеження, органи нагляду можуть контролювати як банківський сектор у цілому, так і структуру кредитних портфелів окремих банків, щоб захистити інтереси вкладників і запобігти критичним ситуаціям у банківському секторі.

Другим, не менш важливим, блоком заходів щодо управління кредитними ризиками, є діяльність, пов'язана із класифікацією активів. Класифікація активів потрібна для того, щоб оцінити актив з погляду кредитного ризику, ступінь якого залежить від імовірності обслуговування й погашення боргу відповідно до контрактних умов.

Класифікація активів є основним інструментом управління ризиками. Абсолютно всі активи, які для банку є ризикованими, повинні класифікуватися, включаючи кредити й аванси, дебіторську заборгованість, інвестиції, участь у капіталі та умовні зобов'язання. Відповідно до Положення про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків [8] банківські активи класифікують аналогічно на п'ять груп:

- 1 група – «стандартні» (практично безризикові позики);
- 2 група – «під контролем» (помірний рівень ризику неповернення);
- 3 група – «субстандартні» (значний рівень ризику неповернення)
- 4 група – «сумнівні» (високий рівень ризику неповернення);
- 5 група – «безнадійні» (імовірність повернення майже відсутня, позика являє собою фактичні втрати банку).

Активи класифікуються в момент їх появи, а потім переглядаються й перекласифіковуються, якщо це необхідно (відповідно до ступеня їхнього кредитного ризику), кілька разів у рік. При перегляді активів повинні враховуватися якість обслуговування кредиту та фінансовий стан позичальника. Економічні тенденції, зміни на відповідних ринках і ціни товарів також повинні враховуватися. Активи, класифіковані як «стандартні» або «під контролем», звичайно перевіряються двічі в рік, тоді як проблемні активи переглядаються кожен квартал.

Класифікація активів є базою для визначення адекватного рівня резервів під можливі кредитні втрати. Разом із загальними резервами, які звичайно вважаються капіталом 2-го рівня і не приписуються певним активам, резерви під можливі втрати формують здатність банку переносити збитки. Для визначення адекватного розміру резервів потрібно враховувати заставу та інші вагомні чинники, які впливають на ймовірність погашення кредитів. Серед цих чинників якість кредитних директив і процедур, що враховують досвід за збитками; динаміка кредитного портфеля; якість управління у сфері кредитування; повернення кредитів і практика стягнення кредитів; зміни в національному конкурентному середовищі. Систематично і постійно повинна проводитись оцінка вартості активів відповідно до поставлених цілей, яка повинна оформлятися відповідними документами.

Наступним елементом управління кредитними ризиками є процедури врегулювання. Якщо не почати своєчасні дії щодо проблемних кредитів, то може бути остаточно втрачена можливість одержати за ними кошти, унаслідок чого збитки можуть зрости настільки, що вони стануть загрожувати платоспроможності банку. Оцінюючи процедури врегулювання, потрібно розглянути організацію даної функції, включаючи аналіз ефективності роботи відділів і відповідальних виконавців. У підсумку повинна бути визначена ефективність дій підрозділів зі стягнення боргів; скільки було успішних спроб стягнення (їх кількість та обсяг) і скільки часу в середньому було витрачено на кожен випадок. Також потрібно оцінити участь вищого керівництва в цьому процесі.

При врегулюванні кожен кредит і позичальник повинні розглядатись індивідуально. Типова стратегія врегулювання передбачає низку послідовних дій. По-перше, скорочення кредитних ризиків, яким підлягає банк, для цього можна змусити позичальника надати додатковий капітал, фонди, заставу або гарантії. По-друге, робота з позичальником щодо оцінки проблем і знаходження рішень, які дадуть змогу збільшити можливості позичальника з обслуговування кредиту і його платоспроможність, наприклад, надання консультацій, розробка

програми зі скорочення операційних витрат і зі збільшення доходів, продажу активів, створення програми реструктуризації боргу або зміни умов кредиту. По-третє, передача управління позичальником кредитоспроможнішій особі або організація його продажу, зокрема, організація спільного підприємства. По-четверте, погашення заборгованості через позасудове врегулювання або через подачу судового позову, використання гарантій, позбавлення права викупу застави або ліквідація застави [7].

В економічній науці проблема структурування процесу управління ризиками на етапи також залишається однозначно нерозв'язаною. Більшість сучасних дослідників ризик-менеджменту в банках виділяють такі етапи управління кредитним ризиком:

- ідентифікація ризику, тобто виявлення його специфіки, прогнозування можливостей і особливостей реалізації, зміни ризику в часі, ступеня взаємозв'язку з іншими ризиками, фіксація чинників, що визначають кредитний ризик;
- оцінка наслідків настання ризику;
- формування, обґрунтування та вибір методів та інструментів управління кредитним ризиком;
- контроль (моніторинг і облік, звітність, відповідальність).

Отже, управління кредитним ризиком є домінуючим напрямом у системі управління банківським ризиками, що вимагає комплексного підходу в його здійсненні, системної взаємодії всіх підрозділів банку, що проводять, регулюють і контролюють процес кредитування, заснованих за загальною підпорядкованості їх спільних дій стратегічним цілям та інтересам, а також тактичним завданням розвитку банку.

3.2. Розробка економічно математичної моделі управління кредитним ризиком банку

Підвищений рівень ризиковості кредитних операцій може бути причиною не тільки погіршення ліквідності банку і зменшення прибутковості, а й невиконання своїх зобов'язань перед клієнтами, наслідком чого буде банкрутство, втрата коштів вкладників, порушення системи організації безготівкових розрахунків в народному господарстві. Тому вирішення проблеми зменшення ризиковості кредитних операцій, їх мінімізації є завдання не тільки працівників того чи іншого банку, а і держави в особі Національного банку України.

Щодо методів зниження кредитного ризику комерційного банку, то їх можна поділити на дві групи:

- зовнішні;
- внутрішні.

Найпоширенішими зовнішніми способами зниження кредитного ризику комерційного банку є:

- застава;
- гарантія (порука);
- страхування.

Суть застави полягає в тому, що в разі невиконання позичальником забезпеченого заставою зобов'язання банк має право повернути собі борг за рахунок коштів, отриманих від реалізації заставленого майна, маючи при цьому пріоритет перед іншими кредиторами. Відтак, застава як спосіб зниження кредитного ризику — це, по-перше, конкретизація та посилення права кредиторської вимоги, а по-друге, — право на перевагу.

Гарантія (порука) як спосіб зниження кредитного ризику має три основні специфічні риси:

- підпорядкованість відповідальності гаранта (поручителя) чинності основного боргу;

- однорідність основного та додаткового боргових зобов'язань;
- виникнення ще одного боржника без втрати попереднього (першочергового) і без зміни кредитора за основним зобов'язанням. За допомогою гарантії (поруки) банк фактично перерозподіляє ризик, у такий спосіб зменшуючи його.

Суть страхування полягає у повній передачі ризику страховій установі. Внутрішні способи зниження кредитного ризику комерційного банку полягають у самострахуванні банком можливих втрат.

Основними внутрішніми способами є лімітування, диверсифікація та створення резервів. Лімітування — передбачає встановлення обмежень на величини ризиків і наступний контроль їх виконань. Величина ліміту відображає готовність приймати на себе окремих ризик, але при цьому не перевищити потреб при щоденній діяльності підрозділів. Лімітування передбачає розробку внутрішньої документації та методик (оперативних планів, інструкцій і нормативних матеріалів), що встановлюють гранично допустимий рівень ризику по кожному напрямку діяльності, а також чіткий розподіл функцій і відповідальності персоналу (максимальний розмір позикових коштів, максимальний розмір вкладення коштів в окремі фінансові інструменти, мінімальний розмір активів в високоліквідній формі, максимальний розмір вкладу в одному банку та ін.). Диверсифікація як метод зниження кредитного ризику передбачає:

- диверсифікацію позичальників за галузями;
- диверсифікацію кредитів за розмірами, строками, видами відсоткових ставок;
- диверсифікацію способів забезпечення повернення кредитів. Ще одним внутрішнім методом зниження кредитного ризику банку є створення резервів на покриття можливих втрат при здійсненні кредитної діяльності.

В найбільш поширених методах аналізу кредитного ризику слід виділити наступні:

- розрахунок імовірності дефолту позичальника, що заснований на базовій формулі, якою визначається зв'язок залежності міжосновними фінансовими показниками його діяльності;
- модель дефолту, що блукає;
- модель Альтмана (оцінювання кредитоспроможності позичальника);
- матриця міграції кредитних ризиків;
- рейтингове оцінювання позичальників комерційних банків;
- множинні моделі ризику портфеля, зокрема, CreditMetrics, CreditRisk, ін.

Відповідна їх порівняльна характеристика наведена в таблиці 3.1. Розроблена автором на основі авторів [8]. Необхідність здійснення аналізу портфельного кредитного ризику є зумовленою т. зв. ефектом концентрації ризику.

Таблиця 3.1

Порівняльний аналіз методик оцінки кредитного ризику [8]

Назва методу або методики	Сутність	Недоліки	Переваги
Р-аналіз потенційного позичальника	Оцінка та аналіз кредитоспроможності позичальника на основі вивчення динаміки відповідних фінансових коефіцієнтів задля формування уявлення про якість фінансового стану позичальника з огляду потенційних можливостей останнього обслуговувати кредит відповідно до умов угоди	Враховується лише чинник фінансового ризику, а фактори, що характеризують зовнішні умови, ігноруються, що може призвести до виникнення помилок при видачі кредитів	Оцінювання фінансових коефіцієнтів є необхідною складовою вивчення кредитоспроможності позичальника; простота у використанні
Класифікаційні моделі	Дискримінантні моделі надають можливість класифікації типу фінансового стану позичальника згідно рівня його платоспроможності на основі узагальнення в одному кількісному показнику фактичних значень основних фінансових коефіцієнтів	Не повністю відбивають індивідуальні особливості фінансових процесів у певного позичальника	Простота використання; невелика потреба у ресурсах

Продовження таблиці 3.1

Методики бальної оцінки кредитів	Відбувається визначення адитивного показника кредитного ризику на базі узагальнення балів, що виставлені позичальнику за визначеною системою критеріїв та напрямків оцінювання	Невеликий рівень достовірності отриманих оцінок з огляду на експертне оцінювання окремих факторів формування ризикової ситуації; відсутня можливість отримання кількісної оцінки рівня ризику	Враховуються фактори, якими характеризуються зовнішні умови, якість управління, кредитна історія клієнта, параметри кредитної заявки та інші аспекти відносин позичальника з банком
Методи портфельного аналізу	Відбувається узагальнення кредитного ризику по всій організації з врахуванням зміни останнього, що викликана зростанням, зменшенням кредитного рейтингу позичальників, а також банкрутством	Порівняно більша потреба в ресурсах та трудомісткість виконання процедури оцінки	Враховуються фактори, якими характеризуються зовнішні умови, якість управління, кредитна історія клієнта, параметри кредитної заявки та інші аспекти відносин позичальника з банком

Як правило, фахівцями із управління ризиком оцінювався ризик концентрації інтуїтивно, ґрунтуючись на основі лімітування кредитів для одного або групи пов'язаних позичальників, обсягів вкладень у визначену галузь або групу галузей, що взаємопов'язані [9].

Слід зробити зауваження, що наразі використання фіксованих лімітів, якими не враховується співвідношення між ризиком та доходом, не є достатнім. Одним з головних напрямів зростання ефективності кредитної діяльності комерційних банків є з'ясування меж нарощування пропозиції позик у поєднанні із динамічним аналізом їхньої результативності [1].

Кредитний ризик часто пов'язують із дефолтом – неможливістю або небажанням контрагента виконати свої зобов'язання у термін і/або в повному обсязі, що веде до порушення умов договору та дає змогу кредитору розпочати процедуру повернення боргу. Проте комплексний аналіз кредитного ризику повинен охоплювати не лише оцінювання ймовірності можливого банкрутства

контрагента, але й враховувати можливість настання кредитних подій, у результаті яких погіршується кредитоспроможність позичальника або кредитні властивості фінансових інструментів.

Тому розроблено аналіз сучасних методологій економіко-математичного моделювання кредитних ризиків, який показав, що найбільш уживаними у світовій фінансовій практиці є наступні класи моделей кредитного ризику: моделі скорочених форм, гібридні, структурні та удосконалені структурні моделі. Слід зазначити, що особливістю методології оцінювання кредитного ризику, яка реалізована у "Базель II" є спрощений підхід у використанні кореляції активів, на відміну від того, як це робиться наприклад у багатофакторних моделях CreditMetrics та KMV. Це може бути обґрунтовано значним ускладненням обчислювального процесу, що має місце у багатофакторних моделях, і як наслідок виникненням значних похибок у розрахунках. Доцільно відмітити, що на цей час в Україні відсутні достатньо ефективні моделі управління та оцінювання кредитних ризиків, а застосування зарубіжного досвіду неможливе, так як існують суттєві відмінності у формах звітності, нерозвинена система рейтингового оцінювання позичальників та відсутній накопичений протягом років статистичний матеріал. Крім цього, відсутність уніфікованих підходів до розрахунку основних параметрів кредитного ризику, економічного капіталу та проблеми оцінювання надмірної концентрації кредитного ризику у банківських системах країн із перехідною економікою обумовлюють необхідність розробки нових підходів до моделювання кредитних ризиків, які б дозволили розв'язати ці проблеми.

Для вирішення вищезгаданих проблем у роботі розроблено теоретико-методологічні засади побудови системи економіко-математичних моделей оцінювання, оптимізації та моніторингу кредитного ризику на основі концептуальних положень оцінювання ключових його параметрів, концентрації і економічного капіталу та проведення їх стрес-тестування із застосуванням багатофакторного, сценарного та імітаційного моделювання (рис. 3.2) [16].

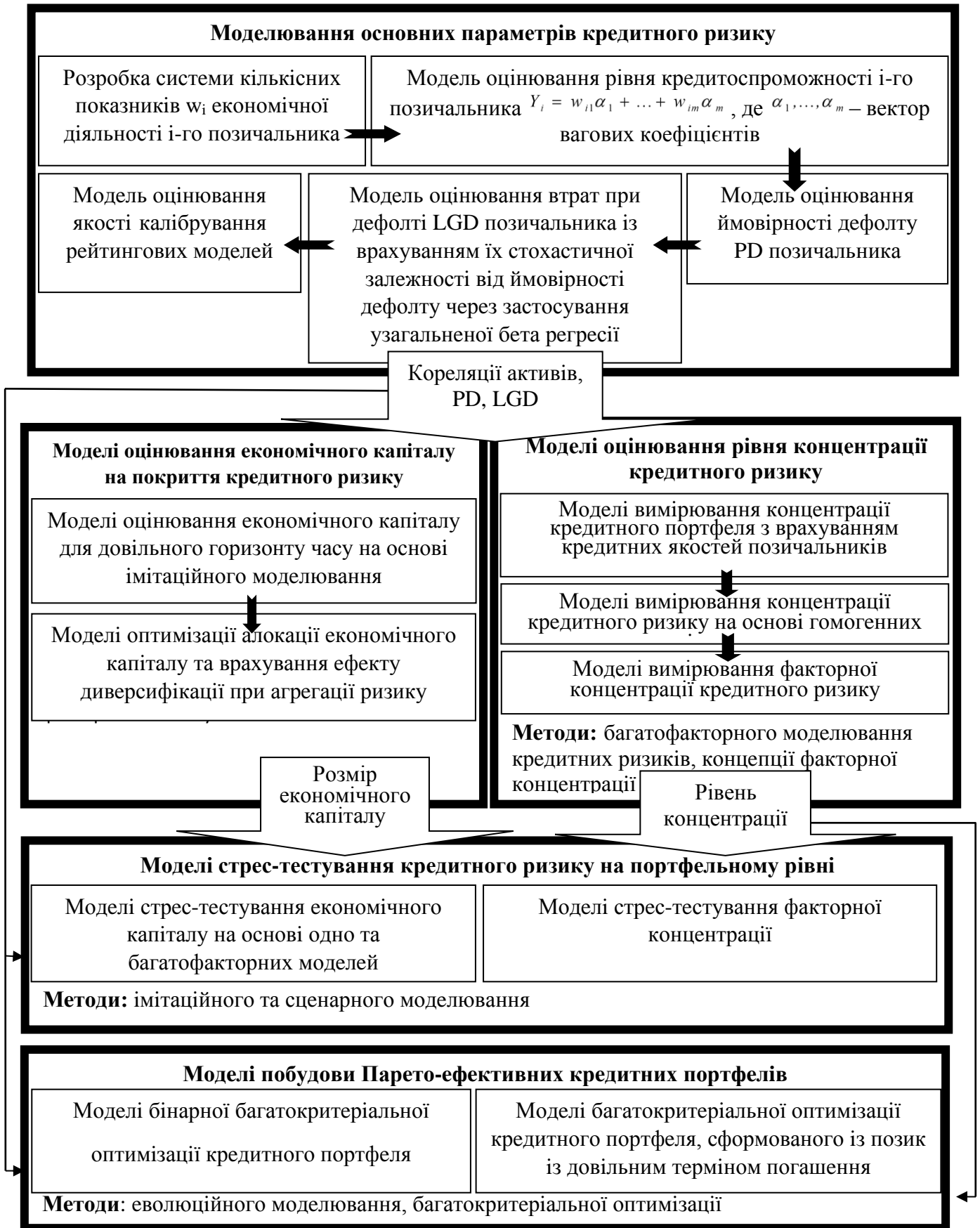

Рис. 3.2. Схема побудови системи економіко-математичних моделей кредитних ризиків банку

Ключові аспекти методології та відповідний інструментарій вимірювання рівня концентрації кредитного ризику портфеля ґрунтується на застосуванні гомогенних мір ризику та теореми Ейлера про додатно-гомогенні функції. Перевагами такого підходу є можливість використовувати для вимірювання концентрації ризику не лише адитивні міри ризику, такі як математичне сподівання, а більш інформативніші стосовно кредитного ризику: середньоквадратичне відхилення, VaR, CVaR, економічний капітал.

3.3. Організаційно-економічні заходи удосконалення процесу управління кредитним ризиком банку

Сучасний етап становлення ринкових відносин в економіці України характеризується посиленням ролі банківської системи у стимулюванні економічного зростання, що визначається активізацією кредитних вкладень комерційних банків у реальний сектор господарства. Кредитування як фундаментальна складова діяльності банків є головним джерелом забезпечення потреб підприємств у грошових ресурсах, слугуючи основою для збільшення інвестицій, сприяючи неперервності і прискоренню відтворювального процесу та зміцнюючи економічний потенціал суб'єктів господарювання.

За умов недостатнього рівня розвитку такого важливого сегменту фінансового ринку як ринок цінних паперів саме кредитна активність комерційних банків визначає перспективи стабільного функціонування і розвитку підприємств усіх галузей вітчизняної економіки. У той же час успішність та ефективність банківських кредитних вкладень у різні сектори господарства багато в чому залежить від можливостей менеджменту банківських установ здійснювати оптимальне формування і управління кредитним портфелем, забезпечуючи належну ефективність банківської діяльності при мінімально можливому рівневі ризику. Адже зростання масштабів банківського кредитування без належного врахування ризиків, що при цьому виникають, та можливостей ефективно управляти сформованим кредитним портфелем несе в

собі загрозу для ефективного функціонування як окремих комерційних банків, так і банківської системи України загалом.

Недостатнє обґрунтування теоретичних засад організації кредитних відносин комерційними банками, шляхів вирішення проблем оптимізації кредитних операцій із клієнтами послаблює вплив кредиту на поліпшення якісних і кількісних показників функціонування банківських установ. Саме тому комплексна розробка теоретичних і практичних питань формування кредитного портфеля банків і визначення напрямів підвищення ефективності управління ним на сьогодні слід вважати одним із пріоритетних завдань у загальній системі заходів щодо удосконалення функціонування комерційних банків.

Відтак глибоке, всебічне дослідження особливостей формування кредитного портфеля комерційних банків з урахуванням умов перебігу ринкових трансформаційних процесів в економіці України, її інтеграції у світове господарство, посилення конкуренції між банками, впровадження новітніх банківських технологій видається особливо актуальним для сучасної теорії і практики організації банківської справи в нашій країні.

Фундаментальну, системну розробку механізму управління кредитним портфелем комерційного банку та його вдосконалення слід вважати важливим завданням для сучасної теорії банківської справи як наукової бази практичних перетворень.

Коли йдеться про власне процес формування банківського кредитного портфеля, то як управлінський процес його найбільш доцільно розглядати у рамках певного механізму. При цьому у зв'язку із тим, що дана діяльність банку має на меті ефективну організацію кредитних операцій, тобто таку організацію, яка спрямована на досягнення певного економічного результату в плані отримання належного рівня доходу, то мову слід вести саме про організаційно-економічний механізм формування кредитного портфеля. Виходячи із цього, обґрунтовано поняття організаційно-економічного механізму формування кредитного портфеля банку (рис. 3.3). Даний механізм може бути умовно поділений на два ключові блоки: організаційний, що визначає повноваження і дії

підрозділів комерційного банку із проведення кредитних операцій, і економічний, що відображає безпосереднє функціональне наповнення механізму відповідними прийомами і засобами щодо формування і управління портфелем банківських позичок.

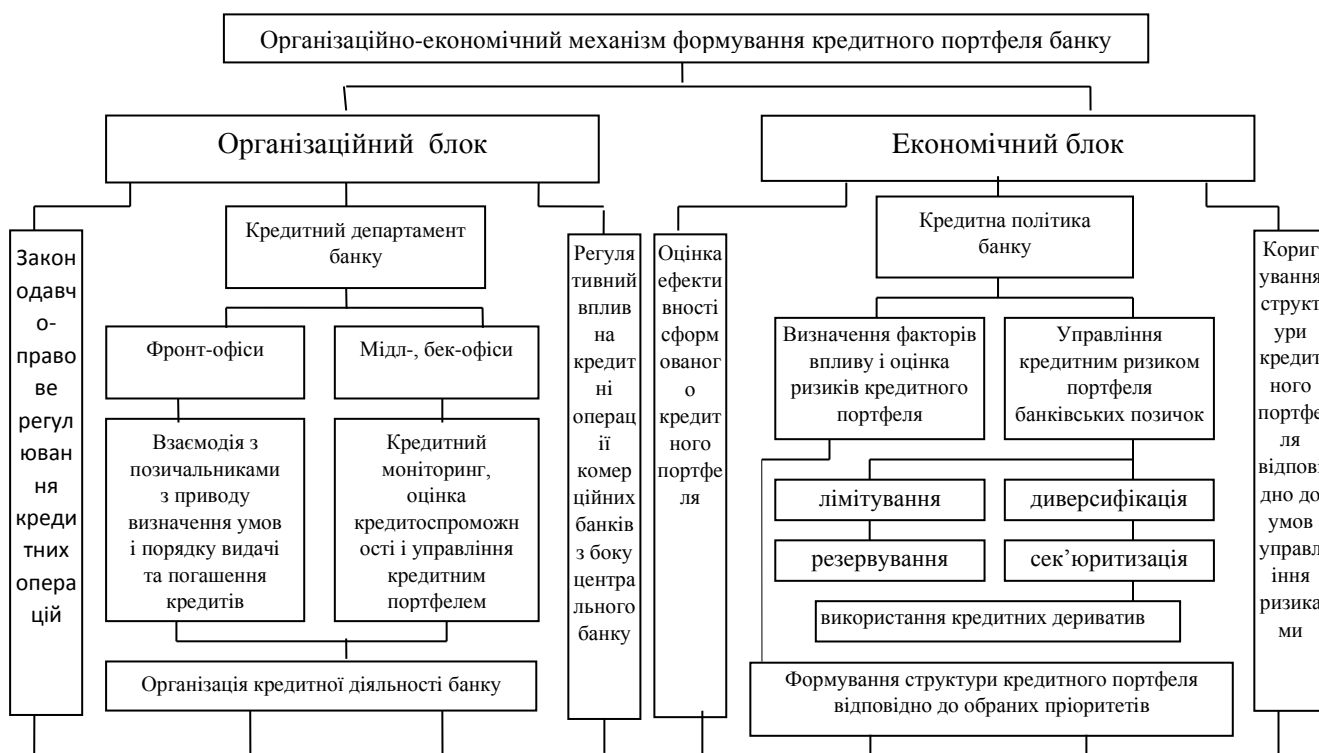

Рис. 3.3. Структура організаційно-економічного механізму формування кредитного портфеля банку

Аналіз практичних аспектів формування кредитного портфеля комерційного банку обґрунтовує базові напрями діяльності банків щодо реалізації стратегічних цілей кредитної політики, оцінки якості і структури кредитного портфеля та формулювання процентної політики для забезпечення дохідності банківських кредитних вкладень.

В основі даного механізму лежить кредитна політика банку, реалізація стратегічних цілей якої слугує підґрунтям для розробки концепції формування кредитного портфеля. Ця концепція потрібна для правильного розуміння банківським менеджментом своєї ролі і функцій у процесі реалізації практичних

дій, спрямованих на оптимальну організацію кредитних операцій банків, кінцевим виразом чого є формування оптимального кредитного портфеля.

Структура концепції формування кредитного портфеля утворює цілий ряд послідовних етапів реалізації банківським менеджментом певних заходів щодо досягнення стратегічних цілей кредитної політики і управління кредитними операціями в такий спосіб, щоб досягти максимальної дохідності за прийняттого рівня ризику. Перевагою такого концептуального рівня управління кредитним портфелем банку є охоплення всіх аспектів кредитної діяльності на рівні банківської установи загалом, а не лише взаємин із окремо взятими позичальниками. Запропоновано впровадження елементів даної концепції, які можуть бути умовно поділені на дві основні складові частини:

- підготовчо-аналітичну;
- формувальню-коригуючу (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Структура концепції формування кредитного портфеля комерційного банку

Складові частини концепції як основа реалізації процесу управління кредитним портфелем	Елементи концепції як послідовні заходи банківського менеджменту із формування кредитного портфеля
1. Підготовчо-аналітична забезпечує вихідні засади реалізації кредитної політики банку	1) визначення завдань формування кредитного портфеля відповідно до стратегічних цілей кредитної політики
	2) обґрунтування елементів концепції відповідно до сформульованих завдань
	3) виділення головних факторів впливу на можливості банку щодо оптимального формування кредитного портфеля
	4) збирання та аналітична обробка інформації, необхідної для здійснення позичкових операцій
2. Формувально-коригуюча охоплює безпосереднє прийняття рішень щодо здійснення позичкових операцій і формування відповідної структури кредитного портфеля на основі обраних критеріїв його якості	5) визначення критеріїв оцінки якості кредитів, що утворюють кредитний портфель банку
	6) формування структури кредитного портфеля у відповідності до розмірів груп класифікованих за ступенем якості кредитів

Визначені частини концепції можуть слугувати основою для вираження двох базових функцій процесу управління кредитним портфелем комерційного банку:

- інформаційно-аналітичної, що передбачає здійснення комерційним банком усього комплексу заходів щодо підбору й аналізу інформації про можливість руху кредитних вкладень у різних сферах застосування на основі обраних параметрів якості взаємин із тими чи іншими позичальниками, що виражається прийнятним рівнем дохідності і ризику кредитних операцій;
- оптимізаційної, яка передбачає здійснення заходів із диверсифікації кредитного портфеля задля зниження рівня кредитного ризику та забезпечення надійного повернення наданих у тимчасове користування коштів.

Виділення головних факторів впливу на можливості банку щодо оптимального формування кредитного портфеля є важливим етапом розробки цілісної концепції відповідної сфери банківської діяльності. Необхідність врахування цих факторів пов'язана з потребою найбільш адекватно оцінити перспективи ефективного застосування власного капіталу і залучених ресурсів у кредитних операціях з метою досягнення основних стратегічних цілей кредитної політики при формуванні кредитного портфеля.

Необхідною умовою забезпечення ефективності позичкових операцій банку є оцінка якості кредитів, які утворюють його кредитний портфель. При цьому, якість кредитного портфеля комерційного банку означає формування такої його структури, яка б забезпечувала належний рівень його ліквідності та максимальний рівень дохідності банківської установи при мінімальному рівні кредитного ризику. Для оцінки якості сформованого банком кредитного портфеля запропоновано використовувати систему показників, що включають коефіцієнти чистої процентної маржі, недохідних позичок, несвоєчасного погашення виданих кредитів, захищеності від кредитного ризику, а також ступінь оновлення кредитного портфеля.

Управлінські рішення, які приймаються на основі системи показників якості кредитного портфеля, спрямовуються на зміну чи коригування кредитної політики у плані переорієнтації її пріоритетів між різними класифікаційними групами, за якими диверсифіковані кредитні вкладення, тобто стосуються кредитного портфеля банку загалом, що і передбачає формування кінцевої структури кредитного портфеля у відповідності до розмірів груп класифікованих за ступенем якості кредитів.

Важливим елементом концепції формування кредитного портфеля банку є моніторинг кредитного ризику, утворення резервів і коригування структури кредитного портфеля. Даний аспект управління кредитним портфелем передбачає контроль за дотриманням встановленої структури кредитного портфеля і відповідності цієї структури завданням щодо зниження ризиків, забезпечення дохідності та уникнення критичних для збереження ліквідності втрат.

Моніторинг кредитного ризику усього кредитного портфеля банку має передбачати застосування специфічних прийомів і методів мінімізації ступеня ризикованості позичкових операцій, до яких слід насамперед віднести диверсифікацію, встановлення внутрішньобанківських лімітів, а також формування резервів для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями комерційних банків. На сьогодні створення комерційними банками відповідних резервів є фактично основним напрямом їх захисту від кредитного ризику, пов'язаного із неправильним управлінням кредитним портфелем. З огляду на це, наголошено, що оптимізацію процесу формування резервів для відшкодування втрат за кредитами слід розглядати як важливий елемент не лише поліпшення фінансового менеджменту у комерційних банках, але й удосконалення регулятивного впливу на їх кредитну активність з боку Національного банку України. Відтак, обґрунтовано ряд рекомендацій щодо удосконалення діючої методики розрахунку і формування резервів для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банку із акцентуванням уваги на необхідності підвищення якості оцінки кредитного

ризикі банку у взаєминах із позичальниками, а також встановленні більш жорстких вимог у розроблених Національним банком нормативах створення резервів з огляду на об'єктивні проблеми функціонування економічної системи.

Однією із найважливіших складових визначеного організаційно-економічного механізму формування банківського кредитного портфеля має бути наявність певної системи адекватних способів отримання банками прибутків, що визначає необхідність формування відповідної процентної політики. При цьому, наголошено на тому, що процентна політика банку має формуватися на основі чіткого документу, який би формувався у вигляді затвердженої належним чином концепції, котра б враховувала вплив усіх можливих факторів розвитку економіки та особливостей діяльності тих груп позичальників, на кредитне обслуговування яких орієнтований банк.

Зазначений документ повинен включати базові параметри управління кредитним портфелем комерційного банку з точки зору забезпечення належного рівня прибутковості позичкових операцій шляхом встановлення адекватної ціни на кредитні послуги

Необхідною умовою оптимального формування портфеля його кредитних вкладень є визначення комплексу заходів щодо мінімізації кредитного ризику за всією сукупністю здійснюваних банком позичкових операцій, тобто за кредитним портфелем. Домінуючу роль у вітчизняній банківській практиці управління ризиком кредитного портфеля відіграє лімітування, яке полягає у встановленні максимально допустимих розмірів наданих позичок, що дозволяє обмежити ризик. Завдяки встановленню лімітів кредитування банки можуть уникнути критичних втрат внаслідок необдуманого концентрування будь-якого виду ризику. Комерційні банки, розробляючи власну кредитну політику і стратегію управління кредитним портфелем, можуть встановлювати свої ліміти, що виражаються як в абсолютних величинах (сума кредиту у грошовому вираженні), так і у відносних показниках: коефіцієнтів, індексів, нормативних співвідношень.

Оптимізація процесу управління ризиком банківського кредитного портфеля

повинна здійснюватися також і за допомогою диверсифікації, яка полягає у розподілі кредитного портфеля серед широкого кола позичальників, які відрізняються один від одного як за характеристиками (розмір капіталу, форма власності, клас кредитоспроможності), так і за умовами діяльності (галузь економіки, географічний регіон). Основними видами диверсифікації мають бути галузева, портфельна та географічна, за допомогою яких досягається зниження загального рівня ризику кредитного портфеля банку. Наголошено на тому, що використання даного методу з огляду на вплив зовнішніх чинників може мати лише обмежений характер і є найбільш оптимальним у поєднанні із іншими методами управління кредитним портфелем, зокрема такими як авторизація.

Авторизація є організаційно-функціональним методом управління ризиком кредитного портфеля банку, що полягає у розподілі повноважень у системі банківського менеджменту щодо прийняття рішень про видачу позичок і оцінки кредитного ризику. На практиці це означає, що управління кредитними ризиками в банківських установах має спиратися на певну організаційну структуру, яка охоплює всю банківську ієрархію та передбачає побудову структурних підрозділів банку за схемою поєднання діяльності трьох основних служб: фронт-офісу, мідл-офісу і бек-офісу.

У якості перспективного напрямку оптимізації управління ризиком кредитного портфеля банку запропоновано використання такого способу управління кредитним портфелем банку як сек'юритизація активів, яку визначено як специфічний спосіб управління кредитним портфелем комерційного банку, що передбачає випуск цінних паперів, джерелом платежів за якими слугують надані банком групи однорідних кредитів. Фактори, що визначають ефективність сек'юритизації як інструмента управління кредитним портфелем банку, а саме:

- зниження вартості кредитних ресурсів, яке досягається в першу чергу за рахунок ізолювання активів від кредитного ризику банку і переміщення активів у спеціальну юридичну особу із віддаленим ризиком банкрутства;
- поліпшення фінансових показників банку;

– диверсифікація джерел фінансування.

Нарівні із сек'юритизацією активів важливе значення можуть мати кредитні деривативи як новітній інструмент управління кредитним ризиком. Вони були розроблені спеціально для того, щоб банківські установи змогли контролювати величину кредитного ризику, відокремлюючи його від активів, і передавати його стороннім інвесторам, не порушуючи взаємин банку із позичальником. Кредитні деривативи, як і всі похідні фінансові інструменти, володіють рядом переваг у порівнянні з базовим активом, надаючи банкам більш широкі можливості у питанні передачі кредитного ризику, аніж це можуть зробити традиційні способи забезпечення повернення кредитів. Крім того, використання кредитних деривативів для диверсифікації кредитних портфелів банків дозволяє зменшити вразливість банків стосовно системних ризиків, а можливість передачі кредитного ризику третій особі дозволяє банкам страхувати кредитний портфель і уникати ризику неповернення кредиту. Вибір оптимальної стратегії управління банківським кредитним портфелем за допомогою кредитних деривативів ґрунтується на операціях із їх купівлі чи продажу, виходячи із тих завдань, які ставить перед собою комерційний банк.

Висновки до розділу 3

В результаті дослідження теоретичних підходів та удосконалення управління кредитним ризиком комерційного банку було побудовано структуру концепції формування кредитного портфеля банку та проведено порівняльний аналіз методик оцінки кредитного ризику. З цього аналізу було визначено основні методики до яких відносяться:

- г-аналіз потенційного позичальника;
- класифікаційні моделі;
- методики бальної оцінки кредитів;
- методи портфельного аналізу.

Також визначено, що кредитні операції є головним видом активних

банківських операцій, що визначається дією таких факторів:

- по-перше, кредитування є основним джерелом доходів банківських установ, що являє собою запоруку надійного і стійкого функціонування банків на фінансовому ринку;
- по-друге, економічний зміст діяльності комерційних банків, який виражається їхньою головною функцією – організації кредитних відносин полягає насамперед в акумуляції тимчасово вільних грошових коштів і їх перерозподілі на кредитних засадах; по-третє, економічний ефект від реалізації кредитних операцій має важливе значення не лише з точки зору безпосередніх учасників кредитної угоди – а й з огляду на забезпечення неперервності відтворювальних процесів на рівні усього національного господарства.

Кредитний портфель банку надає відображення системоутворюючого аспекту організації кредитних відносин, що на рівні оптимального функціонування різних підрозділів банку, пов'язаних із проведенням кредитних операцій, визначає можливості реалізації цієї ключової банківської функції. Формулювання поняття кредитного портфеля має спиратися на основні принципи діяльності комерційного банку, що відображають конкретні умови його функціонування на ринку, а також стратегічні цілі. До їх числа належать:

- максимізація прибутку;
- забезпечення ліквідності;
- мінімізація ризиків;
- досягнення стабільної конкурентної переваги на ринку;
- забезпечення зростання вартості банку;
- найбільш повне задоволення потреб клієнтів;
- сприяння розвитку економіки.

Важливими напрямками підвищення ефективності управління кредитним портфелем банку є сек'юритизація активів та використання кредитних деривативів. Процес сек'юритизації не тільки дозволяє залучити кошти для

розвитку банку, але й істотно покращує його нормативи, підвищує фінансову стійкість банку, розчищає його баланс і дозволяє гнучко управляти кредитним портфелем в плані мінімізації ризиків. Використання кредитних деривативів може бути оптимальним способом управління кредитними портфелями для вітчизняної банківської практики. Такі види кредитних деривативів, як кредитні дефолтні свопи, свопи на сукупний дохід, «пакетні» (або «корзинні») свопи, а також зв'язані кредитні ноти, можуть бути використані для вибору оптимальної стратегії управління кредитним портфелем, що ґрунтується на операціях із їх купівлі чи продажу, виходячи із тих завдань, які ставить перед собою комерційний банк.

РОЗДІЛ 4.

ПРОГНОЗУВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМ РИЗИКОМ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ

4.1. Оцінка ефективності моделі управління кредитним ризиком

Зараз Україна перебуває у складному економічному та соціально-політичному становищі. Особливо ефективною щодо вирішення економічних проблем має бути діяльність банківської системи, яка відображає загальну ідеологію економічних відносин: впливає на темпи й масштаби суспільного виробництва та споживання, можливості інтеграції країни у світове економічне співтовариство, забезпечення конкурентоспроможності продукції вітчизняних виробників на зовнішніх ринках. Усе це вказує на необхідність створення умов для формування конкурентоспроможного українського банківського сектору, здатного розвиватися на власній основі, бути ефективним інструментом забезпечення економічного росту, локомотивом національної економіки. Банківська система України сприяє динамічному розвитку економіки за допомогою кредитної діяльності. В усі часи банківська сфера була однією з найрентабельніших і над прибуткових. Однак на сьогодні складна політична та економічна ситуація завдали величезних збитків банківській системі України. Тому важливим і актуальним є впровадження новітніх інструментів управління кредитним портфелем, які дозволять не лише зменшити сукупний кредитний ризик банківського портфелю та збільшити його дохідність, але й підтримати фінансову стійкість та надійність банку.

Як було з'ясовано в попередніх дослідженнях, головними параметрами кредитного портфеля банку виступають дохідність та ризик. За співвідношенням цих показників визначається ефективність кредитної стратегії і загальної кредитної діяльності банку. Основна мета процесу управління кредитним портфелем банку полягає в забезпеченні максимальної дохідності за допустимого рівня ризику. Процес оцінки ризику кредитного портфелю банку

нами запропоновано здійснювати в три етапи. З метою всебічної оцінки ризику кредитного портфеля банку на першому етапі пропонується використовувати певні індикатори рівня кредитного ризику - показники, котрі теоретично або емпірично пов'язані з виникненням кредитного ризику. Як індикатори рівня ризику кредитного портфелю в процесі оцінки кредитного ризику пропонується використовувати наступні показники:

- коефіцієнт кредитної активності;
- коефіцієнт достатності резервів;
- коефіцієнт якості кредитів;
- коефіцієнт прострочених кредитів;
- максимальний розмір ризику на одного позичальника (або групу пов'язаних позичальників);
- рівень концентрації великих кредитних ризиків;
- рівень концентрації кредитних ризиків на одного інсайдера;
- рівень концентрації кредитних ризиків серед інсайдерів;
- коефіцієнт кредитів, які списані із резерву;
- коефіцієнт прибутковості кредитних операцій.

Проведемо апробацію цієї моделі на основі умовних даних банку АТ КБ «ПРИВАТБАНК». Як зазначалося вище, розрахунок інтегрального показника кредитного ризику доцільно використовувати для оцінки кредитного ризику у динаміці. Тому проведемо оцінку цього показника для трьох років - 2016, 2017 і 2018 і на основі цього зробимо висновок про динаміку кредитного ризику у банку.

На першому етапі оцінки ризику необхідно обчислити значення основних індикаторів ризику кредитного портфелю банку, певних показників, які теоретично або емпірично пов'язані з виникненням кредитного ризику. Банк самостійно обирає комплекс показників для розрахунку. У розробленій моделі ми пропонуємо здійснити оцінку десяти показників, які мають значний вплив на рівень кредитного ризику у банку. У таблиці 4.1 наведено розраховані значення

цих показників для 2016 - 2018 років. При цьому введемо умовні позначення таких показників:

КП - кредитний портфель банку;

А - загальні активи;

Р - резерв, створений на відшкодування збитків за кредитними операціями;

БК - безнадійні кредити;

ПК - кредити, прострочені понад 30 календарних днів;

СР - списання із резерву, створеного для відшкодування втрат за кредитними операціями банку;

ПД - процентні доходи банку;

ПВ - процентні витрати банку.

Для розрахунку наведених показників були використані дані фінансової звітності банку за 2016 - 2018 роки. Вихідні дані для розрахунку показників наведені у таблиці 4.1 та таблиці 4.2.

Таблиця 4.1

Основні показники кредитного ризику АТ КБ «ПРИВАТБАНК» у
2016 – 2018 рр.

№	Показник	Формула розрахунку	2016 р.	2017р.	2018 р.	Оптимальне значення
1.	Коефіцієнт кредитної активності	$K_1 = \frac{КП}{А} \times 100\%$	93,43	90,07	92,65	65 - 75%
2.	Коефіцієнт достатності резервів	$K_2 = \frac{Р}{КП} \times 100\%$	11,14	17,55	21,98	0,9 - 5%
3.	Коефіцієнт якості кредитів	$K_3 = \frac{БК}{КП} \times 100\%$	3,41	11,29	14,51	Не більше 5%
4.	Коефіцієнт прострочених кредитів	$K_4 = \frac{ПК}{КП} \times 100\%$	18,27	17,51	16,85	Не більше 10%
5.	Максимальний розмір ризику на одного позичальника	$K_5 = \text{Норматив Н7}$	11,17	10,72	13,09	Не більше 25%

Продовження таблиці 4.1

6.	Рівень концентрації великих кредитних ризиків	$K_6 = \text{Норматив } H_8$	11,17	21,24	44,81	Не більше 8-кратного розміру РК
7.	Рівень концентрації кредитних ризиків на одного інсайдера	$K_7 = \text{Норматив } H_9$	4,35	4,63	4,42	Не більше 5%
8.	Рівень концентрації кредитних ризиків серед інсайдерів	$K_8 = \text{Норматив } H_{10}$	5,14	5,73	5,50	Не більше 30%
9.	Коефіцієнт списань із резерву	$K_9 = \frac{CP}{KP} \times 100\%$	0,02	0,24	1,29	0,25 - 1,5%
10.	Коефіцієнт прибутковості кредитних операцій	$K_{10} = \frac{ПД - ПВ}{KP}$	22,04	20,66	17,73	Не менше 1,4%

Для кожного з цих показників існує оптимальне значення, яке знаходиться у певному інтервалі і має нижню (LB) і верхню (UB) межу. Для коефіцієнтів K_1 , K_2 , K_9 і K_{10} оптимальне значення знаходиться в межах від $LB > 0$ до UB. Для коефіцієнтів $K_3 - K_5$ нижня межа (LB) дорівнює 0, а верхня (UB) - максимально допустимому значенню. Чітке визначення границь нормативних значень кожного показника необхідне для проведення бальної оцінки цих показників, яка проводиться на другому етапі оцінки ризику.

Таблиця 4.2

Вихідні дані для розрахунку показників кредитного ризику банку

АТ КБ «ПРИВАТБАНК», (тис. грн.)

	2016 р.	2017 р.	2018 р.	Абсолютне відхилення		Відносний приріст	
				2017/ 2016	2016/ 2018	2017/ 2016	2016/ 2018
Загальні активи	43410493	41603497	40206926	-1806996	-1396571	-4,16%	-3,36%
Кредитний портфель	40556670	37473835	37251474	-3082835	-222361	-7,60%	-0,59%

Продовження таблиці 4.2

	2016 р.	2017 р.	2018 р.	Абсолютне відхилення		Відносний приріст	
				2017/ 2016	2016/ 2018	2017/ 2016	2016/ 2018
Резерв під кредитні ризики	-4516583	-6577210	-8186409	-2060627	-1609199	45,62%	24,47%
Безнадійні кредити	1382975	4230216	5404359	2847241	1174143	205,88%	27,76%
Прострочені кредити	7409815	6560665	6275644	-849150	-285021	-11,46%	-4,34%
Норматив Н7, (%)	11,17	10,72	13,09	0	2	-4,03%	22,11%
Норматив Н8, (%)	11,17	21,24	44,81	10	24	90,15%	110,97%
Норматив Н9, (%)	4,35	4,63	4,42	0	0	6,44%	-4,54%
Норматив Н10, (%)	5,14	5,73	5,5	1	0	11,48%	-4,01%
Списання із резерву	-6705	-90572	-482623	-83867	-392051	1250,81 %	432,86%
Процентні доходи	6010062	5343767	4744886	-666295	-598881	-11,09%	-11,21%
Процентні витрати	-2930538	-2398422	-1859283	532116	539139	-18,16%	-22,48%

На другому етапі оцінки кредитного ризику проводиться бальна оцінка кожного розрахованого індикатору ризику згідно розробленого нами алгоритму. В залежності від того, чи потрапляє розрахований показник у проміжок оптимального значення, його бальна оцінка здійснюється за однією з чотирьох формул:

$$R_i = 100 - 100 \times \left(1 - \frac{Ki}{LBi}\right) \quad (4.1)$$

$$R_i = 100 - 100 \times \left(1 - \frac{UBi}{Ki}\right) \quad (4.2)$$

$$R_i = 100 + 100 \times \left(1 - \frac{Ki}{UBi}\right) \quad (4.3)$$

$$R_i = 100 + 100 \times \left(1 - \frac{|2 \times Ki - (LBi + UBi)|}{(UBi - LBi)}\right) \quad (4.4)$$

Де: R_i – показник розрахованої кількості балів;

LB , - нижня межа оптимального значення показника ризику;

UB_i - верхня межа оптимального значення показника ризику.

Користуючись алгоритмом ми визначили, що формула № 4.1 використовується для розрахунку бальної оцінки показників K_9 у 2016 - 2018 роках; формула № 4.2 - для показників K_1 (2016 - 2018 рр.), K_2 (2016 - 2018 рр.), K_3 (2017, 2018 рр.), K_4 (2016 - 2018 рр.); формула № 4.3 - для показників K_3 (2016 р.), K_5 (2016 - 2018 рр.), K_6 (2016 – 2018 рр.), K_7 (2016 - 2018 рр.), K_8 (2016 - 2018 рр.); формула № 4.4 використовується для K_9 (2018р.), K_{10} (2016 - 2018 рр.). Розрахунок бальної оцінки для кожного показника у 2016 - 2018 роках нами проведено, а результати розрахунку балів для показників ризику наведені у таблиці 4.3.

Таблиця 4.3

Бальна оцінка показників кредитного ризику АТ КБ «ПРИВАТБАНК»
у 2016 - 2018 роках

Показник	Кількість нарахованих			Абсолютне відхилення	
	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2017/2016	2016/2018
Коефіцієнт кредитної активності (K1)	80	83	81	3	-2
Коефіцієнт достатності резервів (K2)	45	29	23	-16	-6
Коефіцієнт якості кредитів (K3)	132	44	35	-88	-9
Коефіцієнт прострочених кредитів (K4)	55	57	59	2	2
Максимальний розмір ризику на одного позичальника (K5)	155	157	148	2	-9
Рівень концентрації великих кредитних ризиків (K6)	199	197	194	-2	-3
Рівень концентрації кредитних ризиків на одного інсайдера (K7)	113	107	112	-6	5
Рівень концентрації кредитних ризиків серед інсайдерів (K8)	183	181	182	-2	1
Коефіцієнт списань із резерву (K9)	8	96	134	88	38
Коефіцієнт прибутковості кредитних операцій (K10)	142	139	133	-3	-6

Після розрахунку кількості балів для кожного показника ризику переходимо до третього етапу оцінки ризику, на якому треба визначити інтегральний показник кредитного ризику, а також ступінь кредитного ризику і його динаміку.

Інтегральний показник кредитного ризику ($I_{кр}$) визначається як сума балів, зважених на вагові коефіцієнти [55]:

$$I_{кр} = \sum_{i=1}^n Ri \times li \quad (4.5)$$

Де: R_1, R_2, \dots, R_n - показники розрахованої кількості балів;

l_1, l_2, \dots, l_n - вага показників;

n - кількість показників.

Вагові коефіцієнти показників пропонується встановити методом експертних оцінок. Припустимо, що п'ятнадцять експертів ранжували 10 індикаторів кредитного ризику за принципом: показник, що найбільше впливає на сукупний ризик кредитного портфелю дорівнює 10; показник, що впливає найменше дорівнює 1, ранги не повторюються. За нульову гіпотезу приймається: H_0 = “думки експертів погоджені”, як альтернативна: H_1 = “думки експертів суттєво різняться”. Оцінки експертів наведено у таблиці 4.4.

Таблиця 4.4

Оцінки експертів щодо впливу показників ризику на сукупний кредитний ризик

Експерт	Оцінка експертів, d										Сума
	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	K10	
1	9	7	10	6	8	1	2	3	4	5	55
2	10	5	8	6	7	1	2	4	3	9	55
3	9	7	8	5	10	2	1	3	4	6	55
4	9	7	10	5	8	1	2	3	4	6	55
5	8	6	10	5	8	1	2	3	4	5	55
6	9	7	10	6	4	1	2	3	8	5	55
7	10	7	9	6	5	1	2	3	4	8	55

Продовження таблиці 4.4

8	9	7	10	6	8	2	1	3	4	5	55
9	9	6	10	7	8	1	2	3	4	5	55
10	9	7	10	6	8	1	2	3	4	5	55
11	9	7	10	6	8	1	3	2	4	5	55
12	10	8	6	9	5	4	7	1	2	3	55
13	8	7	9	6	10	1	2	3	4	5	55
14	9	7	10	6	8	1	2	3	4	5	55
15	9	4	10	6	8	2	1	3	5	7	55
Сума рангів, $S_j^{(R)} = \sum_{i=1}^{15} dij$	135	102	140	92	113	21	33	43	62	84	825
Сумарний ранг	9	7	10	6	8	1	2	3	4	5	-
Відхилення суми рангів від $a, S_j^{(R)} - a$	52,5	19,5	57,5	9,5	30,5	-61,5	-49,5	-39,5	-20,5	1,5	-
Квадрати відхилень, $(S_j^{(R)} - a)^2$	2756	380	3306	90	930	3782	2450	1560	420	2	15679

Для оцінки міри узгодженості думок експертів розрахуємо коефіцієнт конкордації (W):

$$W = \frac{S}{S_{max}} \quad (4.6)$$

Де:

S - варіація відносно середнього рангу;

S_{max} - максимальне значення варіації.

Максимальне значення варіації обчислюється за формулою:

$$S_{max} = \frac{1}{12} m^2 (n^3 - n) \quad (4.7)$$

Де:

m - число ранжированих рядів (число експертів);

n - число об'єктів ранжування (кількість показників).

У нашому випадку максимальне значення варіації становить:

$$S_{max} = \frac{15^2 \times (10^3 - 10)}{12} = 18\,562.5$$

Коефіцієнт варіації відносно середнього рангу розраховується за формулою:

$$S = \sum_{i=1}^n (S_j^{(R)} - a)^2 \quad (4.8)$$

Де:

a - показник середньої суми рангів.

Показник середнього суми рангів (a) розраховується наступним чином:

$$a = \frac{1}{2} m \times (n + 1) \quad (4.9)$$

Обчислимо показник середньої суми рангів для таблиці експертних оцінок:

$$a = \frac{15 \times (10 + 1)}{2} = 82.5$$

Із таблиці 4.4. видно, що коефіцієнт варіації відносно середнього рангу (S) становить 15679.

Розрахуємо коефіцієнт конкордації:

$$W = \frac{15679}{18562.5} = 0.84$$

Коефіцієнт конкордації приймає значення від 0 до 1. Чим більше значення коефіцієнта конкордації, тим вище ступінь узгодженості думок експертів. Обчислене нами значення коефіцієнту конкордації становить 0,84, а отже цього більш ніж достатньо для прийняття гіпотези H_0 про погодженість думок експертів.

На основі результатів експертної оцінки розрахуємо значення вагових коефіцієнтів для показників кредитного ризику, які необхідні для розрахунку інтегрального показника кредитного ризику банку. Вагові коефіцієнти (l) обчислюються за формулою:

$$l_j = \frac{S_j^{(R)}}{S_{\text{повн}}} = \frac{\sum_{i=1}^m d_{ij}}{\sum_{j=1}^m \sum_{i=1}^n d_{ji}} \quad (4.10)$$

Де:

d_{ji} - оцінка, надана i -м експертом j -му показнику ($i = \overline{1, m}; j = \overline{1, n}$);

$S_j^{(R)}$ - сума рангів для j -го показника;

$S_{\text{повн}}$ - повна сума рангів.

За результатами розрахунків повна сума рангів становить $S_{\text{повн}} = 825$.

Отже, вагові коефіцієнти показників мають такі значення (таблиця 4.5).

Таблиця 4.5

Значення вагових коефіцієнтів показників кредитного ризику

Експерти	Показники										Сума
	К1	К2	К3	К4	К5	К6	К7	К8	К9	К10	
Вагові коефіцієнти, l	0,164	0,124	0,170	0,112	0,137	0,025	0,040	0,052	0,075	0,102	1

Розрахувавши бальну оцінку для кожного показника ризику і вагові коефіцієнти цих показників, ми можемо обчислити інтегральний показник кредитного ризику ($I_{кр}$) і зробити висновок щодо ступеня кредитного ризику у банку. Додамо, що розрахунок інтегрального показника більш доцільно використовувати для оцінки кредитного ризику у динаміці. На основі співставлення результатів оцінки $I_{кр}$ впродовж кількох періодів можна зробити висновок про тенденцію зміни рівня кредитного ризику у банку.

Розрахуємо значення інтегрального показника кредитного ризику АТ КБ «ПРИВАТБАНК» для 2016, 2017 та 2018 років. Для цього зробимо припущення, що оцінки експертів щодо ваги кожного показника залишалися незмінними впродовж цих трьох років. Розрахунок $I_{кр}$ наведено у таблиці 4.6.

Таблиця 4.6

Розрахунок інтегрального показника кредитного ризику у 2016 - 2018 роках

Показник	Вага	2016 р.		2017 р.		2018 р.	
		Нараховані бали	Зважені бали	Нараховані бали	Зважені бали	Нараховані бали	Зважені бали
К1	0,164	80	13,12	83	13,61	81	13,28
К2	0,124	45	5,58	29	3,60	23	2,85
К3	0,170	132	22,44	44	7,48	35	5,95
К4	0,112	55	6,16	57	6,38	59	6,61
К5	0,137	155	21,24	157	21,51	148	20,28
К6	0,025	199	4,98	197	4,93	194	4,85
К7	0,040	113	4,52	107	4,28	112	4,48
К8	0,052	183	9,52	181	9,41	182	9,46
К9	0,075	8	0,60	96	7,20	134	10,05
К10	0,102	142	14,48	139	14,18	133	13,57
Сума	1	1112	102,63	1090	92,58	1101	91,38

Загальна сума нарахованих для показників балів, зважених на вагові коефіцієнти, складає інтегральний показник кредитного ризику. У 2016 р. $I_{кр}$ становив 102,63 балів; у 2017 р. - 92,58 балів; у 2018 р. - 91,38 балів.

Динаміку інтегрального показника кредитного ризику АТ КБ «ПРИВАТБАНК» у 2016 - 2018 рр. зображено на рис. 4.1.

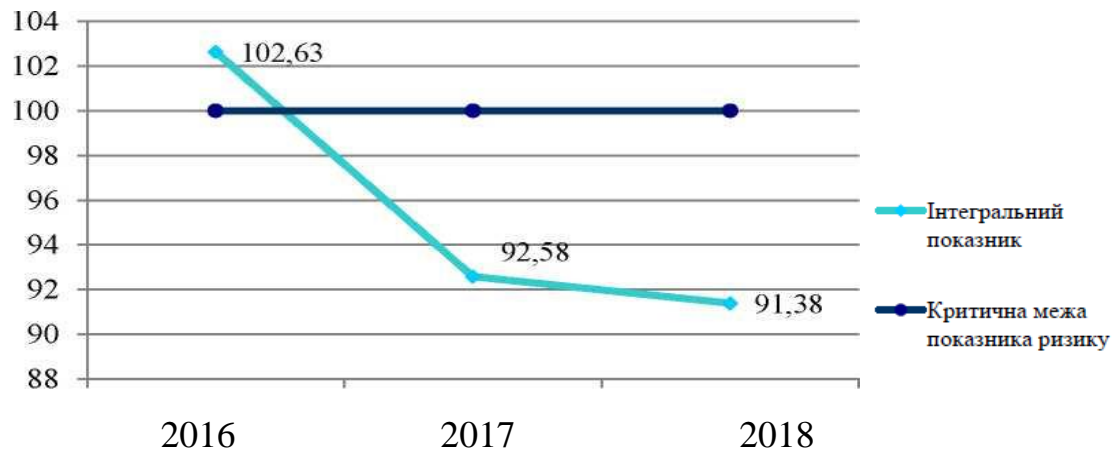

Рис.4.1. Динаміка інтегрального показника кредитного ризику

Для оцінки ступеня кредитного ризику результат розрахунку $I_{кр}$ слід розглядати наступним чином: значення $I_{кр} = 100$ відповідає показникам діяльності банку, які дорівнюють установленим критичним межам граничних значень. Чим більше значення $I_{кр}$ перевищує межу у 100 балів, тим менший ступінь ризику спостерігається у банку. І навпаки, якщо показник значно менше 100 балів, це свідчить про високий рівень кредитного ризику.

Також за прогнозом інтегрального показника було розраховано полеміальний тренд другого ступеня (рис.4.2).

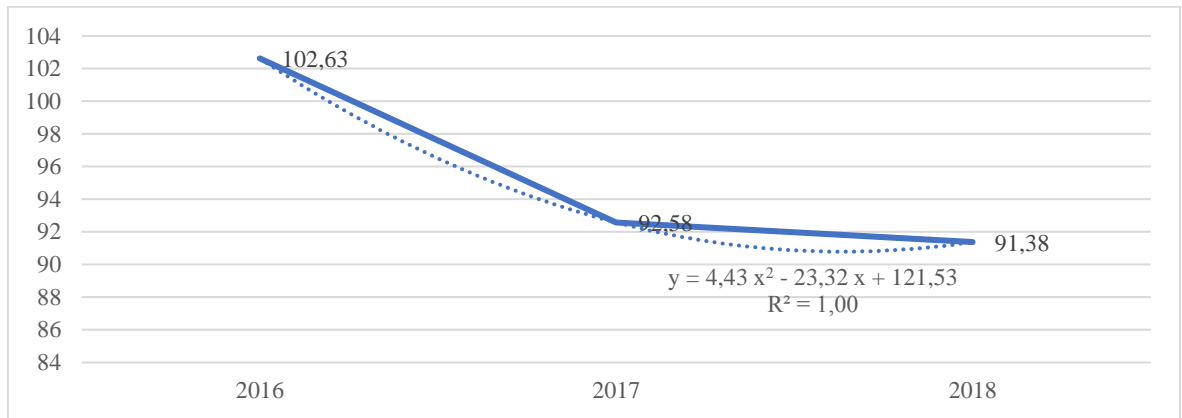

Рис. 4.2. Інтегральний показник кредитного ризику

Отже, за результатами оцінки інтегрального показника можна зробити висновок, що у 2016 році у банку АТ КБ «ПРИВАТБАНК» спостерігався менший рівень кредитного ризику, ніж у наступні 2 роки. Більшість показників кредитної діяльності не перевищувала встановлених нормативних значень. У 2017 - 2018 рр. ситуація різко погіршилася, показник $I_{кр}$ опустився майже на 9 балів нижче граничної межі. Це свідчить про те, що результати кредитної діяльності банку набагато відрізнялися від встановлених оптимальних меж, а отже рівень кредитного ризику у банку значно збільшився, але має вірогідність до подальшого зменшення та дотриманню встановленим межам. Для цього Національний банк України на сучасному етапі повинен працювати над зменшенням відсотків на кредити шляхом зниження облікової ставки та запровадження жорсткіших заходів щодо безнадійних та ризикових кредитів.

4.2. Впровадження внутрішньобанківського моніторингу як складової системи оцінки проблемних кредитів банку

Розробляючи ризик-орієнтовану стратегію бізнесу, банківська установа має передбачити певні ризики та бути готовою до протидії їм. У підрозділі 1.2 нами було проаналізовано сутність та види банківських ризиків.

Слід зазначити, що будь-який банківський продукт або послуга може наражати банк на кілька ризиків. Особливо характерним це є для банківських

операцій, пов'язаних з процесом кредитування. Саме неврахування всього комплексу банківських ризиків у кредитуванні, неспроможність більшості банків сприймати ризики як систему і призвели до різкого зростання кількості проблемної заборгованості.

Управління проблемними кредитами банку має включати у себе не лише застосування превентивних заходів з якісного кредитування та впровадження заходів з нормалізації якості обслуговування кредитів. Важливу роль у даному контексті відіграє якісний моніторинг процесів кредитування.

Контроль за кредитними операціями надзвичайно важливий, адже кредитна діяльність комерційних банків не є централізовано регламентованою. Банки самостійно визначають порядок залучення та використання коштів, проведення кредитних операцій, встановлення рівня відсоткових ставок і комісійних винагород. [53].

Теоретичну базу дослідження проблематики, пов'язаної з проведенням якісного та ефективного банківського моніторингу кредитних операцій, становлять праці провідних науковців: М. Алексеєнка, О. Барановського, О. Васюренка, А. Демківського, А. Ковальчука, В. Лагутіна, Т. Смовженко та ін.

Банківські установи у своїй діяльності зацікавлені в організації та здійсненні заходів, спрямованих на визначення актуальних ризиків та обумовлення шляхів протидії їм, або ж визначення процедури можливої ліквідації їх наслідків.

Моніторинг процесів, що відбувається у сфері кредитування, є своєрідним індикатором, спрямованим на визначення коливань у бізнесі кредитування, своєчасне виявлення можливих ризиків, а також стимулює компетентні підрозділи банківської установи до своєчасного адекватного реагування.

Кредитний моніторинг спрямований на виявлення, оцінку та ліквідацію можливих ризиків, що виникають на всіх етапах кредитного процесу [54].

Моніторинг банківських ризиків є складною системою, однією з ключових ознак котрої є періодичність проведення його заходів. Від правильно обраного періоду моніторингу залежить його ефективність.

Підвищена частота моніторингових заходів призведе до зростання витрат на його проведення і у той же час може не давати адекватного економічного ефекту. І, навпаки, занадто низька періодичність моніторингу (раз на рік чи на більший період) призведе до його неефективності внаслідок повільної реакції на певні негативні процеси, що відбуваються у банку' або в оточуючому його середовищі [35].

Немає ані відповідно закріплених нормативних вимог, ані чітко визначеної методології даних процесів. Тому у дослідженні нами на базі класифікації ризиків, запропонованих в підрозділі 1.1 (рис. 1.1), було розроблено власний підхід до періодичності моніторингових заходів (табл. 4.7) та підрозділів, що мають нести відповідальність за відповідні моніторингові дії.

Розроблений підхід дозволяє оптимізувати зусилля банківських установ у сфері моніторингу та оптимізувати даний вид діяльності з позиції підсумкової його ефективності.

Таблиця 4.7

Періодичність моніторингу ризиків банківської установи

Група ризику	Періодичність моніторингу	Відповідальні підрозділи
Зовнішні	Раз на квартал	Департамент ризиків центрального підрозділу банківської установи
Внутрішні фінансові цінові	Раз на квартал	Департамент цінних паперів центрального органу банку, валютний департамент, департамент аналітики та стратегічного планування
Внутрішні фінансові нецінові	Постійно	Підрозділи банківських установ на місцях, аудит, територіальні підрозділи комплаєнсу, вертикаль колекшену, департамент/управління ризиків
Внутрішні функціональні	Постійно	Підрозділи внутрішньобанківської безпеки, підрозділи колекшену, операційний департамент, департамент / територіальні підрозділи ІТ, департамент діловодства чи підрозділи його на місцях

Ключовим об'єктом банківського моніторингу в Україні є кредитні операції та ризики, з ними пов'язані.

Моніторинг кредитних процесів банківської установи є необхідною складовою бізнесу організації з огляду на загальну ризикованість кредитних операцій, мінливість факторів та процеси, що з ними пов'язані та здатні впливати на стійкість банківської установи та платоспроможність клієнтів.

Забезпечення ефективності та надійності здійснення кредитних операцій потребує від комерційного банку організації постійного моніторингу не окремих етапів, а всіх стадій реалізації кредитного процесу.

Проведення моніторингу кредиту починається відразу після надання позики клієнту (отримання клієнтом позики).

Основна мета, що ставить банк при здійсненні контролю за ходом кредитних операцій, полягає у налагодженні ефективної організації кредитного процесу, пошуку досконаліших механізмів кредитування, а також повернення (стягнення) проблемних боргів.

Такого роду діяльність у подальшому обумовить продуктивну взаємодію банківських підрозділів, що виконують обов'язки із залучення клієнтів (розширенні кредитного портфеля), їх супроводження і, за необхідності, спонукання їх до виконання договірних зобов'язань перед позикодавцем відповідно до кредитного договору та чинного законодавства держави.

Нижче розглянемо особливості внутрішньо банківського моніторингу процесів у сфері кредитування з погляду аналізу певних його складових.

Крім того, запропонуємо авторський підхід до моніторингу процесів, що прямо не є кредитною діяльністю, проте безпосередньо впливають на якісне обслуговування чинних кредитних договорів позичальниками, а також представниками кредитора.

З метою детальнішого розуміння сутності внутрішньобанківського моніторингу, пропонуємо розглянути його основні цілі. Серед них:

1. своєчасне виявлення відхилень фактичних результатів фінансової діяльності від передбачених, що викликають зниження її ефективності;

2. виявлення причин, що викликали це відхилення, і розробка пропозицій з відповідного коригування окремих напрямів фінансової діяльності з метою її нормалізації та підвищення ефективності.

Слід зазначити, що внутрішньобанківський моніторинг має здійснюватись на ґрунті певних базових принципів.

У таблиці 4.8 детально висвітливо принципи внутрішньобанківського моніторингу, а також запропонуємо власні шляхи їх реалізації у практичній діяльності банків України.

У сучасних умовах банківського бізнесу України на практиці виконується лише перше з наведених правил. Банківські установи держави запроваджують, коригують та вдосконалюють внутрішню систему, спрямовану на контроль та моніторинг процесів, що відбуваються у сфері кредитування та повернення боргів.

Таблиця 4.8

Принципи моніторингу та шляхи їх реалізації [41]

Назва принципу	Реалізація принципу
Вибір для спостереження найбільш важливих напрямів і цільових показників фінансової діяльності	Базується на раніше сформованих цільових стратегічних фінансових нормативах і найважливіших показниках фінансових планів і бюджетів, що визначають пріоритетні напрями внутрішнього фінансового контролю
Побудова системи інформативних (первинних) звітних показників за кожним напрямом	Заснована на даних фінансового й управлінського обліку
Розробка системи узагальнюючих оціночних (аналітичних) показників, що відображають фактичні результати фінансової діяльності у розрізі різних її аспектів	Побудова алгоритмів розрахунку окремих оціночних показників із використанням первинної інформаційної бази контролю та методів фінансового аналізу
Встановлення періодичності формування звітної бази даних (інформативних і оціночних показників)	Визначення періодичності «терміновістю реагування», тобто своєчасністю здійснення внутрішнього контролю за окремими аспектами фінансової діяльності (оперативне зведення,
Встановлення розмірів відхилень фактичних результатів фінансової діяльності від передбачених	Розрахунок розмірів відхилень в абсолютних і відносних показниках

Продовження таблиці 4.8

Визначення системи дій при встановлених відхиленнях фактичних результатів фінансової діяльності від передбачених	Система дій полягає в алгоритмах: а) «нічого не вживати» — використовується у тих випадках, коли розмір відхилень значно нижче за встановлений критичний критерій; б) «усунути відхилення» - передбачає розробку заходів щодо забезпечення виконання нормативних або планових показників; в) «змінити систему нормативних або планових показників» -
Виявлення резервів нормалізації фінансової діяльності та підвищення її ефективності	Реалізація цього принципу пов'язана з використанням алгоритму «усунути відхилення»
Обґрунтування пропозицій щодо зміни окремих цільових фінансових нормативів і планових показників	Реалізація цього принципу пов'язана з використанням алгоритму «змінити систему нормативних або планових показників», якщо можливості нормалізації окремих аспектів фінансової діяльності обмежені або взагалі відсутні

Отже, з'ясувавши основні цілі та принципи моніторингу у банківських установах, зауважимо, що лише суворий контроль за кредитним процесом у цілому дозволяє забезпечити безпеку, надійність і прибутковість кредитних операцій комерційних банків. Звідси випливають два правила, що є важливими для успішної кредитної діяльності будь-якого банку:

- 1) кожен банк повинен мати свою систему моніторингу кредитних операцій;
- 2) кредитний контроль мають здійснювати найбільш кваліфіковані й досвідчені працівники банку.

Однак, зазначені функції досить часто виконують не найдосвідченіші фахівці. Реалії банківського бізнесу України свідчать про те, що моніторингом та контролем наразі займаються працівники, які не мають достатнього досвіду банківської роботи, широкого кола знань та навичок щодо виділення проблеми, її аналізу та вирішення. Широкого розповсюдження набувають випадки, коли моніторингом та контролем якості кредитного портфеля займаються молоді фахівці, згодні працювати за невелику платню, а також працівники, влаштовані на такі відповідальні посади внаслідок певного лобіювання їх інтересів з боку

керівництва.

Така практика не може лишатися без негативних наслідків для банківської установи. Адже зацікавлений у розвитку менеджмент повинен розуміти значимість кожного напрямку бізнесу та перейматись питаннями щодо компетентності його кадрів.

Сформувавши якісний професійний колектив, у процесах моніторингу та контролю за кредитними операціями особливу увагу, на наше переконання, банк повинен приділяти проблемам, відображеним у рис.4.3.

Моніторинг, як форма спостереження за якістю процесів кредитування загалом та погашенням позичальниками кредитної заборгованості зокрема, має передбачати систематичний нагляд кредитними менеджерами банку за процесом кредитування.

Головною метою здійснення банком моніторингу кредитних операцій є своєчасне виявлення передумов виникнення проблемного кредиту, а також розроблення та впровадження комплексних методів відновлення повноцінного обслуговування позичальником кредитної заборгованості.

Рис. 4.3. Проблеми, що мають вирішуватися моніторингом та контролем за кредитним процесом

Вимога банківських установ до позичальників щодо своєчасності і повноти погашення кредиту невіддільна від питання постійного контролю за розміром і якістю отриманого забезпечення. Отже, сучасний банк, представлений на території України, має активно контролювати наявність забезпечення, його якість та ліквідність, про що йшлося в даному дослідженні вище.

Проблемний кредит за характером може бути таким, що під впливом наполегливого та ефективного моніторингу з боку кредитора здатний до реабілітації і поступової ліквідації, та відповідно таким, що не підлягає впливу будь-яких факторів. Тому вважаємо, що важливою є вчасна реакція на виникнення перших ознак проблемного кредиту з метою уникнення блокування частини позичкового капіталу у непродуктивних активах.

Особливими передумовами, здатними викликати проблемний кредит, однак такими, що виявляються у процесі якісного внутрішньобанківського моніторингу, є:

- затримка подання передбачених кредитним договором документів (банк має право, на отримання будь-якої відповідним чином сформованої інформації про фінансовий стан позичальника);
- уникнення контактів із банком;
- несвоєчасне погашення кредиту та нарахованих відсотків;
- подання недостатньо обґрунтованого клопотання про зміну графіка погашення заборгованості за кредитом;
- подання необґрунтованого клопотання щодо продовження терміну дії договору про споживчий кредит тощо [55].

З'ясувавши передумови виникнення простроченого (чи іншого роду проблемного) кредиту, проводиться аналіз, спрямований на визначення групи позичальників за наведеною нижче класифікацією.

Отже, боржників у банках умовно поділяють на чотири групи;

- перша - це шахраї, до їх числа належить близько 10-15% неплатників;
- друга - 30% боржників не повертають кредит через непередбачуване погіршення фінансового становища;
- третя категорія (15-20%) - «хитруни», перестають платити, розраховуючи на відсутність санкцій і неухажність кредиторів;
- четверта категорія - це 30-40% позичальників просто забувають вчасно здійснювати платежі.

Робота банків з усіма іншими категоріями неплатників ґрунтується на психологічному тиску. Щоб боржники не могли спокійно уникати своїх обов'язків щодо погашення кредитної заборгованості, банком створюється спеціальна вертикаль системи колекшену, що безпосередньо займається стягненням боргів [55].

На підставі виявлених передумов і для запобігання можливості виникнення у майбутньому проблемної заборгованості менеджмент банківської установи повинен організувати на місцях моніторинг кредитного процесу та спроможності виконання клієнтом договірних зобов'язань перед кредитором відповідно до розробленої автором даного дослідження методології, що наведена у табл. 4.9.

Таблиця 4.9

Методологія моніторингу кредитного процесу

Етап	Зміст етапу процесу	Заходи, що мають вжитися
1	Поглиблений аналіз поточного фінансового стану позичальника за окремими найбільш вагомими узагальненими показниками	Кредитним менеджером організовується збір актуальної інформації щодо фінансово-майнового стану позичальника. Здійснюється ретельний аналіз, виносяться відповідні висновки
2	Аналіз висновків, сформованих у результаті порівняння поточного фінансового стану позичальника з його фінансовим станом на момент прийняття рішення про надання кредиту чи його	Співставлення поточного фінансово- майнового стану позичальника з тим, що мав місце на етапі видачі кредиту. Аналіз отриманої інформації. Розгляд питання щодо доцільності проведення реструктуризації боргу та шляхів співпраці з конкретним позичальником

Продовження таблиці 4.9

3	Обґрунтування подальших перспектив формування рівня платоспроможності позичальника і оформлення відповідних висновків	Визначення ступеня вірогідності виконання позичальником боргових зобов'язань належним чином. З'ясування питання щодо можливої неспроможності у подальшому дотримуватись вимог кредитного договору. Аналіз питань щодо системності отримання доходів позичальником
4	Розробка напрямів подальшої роботи щодо погашення заборгованості за кредитним договором	Узагальнення отриманої інформації, аналіз висновків. Вирішення, за необхідності, питань щодо вектору діяльності компетентних підрозділів у напрямку стягнення прострочених чи іншого роду проблемних боргів

Зауважимо, що застосовуючи запропоновану методологію моніторингу процесів кредитування, банківська установа матиме актуальну інформацію щодо їх якості і, як наслідок, буде мати змогу оперативного та адекватного реагування на їх зміну.

У разі відхилення від терміну повернення, обговореного у кредитному договорі, чи запланованого графіка погашення за кредитом, а також у випадку інших негативних змін у стані позичальника пропонуємо переводити кредит у розряд «Спеціальний контроль». Після чого має використовуватися наведена нижче процедура роботи над поверненням кредиту.

Банк може утримувати кредит у статусі «Спеціальний контроль» упродовж певного обмеженого періоду часу (нами пропонується використання 10 днів як такого строку, що має бути достатнім для проведення необхідних банківських процедур). У цей період банком розглядаються різноманітні варіанти вирішення проблеми. Якщо після закінчення зазначеного терміну проблему не буде усунуто, однак наявні підстави очікувати повернення кредиту, то кредитний договір класифікується як проблемний і проводиться робота щодо повернення такого боргу, якщо ж таких підстав немає, то кредит варто класифікувати як безнадійний і вживати заходи щодо ліквідації заборгованості альтернативними шляхами (списання за рахунок страхового резерву, продаж зовнішнім

стягувачам тощо). У обох випадках кредит переходить зі сфери контролю кредитної адміністрації до центрального чи територіального підрозділу по роботі з проблемними активами.

З'ясувати всі ці обставини та провести якісний, оперативний та виважений контроль за зазначеними процесами можуть внутрішні підрозділи моніторингу банку, що діють виключно у межах чинного законодавства, директив головного банку та внутрішньої нормативної бази.

Нормативною базою для проведення кредитного моніторингу є внутрішні документи банку з питань здійснення моніторингу - це правила, програми, методики, інші документи з питань моніторингу, затверджені банком згідно з вимогами законодавства України, а також Національного банку України [54].

Зауважимо, що з метою якісного проведення роботи у сфері здійснення ризикованих операцій, банк зобов'язаний розробити, затвердити, а також впровадити такі окремі внутрішні документи з питань здійснення фінансового моніторингу, що мають оновлюватися на постійній основі з урахуванням змін до законодавства України, а також подій, що можуть вплинути на певні ризики банківської установи:

- правила внутрішнього моніторингу банку;
- програму ідентифікації та вивчення клієнтів банку;
- програму здійснення моніторингу за певним напрямом діяльності банку у процесі обслуговування клієнтів (розрахункових та касових операцій, вкладних (депозитних) операцій, валютних операцій, операцій з використанням спеціальних платіжних засобів, операцій з цінними паперами, кредитних операцій тощо). За кожним напрямом діяльності банку розробляється окрема програма:

- програма стягнення проблемної заборгованості банку;
- програма навчання та підвищення кваліфікації працівників банку.

Окрім напрацювання нормативної бази, що належним чином регулювала б моніторингові процеси у банківській установі, окремої уваги потребує впровадження у сучасних умовах діяльності банківського бізнесу новітніх форм

протидії ризикам, пов'язаним з фінансовими ресурсами.

У процесі дослідження ми дійшли висновку, що всіх боржників банку можна розділити на чотири умовні групи. Окремою групою, досить значною за обсягами, є шахраї. Як свідчать статистичні дані банківської системи України, найскладніше банкам повертати борг від шахраїв - у найкращому випадку вдається повернути 10-15% кредитів. На нашу думку, такий стан багато в чому пов'язаний з неефективністю банківського моніторингу за даним напрямом в банківській системі України. Шахраї сприймаються не як потенційний об'єкт для протидії та боротьби, а скоріше, як неминуче зло, збитки від існування котрого простіше просто списати на витрати діяльності банківської установи.

Очевидно, що такий підхід є неправильним та вимагає корекції. Перспективною формою протидії шахрайству у сфері кредитування, що активно використовується банками розвинених країн, є так званий фрод-моніторинг інформації, отриманої банківською установою під час ведення бізнесу. Нижче детально розглянемо суть зазначених заходів.

Фродом (англ. «fraud») називають шахрайство, що проявляється у несанкціонованих діях та неправомірному використанні банківських ресурсів. Фрод-моніторинг - обов'язкова складова превентивних заходів у боротьбі з шахрайством, причому як зовні, так і всередині банку. Це моніторинг усієї інформації, вхідної та вихідної, на предмет виявлення зловмисних дій. Акцентуємо увагу на тому, що фрод-моніторинг є чи не найпершим кроком банківської установи, що має бути здійснений при проведенні кредитних операцій у процесі кредитування задля уникнення внутрішніх ризиків.

В Європі переважна частина провідних банків передають функцію фрод-моніторингу аутсорсинговим компаніям. Для оцінки клієнтських запитів на предмет шахрайства прийнято звертатися до спеціалізованих компаній. По-перше, подібні структури, як правило, консолідують інформацію по декількох банках, що дозволяє вберегти від небезпеки тих, на кого атака поки не розпочалася. По-друге, такі спеціалізовані організації мають у своєму штаті висококваліфікованих аналітиків, які за результатами аналізу всіх даних про

шахрайство роблять прогнози щодо розвитку схем атак і пропонують конкретні заходи протидії. Втім використання даного підходу може нести у собі додаткові ризики, оскільки робота партнера прямо впливає на бізнес банку. Неякісний сервіс може призвести до негативних наслідків, аж до перерв у роботі. Крім того необхідно враховувати питання щодо збереження банківської таємниці, адже, безумовно, у даному випадку воно стоїть досить гостро.

Як свідчить практика українського банківського бізнесу, фрод-моніторинг в Україні є безсистемним і не представляє собою певної комплексної системи. Як правило функції фрод-моніторингу покладаються на підрозділи ІТ та служби безпеки, чи на кваліфікованих фахівців.

У той же час на сьогодні банківські установи вже готові до розробки і впровадження комплексних систем фрод-моніторингу. Переважна їх частина вже усвідомила необхідність створення подібних систем у боротьбі із шахрайствами. Але технічно, технологічно, а головне методологічно банківські системи до подібних впроваджень готові неналежно. Більшість автоматизованих банківських систем не мають необхідної інформації та потрібних інструментів для інтеграції з системою фрод-моніторингу.

Дистанційні канали банківського обслуговування вимагають доопрацювання, вони не можуть надавати якісну інформацію про джерело повідомлення. До того ж, у багатьох банках досі немає якісно працюючої системи ризик-менеджменту, котра б могла переводити ризики у гроші. Деяким простіше використовувати варіанти страхування збитків, ніж боротися з ризиками превентивними методами. Головним же фактором, що стримує впровадження комплексних систем фрод-моніторингу у діяльність банківських установ України, на нашу думку, є відсутність адаптованих до реалій національної банківської системи методологій - починаючи від інституціонального забезпечення даного процесу, закінчуючи технологічними картами конкретного етапу процесу фрод-моніторингу.

Спробуємо визначити ключові аспекти методології фрод-моніторингу у банківських установах України.

Перш за все відзначимо, що фрод-моніторинг базується на визначенні поведінкової моделі користувача і формальних (статичних) правилах. У випадку з інсайдером (співробітником банку) мова йде про чітко визначені моделі роботи співробітника відповідно до посадової інструкції. За загальним правилом відомо, з якими документами, програмами та системами, в якому обсязі працює той чи інший співробітник. Коли виявляється будь-яке відхилення (аномалія у поведінці) - це привід для додаткового контролю. Наприклад, зазвичай людина обробляє 100 заявок на видачу кредиту, проте раптом обробила їх у кількості 250. Або різко збільшився обсяг схвалених співробітником кредитів за сумою. Це є підставою для проведення перевірки - чи не є такі аномалії результатом здійснення або підготовки до проведення шахрайських дій.

У випадку, якщо кредитний менеджер вирішив видати кредит «своїй» людині, щоб вона його могла не повертати, повинні діяти кредитні аналітики та служба безпеки, Фрод-моніторинг допоможе виявити відхилення від типового робочого процесу даного кредитного менеджера, якщо таке матиме місце. Такі впровадження, на нашу думку, убезпечать банківські установи від ризиків неповернення кредитних заборгованостей з боку позичальників.

З огляду на викладене, пропонуємо впроваджувати банківським установам України фрод-моніторинг у повсякденній діяльності з протидії погіршенню якості кредитного портфеля. З цією метою, на нашу думку, необхідно до штатного розкладу банку долучити окремий підрозділ, до компетенції котрого буде входити робота з моніторингу та протидії ризикам у вигляді несанкціонованого доступу до банківських ресурсів.

Штат підрозділу не має бути занадто великим. Вважаємо, що окрім керівництва даного відділу (управління) необхідно долучити таку кількість співробітників, щоб один фахівець з фрод-моніторингу міг контролювати портфель кредитування за обсягами 15-25 млн. гривень. Якщо ж клієнтів у даному сегменті замало з причини великих обсягів їх кредитування, то фахівець з фрод—моніторингу має обслуговувати портфель кредитів не за сумою, а за кількістю позичальників. На наше переконання, зазначений спеціаліст у

робочому режимі може моніторити 50-100 клієнтів сегменту роздрібною чи мікробізнесу, або ж 10-15 клієнтів, які є представниками малого чи корпоративного бізнесу.

Такий підхід чітко визначить навантаження на кожного спеціаліста з фрод-моніторингу та забезпечить якісне виконання ним покладених функціональних обов'язків.

Окрему увагу варто приділити порядку створення та функціонування підрозділу фрод-моніторингу. На рис. 4.4 наведено ключові аспекти створення такого відділу/управління та напрями його функціонування.

Окремо зауважимо, що підрозділ внутрішньобанківського фрод-моніторингу має підпорядковуватись керівнику вертикалі напряму колекшену. Однак, він повинен здійснювати свою діяльність у постійній взаємодії з підрозділами внутрішньобанківської безпеки з метою уникнення стресових ситуацій для банківської установи, а також задля недопущення діяльності банку, що у подальшому може призвести до негативних наслідків у фінансово-економічній безпеці, репутації, а також у послабленні зовнішніх позицій.

Рис. 4.4. Ключові аспекти щодо створення та функціонування

Не викликає сумнівів, що поточна ситуація зі зростанням проблемного портфеля банківських установ склалася з причини неналежної уваги менеджменту банків до потенційних клієнтів-шахраїв. Видані позики або не обслуговуються позичальниками взагалі, що прямо вказує на шахрайство, або ж обслуговуються впродовж двох-трьох місяців після видачі з метою прикриття злочинних намірів позичальника щодо неповернення боргу внутрішньобанківського підрозділу з фрод-моніторингу.

Запровадження банками України комплексу заходів із всебічного аудиту кредитних процесів, якісно організованого та реалізованого комплаєнс-контролю, а також бухгалтерського впливу на процеси повернення боргів позичальниками стає важливим та таким, від котрого залежить фінансово-економічна безпека установи, а також можливість впевненого та активного розвитку в умовах досить жорсткої конкуренції.

4.3. Обґрунтування щодо запозичення досвіду США з управління портфелями проблемних кредитів банківських установ

На сучасному етапі розвитку банківського бізнесу, на відміну від докризового періоду, гостро постають питання не лише збільшення кредитного портфеля банківських установ, а й повернення прострочених чи іншого роду проблемних боргів. Ці процеси покликані, як ішлося у даному дослідженні вище, вберегти банківські установи від зовнішніх та внутрішніх ризиків та, відповідно, протидіяти передбачуваним та раптовим посяганням на економічну безпеку.

Звичайно, практика вітчизняних банківських установ щодо стягнення проблемних боргів є невідпрацьованою, а нерідко і ситуативною. Це пояснюється досить нетривалою історією банківського бізнесу на теренах пострадянського простору загалом, а, відповідно, і України зокрема.

Однак, нинішні реалії змушують представників банківського бізнесу адекватно та мобільно реагувати на негативні прояви з боку неплатників за договірними зобов'язаннями. Банки України розуміють, що спиратись у

питаннях стягнення боргів лише на власний досвід, — це довгий та складний шлях, що не принесе оперативних бажаних результатів. Отже, українські банківські установи змушені переймати практику закордонних банків, що мають власну багаторічну, а інколи й вікову, історію кредитування та, відповідно, стягнення боргів. Дещо у вигіднішому становищі перебувають закордонні банківські установи, що представлені на українському ринку банківських послуг. Такі представництва у своїй діяльності з українським клієнтом спираються на місію головного банку, його стратегії та погляди щодо ведення основних напрямів діяльності.

Питанням природи проблемних кредитів та способів їх повернення присвячені праці як зарубіжних, так і вітчизняних науковців. Великий внесок у вивчення питань проблемної заборгованості та шляхів її стягнення внесли такі науковці, як В. Кльоба, А. Васюренко, А. Мороз, І. Кириленко. Дана проблематика активно досліджується також і зарубіжними науковцями, зокрема, в роботах Дж. Капріо, Ф. Валенсія, П. Роуза та ін.

Проте, у даному дослідженні ми пропонуємо, серед іншого, окремо розглянути практику банківських установ закордонних країн стосовно повернення «поганих» боргів. Висвітлимо питання щодо практики застосування того чи іншого шляху стягнення, обумовимо аспекти діяльності колекторського бізнесу країн з розвиненою економікою та банківською культурою.

Перш за все, варто зазначити, що проблемні кредити не виникають раптово. Кожній хвилі масових несплат за договірними зобов'язаннями передують численні фактори внутрішньодержавного чи світового масштабу.

Загальносвітова тенденція до зниження частки кредитів, зобов'язання за котрими постійно виконуються в повному обсязі, бере свій початок з 1980-х років. Нижче пропонуємо до ознайомлення табл. 4.10, в якій висвітлимо підґрунтя для зростання обсягів непрацюючих кредитів у світі.

Таблиця 4.10

Підгрунття зростання обсягів проблемних кредитів у світі

Країна	Початок розвитку	Причини
США	Кінець 1980-х років	Криза у секторі кредитів і заощаджень; продаж кредитів з метою компенсації витрат
Японія	Початок 1990-х років	Економічні проблеми; вибух міхура нерухомості; перебудова банківського сектора
Франція	1995 рік	Перебудова принципів економіки; реорганізація банківського сектора
Італія	Кінець 1990-х років	Національна криза; економічний спад у Європі; перебудова певних галузей економіки
Південно-східна Азія	Кінець 1990-х років	Системна економічна та банківська криза; перебудова банківського і реального сектора економіки
Тайвань	Початок 2000-х років	Фінансові «бульбашки» на ринках роздрібного кредитування та нерухомості; ризики, пов'язані з південною Азією та Китаєм

Не викликає сумнівів той факт, що ті чи інші економічні коливання у світі породжують зростання обсягів проблемних кредитів. Кредитори, які стикаються з лавиноподібним спадом якості виконання боргових зобов'язань з боку позичальників, повинні шукати шляхи щодо очистки власного кредитного портфеля.

За даних умов виникає необхідність для створення ринку проблемних кредитів. Природно, що при досить великій пропозиції щодо продажу проблемних активів, з'являється все більша кількість сторонніх (зовнішніх) організацій, що спеціалізуються на роботі з повернення проблемних кредитів. Завдяки цьому у банків з'являється новий спосіб управління проблемними боргами та відкриваються нові перспективи розвитку.

Говорячи про різноманітність підходів до стягнення проблемних боргів, не можемо не розглянути практику стягнення проблемних боргів банківських установ за типовими ознаками відповідно до стратегій, притаманних території розташування банківської організації.

В рис. 4.5 наведемо стратегії збору боргів за територіальним принципом.

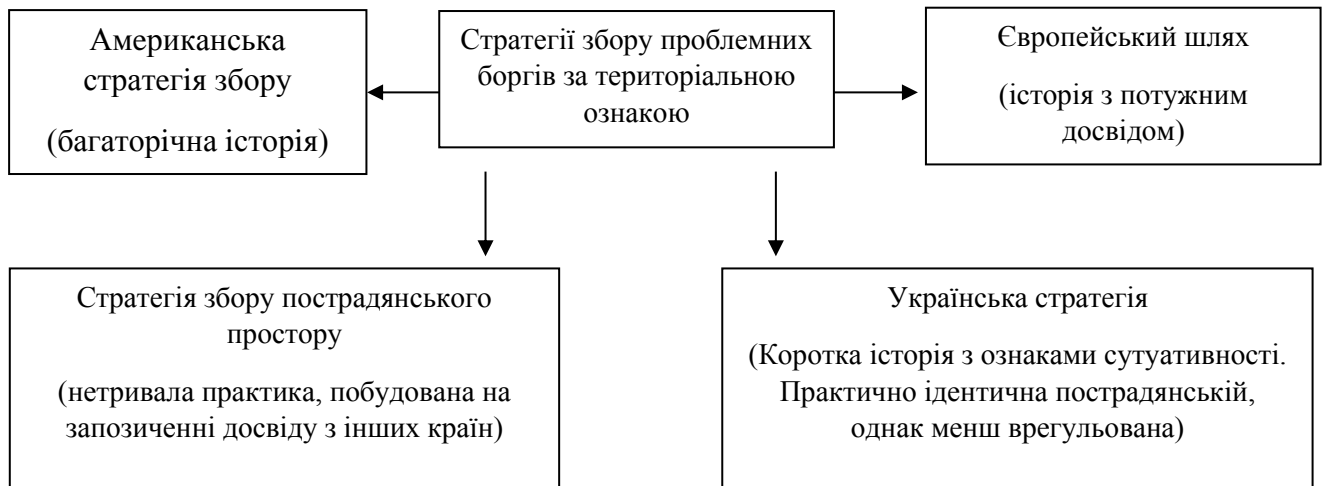

Рис. 4.5. Стратегії збору проблемних боргів за територіальною ознакою

Детально розглянемо базові моменти стратегій збору проблемних боргів банківськими установами закордонних країн.

Методи діяльності підрозділів стягнення в країнах з «американською» стратегією побудови колекшену [89, с. 22; 126, с. 29; 132, с. 205; 174, с. 12]

Заслуговує уваги американський варіант повернення боргів. Ця практика є законодавчо обґрунтованою, суспільно прийнятною, а також такою, що орієнтована на мобільність та дієвий захист економічних інтересів банківської установи. Додамо, що такий підхід до повернення проблемних боргів переважно застосовується у США, країнах Латинської Америки, та деяких країнах африканського континенту.

Розглядаючи так звану «американську» модель стягнення проблемних боргів банківськими установами, пропонуємо виділити два напрями даної діяльності, котрі відобразимо в таблиці 4.11

Таблиця 4.11

«Американська» модель стягнення проблемних боргів банківськими
установами

Методи	Інструменти впровадження методів
Внутрішньобанківські методи	Реструктуризація кредитної заборгованості, створення ситуаційних центрів управління проблемними активами; організація роботи з проблемними активами шляхом створення залежної від банку структури, сформованої поза штатом банку; примусове стягнення проблемних активів внутрішніми структурними підрозділами банків.
Зовнішньобанківські методи	Передача портфеля проблемних активів в управління третім особам (колекторській компанії) без оптимізації балансу банку; передача/продаж проблемних активів пов'язаній фінансовій компанії на принципах оптимізації балансу SPV onshore/offshore; продаж проблемних активів непов'язаній фінансовій компанії на умовах факторингу; здійснення сек'юритизації активів; створення брідж-банків та дочірніх компаній для управління проблемними активами; використання інформації з кредитних бюро, що діють при центробанках держав і створюються приватними структурами; здійснення державної реєстрації кредитів.

Заслуговує уваги американський варіант повернення боргів. Ця практика є законодавчо обґрунтованою, суспільно прийнятною, а також такою, що орієнтована на мобільність та дієвий захист економічних інтересів банківської установи. Додамо, що такий підхід до повернення проблемних боргів переважно застосовується у США, країнах Латинської Америки, та деяких країнах африканського континенту.

Характерною рисою «американської» стратегії стягнення проблемних боргів є те, що банківські установи мусять докладати якомога менше власних зусиль при поверненні позик. Це дає змогу економити час та ресурси банківських установ, залучаючи мінімальну кількість працівників банку до процесів стягнення.

У країнах, де банківські установи намагаються повертати «погані» борги,

так би мовити, по-американськи, їх стягнення відбувається, здебільшого, завдяки переуступці права вимоги третій особі. Менеджмент банків, у такому випадку, переслідує цілі мобільного відшкодування кредитних коштів чи їх частини завдяки зовнішнім стягувачам. Вивільнення таким чином проблемних коштів дає змогу приймати нові оперативні рішення щодо кредитних інвестицій та розвивати банківську установу відповідно до актуальних тенденцій.

Що стосується ідентифікації кредиту як проблемного, то за «американською» стратегією, банківські установи, попри те, що кожен проблемний кредит має свої особливості, проводять ретельне дослідження, а також відмічають такі спільні показники:

Чи мають місце нехарактерні позичальнику, незвичні чи незрозумілі причини невчасного надання ним до банківської установи фінансової звітності, нездійснення вчасно та у достатньому обсязі платежів відповідно до умов кредитної угоди або припинення контактів із працівниками банку.

Такий підхід до визначення проблемності наданої позики є більш ґрунтовним відносно європейської системи кредитування та колекшену. Враховуються вагомі показники бізнесупозичальника, ліквідність його активів, його поведінка у кредитних стосунках, а також у відносинах з контролюючими органами держави. На жаль, необхідно констатувати факт недосконалості у даному напрямку діяльності європейської системи кредитування та повернення боргів.

Ще однією відмінністю від європейської системи банківського колекшену у країнах, що повертають борги «по-американськи» є нарахування штрафів та пеней за несвоєчасне виконання договірних зобов'язань перед кредитором.

Отже, дослідження свідчить, що «американська» система стягнення проблемних боргів з позичальників є фундаментальною та дієвою. Вона повністю захищає вимоги кредитора, стягувана, а також позичальника. Вважаємо, що такий підхід до ведення бізнесу колекшену є прогресивним та перспективним.

Практика свідчить, що закордонні банківські установи (як з

проамериканською системою збору боргів, так і з європейськими принципами стягнення) активно впроваджують та використовують так звані автоматизовані системи збору заборгованостей. Такі новітні технології, безумовно, є важливим досягненням закордонних структур банківського та зовнішнього колекшену.

Розглянемо суть таких впроваджень на системі Methodix. Collection, що прийшла з Америки до європейських країн, а згодом і до пострадянського простору, а також уважно розглядається українськими представниками колекторського бізнесу як дієвий механізм повернення прострочених боргів.

Одним з важливих завдань, з котрими стикаються у нинішньому економічному становищі кредитні організації, є мінімізація наявної простроченої заборгованості, а також попередження прострочок за рахунок превентивних заходів. За кордоном вважається, що переважна більшість прострочок виникає не з причини злого помислу позичальника, а з причини його власної неуважності. Саме цьому Methodix.Collection - не просто система збору заборгованості, але також й ефективний механізм попередження появи заборгованості в принципі,

Methodix.Collection - ефективний інструмент автоматизації на всіх етапах збору заборгованостей (превентивні заходи, soft, hard та legal collection) для роздрібного, малого та середнього бізнесу. Крім того, це стосується представників корпоративного бізнесу.

Methodix.Collection - спеціалізоване рішення, що допомагає:

- попередити виникнення прострочення за рахунок превентивних заходів;
- скоротити фінансові втрати, що виникають за рахунок появи простроченої заборгованості;
- мінімізувати затрати й зусилля щодо збору заборгованості, при цьому захищаючи цінність відносин з клієнтом.

Система Methodix.Collection автоматизує весь бізнес-процес збору заборгованості, а саме:

- введення інформації та історії взаємовідносин з позичальниками;
- превентивні заходи збору (нагадування по sms, e-mail та телефоном);

- Soft collection (попередження по sms, e-mail та телефоном);
- Hard collection (повідомлення по sms, e-mail, телефоном та поштою, реструктуризація, розірвання договору, управління заставою, робота з поручителями);
- Legal collection (розрахунки боргу та підготовка документації для суду, список здійснених заходів, архів).

Система Methodix.Collection абсолютно інтегрується із зусиллями колекторських агенцій зі збору заборгованостей. За таких умов система не лише підвищує відсоток збору боргів, а й допомагає аналізувати ефективність роботи кожного з колекторів.

Важливою рисою Methodix.Collection є можливість зв'язатися з позичальником різними каналами зв'язку з мінімальними витратами. Завдяки аналітичному модулю система надає можливості стягувану проводити дослідження того, який механізм збору є дієвим, а який — ні. Це, у свою чергу, дає можливість зекономити значні обсяги коштів, а також зусиль персоналу.

Однією з важливих особливостей Methodix.Collection є механізм інтелектуальних стратегій роботи для кожного з клієнтів. Система самостійно обирає стратегію взаємодії з клієнтом у залежності від параметрів заборгованості, характеристик заборгованості, ознак клієнта та статистики ефективності. Стратегії та процеси підлягають коригуванню у системі.

Система Methodix.Collection має чисельні переваги перед конкурентами. Серед них:

- швидке адаптування (2-3 тижні), гнучкість налаштувань бізнес- процесів;
- готові процеси збору заборгованостей;
- простота засвоєння співробітниками;
- можливість інтеграції у структуру колекторських агенцій, високий рівень безпеки за рахунок потужного механізму розмежування прав доступу тощо.

Висновки до Розділу 4

Як було з'ясовано в попередніх розділах, головними параметрами кредитного портфеля банку виступають дохідність та ризик. За співвідношенням цих показників визначається ефективність кредитної стратегії і загальної кредитної діяльності банку.

Отже, в данному розділі визначено, що основною метою управління кредитним портфелем банку є забезпечення максимальної дохідності за допустимого рівня ризику. Запропоновано процес оцінки ризику кредитного портфелю банку здійснювати в три етапи. Виокремлено певні індикатори рівня кредитного ризику, котрі теоретично або емпірично пов'язані з виникненням кредитного ризику. Запропоновано реалізацію власної моделі оцінки ризику кредитного портфеля банку, що базується на використанні методу коефіцієнтів в процесі аналізу кредитного діяльності та розрахунку інтегрального показника кредитного ризику банку.

Розраховали значення інтегрального показника кредитного ризику АТ КБ «ПРИВАТБАНК» для 2016, 2017 та 2018 років. Визначили, що загальна сума нарахованих для показників балів у 2016 р. $I_{кр}$ становив 102,63 балів; у 2017 р. - 92,58 балів; у 2018 р. - 91,38 балів.

За прогнозом інтегрального показника було показано динаміку та розраховано полеміальний тренд другого ступеня кредитного ризику досліджуемого банку.

Також проведене дослідження свідчить, що питанням мінімізації проблемної / простроченої кредитної заборгованості приділяється велика увага банківських установ всього світу. Лише суворий контроль за кредитним процесом у цілому дозволяє забезпечити безпеку, надійність і прибутковість кредитних операцій банку. Моніторинг, як форма спостереження за якістю процесів кредитування загалом та погашенням кредитної заборгованості має набути системного характеру. Запровадження банком комплексу заходів із всебічного аудиту кредитних процесів, якісного комплаєнс-контролю є

важливми у фінансово-економічній безпеці установи. Без таких заходів велика частка кредитів можуть стати проблемними.

На сьогоднішній день гостро постає питання збільшення та повернення проблемних кредитів. Для банківських установ є актуальним використання найпотужніших та найдієвіших методів управління проблемними боргами закордонних банків, так як вони мають набагато більший досвід. Та все ж таки питання щодо оптимальних рішень, котрі мають застосовуватись банками України у процесах управління проблемними боргами, потребують подальших досліджень.

ВИСНОВКИ

У роботі банківської установи присутні ризики, повністю уникнути котрих неможливо. Найбільш прибутковими операціями банку є кредитування, тому кредитний ризик займає основну позицію у системі банківських ризиків. Дослідження сутності поняття проблемний кредит показало відсутність єдиної точки зору у трактування поняття проблемний кредит у сучасній практиці. Аналіз ознак, що вказують на можливість виникнення проблемної заборгованості, дозволив дійти висновку, що виникненню проблемної заборгованості сприяють фактори як внутрішнього, так і зовнішнього характеру. Аналіз факторів, що впливають на формування кредитного ризику банку та його величину, дозволив дійти висновку, що між поняттями «кредитний ризик» та «проблемний кредит» існує тісний взаємозв'язок, що дані категорії перебувають у причинно-наслідковій залежності і саме проблемні кредити є основним генератором кредитних ризиків.

Узагальнивши теоретичні основи управління кредитним ризиком, провівши аналіз діяльності та кредитного портфеля АТ КБ «ПРИВАТБАНК» зробити наступні висновки та надати відповідні пропозиції:

АТ КБ «ПРИВАТБАНК» є суб'єктом господарювання державної форми власності та найбільшим банком з вітчизняним капіталом. На сьогодні АТ КБ «ПРИВАТБАНК» є лідром банківського сектору країни, на сьогоднішній день за даними НБУ ПриватБанк посідає перші рядки рейтингів по об'єму коштів та кредитів фізичних та юридичних осіб, кількості клієнтів, чисельності банкоматів та терміналів.

Розглянувши основні нормативи банку - визначили, що регулятивний капітал АТ КБ «ПРИВАТБАНК» (Н1) станом на 01.10.2019 склав 19,605 млрд. грн., що майже в сотню разів перевищило встановлене НБУ граничне значення для даного нормативу. Норматив адекватності регулятивного капіталу Банку (Н2) за період з 01.01.2019 по 01.10.2019 знизився на 3,09 п.п. і склав 14,37%. З цього можна сказати, що банк має зважені нормативні показники, позитвну

динаміку нарощування активів та пасивів, разом із тим банк має проблемний кредитний портфель. Основна частка проблемних кредитів була надана інсайдерським компаніям, та призводить до збитків.

Кредитна політика установи спрямована на формування надійного та стабільного кредитного портфелю . Кредитування здійснюється на основі кредитної інструкції, яка регламентує організацію кредитного процесу, перелік необхідних документів від позичальника і стандарти підготовки проектів кредитних договорів, правила проведення оцінки забезпечення та контролю за заставним майном тощо.

Вважаємо, існуюча система управління кредитним ризиком в АТ КБ «ПРИВАТБАНК» потребує удосконалення, що полягає в запровадженні ефективної системи моніторингу, комплаєнс-контроля та стратегії щодо стягнення прострочених кредитів.

Додатково було проведено прогнозування ефективності управління кредитним ризиком комерційного банку та розроблено оцінку ефективності моделі управління кредитним ризиком.

Провели розрахунок інтегрального показника кредитного ризику та показали його динаміку за три роки (2016-2018 рр). Розраховали бали для показника , загальна сума яких склала: у 2016 р. $I_{кр}$ становив 102,63 балів; у 2017 р. - 92,58 балів; у 2018 р. - 91,38 балів.

Також за прогнозом інтегрального показника було показано динаміку та розраховано полеміальний тренд другого ступеня кредитного ризику. Вони зображені на малюнках.

На прикладі досліджуємого банку проаналізовано ступінь впливу кожного показника та його важливість серед інших індикаторів оцінки сукупного ризику кредитного портфеля банку. Визначені критерії якісної системи оцінки ризику кредитного портфелю банку на кожному етапі цього процесу. Розроблені заходи щодо покращення банківського менеджменту.

Провівши відповідні дослідження діяльності АТ КБ «ПРИВАТБАНК» для покращення системи управління кредитним ризиком надамо відповідні пропозиції:

1. Запровадити ефективну систему кредитного моніторингу спрямовану на виявлення, оцінку та ліквідацію можливих ризиків, що виникають на всіх етапах кредитного процесу.

2. Створити підрозділу фрод-моніторингу для моніторингу усієї вхідної та вихідної інформації на предмет виявлення зловмисних дій. Застосування комплаєнс-контролю для контролю структури корпоративного управління вимогам регулятора.

3. Застосування амереканської стратегії стягнення проблемних кредитів, впровадження системи Methodix.Collection, для зменшення власних зусиль при поверненні позик, таким чином залучаючи мінімальну кількість працівників банку до процесів стягнення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналіз банківської діяльності: підручник / [А. М. Герасимович, М. Д. Алексеенко, І. М. Парасій-Вергуненко та ін.]; за ред. А. М. Герасимовича. - К.: КНЕУ, 2004. - 599 с.
2. Банки таємно продають проблемні борги? [Електронний ресурс] / Денков Д. - Режим доступу:
http://www.ukrudprom.com/digest/Banki_tanmo_prodayut_problemn_botgiJitml
3. Болгар Т.Н. Оценка моральных рисков в банковской Стельности с помощью метода экспертного анализа [збірник наукових праць] / Т.М. Болгар. — Острог: Видавництво Національного університету “Острозька академія”, 2010, випуск 14. - с.421-431.
4. Болгар Т.М. Аналіз доцільності застосування зовнішніх механізмів стягнення боргів у банківській системі держави / Т.М. Болгар // Вісник Національного банку України. - 2013. — №11. - С. 42-47.
5. Вайман М. О. The New Rules of the Game (June 2003) / МО. Вайман. - М. : Ин-т новой экономики, 2004. - 148 с.
6. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад, і ред. В. Т. Бусел]. - Ірпінь: ВТФ «Перун», 2007. - 1736 с.
7. Владичин У. В. Банківське кредитування: навчальний посібник/ У. В. Владичин. [за ред. д.е.н., проф. С. К. Реверчука]. - К.: Атіка, 2008. - 648 с.
8. Вовк В.Я. Кредитування і контроль : навч. посібник / В .Я. Вовк, Кр з. Хмеленко — К.: Знання, 2008. — 463 с.
9. Герасименко А. М. Аналіз банківської діяльності: підручник/ Герасименко, М. Д. Алексеенко, І. М.Парасій-Вергуненко. - К: КНЕУ верситетська книга”, 2006. — 600 с.
10. Облік та аудит у комерційних банках / [Герасимович А. М.І Кривов’яз Т. В., Мазур О. А. та ін.]; за ред. д-ра екон. наук, проф. А. М. Герасимовича. - Львів: Фенікс, 1999. - 512 с.

11. Денисенко М. П. Кредитування та ризики: навч. посібник / М. П. Денисенко, В. М. Домрачев, В. Г. Кабанов. — К.: ВД "Професіонал", 2008. - 480 с.
12. Инвестиционный словарь проекта ^Mk2kapital^M [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://vocable.ru/dictionary/100/>.
13. Івченко Л Ю. Моделювання економічних ризиків і ризикових ситуацій: навч. посіб. / І. Ю. Івченко. — К.: Центр учбової літератури, 2007. - І с. 344.м
14. Кабушкин С. Н. Управление банковским кредитным риском: учеб, пособие./ С. Н. Кабушкин. - М.: Новое знание, 2004. - 336 с.
15. Коваленко В.В., Болгар Т.М. Розвиток науково-методичних підходів до оцінки проблемних кредитів як складової системи управління проблемними кредитами банку [Текст] / В.Коваленко, Т.Болгар // Актуальні проблеми економіки. - 2013. - ІfelО. - С. 185-195.
16. Косова Т. Д. Аналіз банківської діяльності: навч. посібник / Х. Д. Косова. ~ К.: Центр учбової літератури, 2008. - 486 с.
17. Коцовська Р. Р. Банківські операції: навч. посібник / р. Р. Коцовська, О. П. Павлишин, Л. М. Хміль // Над. Банк України. Ун-т банк, справи. - К. - 2006. - с. 456.
18. Крамаренко Г. О. Вплив фінансового посередництва на економічну безпеку підприємництва в сучасних умовах України / Г.О.Крамаренко, Т.М. Болгар // Вісник ДНУ. Економіка Вип.4/1. - Дніпропетровськ: ДНУ, 2009. - №10/1. - с. 52-57.
19. Лаврушина О. И. Банковское дело / О. И. Лаврушина. - М.: Банковский и биржевой науч.-консульт. центр, 1992. - с. 428.м
20. Лук'янова В. В. Економічний ризик навч. посібник / В.В. Лук'янова, Т. В. Головач. — К.: Академвидав, 2007. — е. 464.
21. Луман Н. Понятие риска / Н. Луман // Thesis. - № 5. — 1994. - с. 135-160.
22. Любунь О. С. Фінансовий менеджмент у банку : навч. посіб. для студентів вищих навч. закл. / О. С, Любунь, В. І. Грушко. — К.: Слово, 2004.- 296 с.

23. Ляско А. Доверие и транзакционные издержки / А. Ляско II Вопросы экономики. - 2003. - № 1.-е. 42—58.
24. Монтес М. Ф. «Азиатский вирус» или «Голландская болезнь»? Теория и история валютных кризисов в России и других странах: пер. с англ. /Монтес М. Ф., Попов В. В. - М.: Дело, 1999. — 136 с.
25. Методичні вказівки Національного банку з інспектування банків "Система оцінки ризиків" від 15.03.2004р. № 104.
26. Москвин В. А. Управление рисками при реализации инвестиционных проектов: рекомендации для предприятий и коммерческих банков / В. А. Москвин. - М.: Финансы и статистика, 2004. - с. 352.
27. Найт Ф. Х. Риск, неопределенность и прибыль: пер. с англ. / Ф. Х. Найт. - М.: Дело, 2003. - 360 с.
28. Наумов Д. О. Класифікація ризиків у міжнародній практиці / Д. О. Наумов // Економіка та держава. - 2007. - № 1. - с. 38-40.
29. Новини рейтингового агентства «Кредит Рейтинг» [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.credit-rating.ua/ua/events/press>
30. Основні показники діяльності банків України [Електронний ресурс] / - Режим доступу:
http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807
31. Павлюк С. М. Кредитні ризики та управління ними / С. М. Павлюк // Фінанси України. — 2003. - № 11. - с. 105-111.
32. Парасій-Вергуненко І. М. Методичні аспекта стратегічного аналізу фінансових результатів комерційного банку / І. М. Парасій- Вергуненко // Вісник НБУ. - 2007. - №11. - С.49-51.
33. Пасічник В. Г. Планування діяльності підприємства: навч. посібник / В. Г. Пасічник, О. В. Акіліна. - К.: Центр навчальної літератури, 2005. -с. 256.
34. Платонова Ю. Ю. Инструменты управления портфелем проблемных кредитов в современных условиях / Ю. Ю. Платонова, С. Е. Зайченко // Финансы и кредит. — 2011. - № 4. - с. 28-36.

35. Примостка Л. О. Фінансовий менеджмент банку: навч. посібник /1 Л. О. Примостка. — К.: КНЕУ, 1999. — 280 с.
36. Про встановлення лімітів відкритої валютної позиції банку. Постанова Правління Національного банку України №205 від 26.06.2011р.
37. Про затвердження Положення про порядок формування та використання банками резервного фонду. Постанова Правління Національного банку України № 334 від 08.08.2001р.
38. Про затвердження Положення про фінансові нормативи діяльності та критерії якості системи управління кредитних спілок та об'єднаних кредитних спілок. Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України №7 від 16.01.2004р.
39. Про заходи щодо забезпечення погашення кредитів. Постанова Правління Національного банку України № 461 від 06.08.2009 р.
40. Про кредитування: положення Національного банку України // Постанова Правління Національного банку України від 28.09.1995 р. № 246
41. Севрук В. Т. Банковские риски В. Т. Севрун - М.: Дело ЛТД, 994.
42. Сучасні підходи до трактування категорії “ризик* Ю. Сенейко // Регіональна економіка. — 2006« - №1. — с. 206-211.
43. Слобода Л Я. Регулювання кредитних ризиків банків автореф дне па здобуття наук, ступ к.е.н спец. 08.04 01 / Л Я Слобода« - Львів. 2006 -20 с
44. Стельмах В. С. Монетарна політика Національного банку України сучасний стан та перспективи змін / В. С. Стельмах. - К.: Центр наукових досліджень Національного банку України, УБС, - 2009. - с. 264.
45. Топ - 9 банкоу по доле плохих активов [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://forbes.ua/business/13431324op-9-Ъапкоу-ро-сlоlе-рlоЪlЪ-акгіуоу>
46. Финансовый менеджмент: учебник / [Г. Б. Поляк, И. А. Акодис, Т. А. Краева и др.]; под ред. проф. Г. Б. Поляка. - М.: Финансы, ЮНИТИ, 1997.
47. Фінансовий менеджмент у банку [Електронний ресурс] / Я О.Примостка. - Режим доступу: <http://library.if.ua/book/92/6377.html>

47. Чухно А. Сучасна фінансово-економічна криза: природа, шляхи і методи її подолання / А. Чухно // Економіка України. - 2010. - №1. - с. 4-18.
48. Шевцова О. Й. Система фінансової безпеки банку: наук. зб. / О. Й. Шевцова // Вісник соціально-економічних досліджень. — ОДЕУ, 2005. - №20.-с. 340-344
49. Шевченко Р. Ъ Кредитування і контроль: навч-метод, посібник для самот. вивч. дисц. / Р. І. Шевченко. - К.: КНЕУ, 2002. - 183 с.
50. Шустова Е. П. "Проблемный кредит": терминологическое содержание, критерии определения и факторы возникновения / Е. П. Шустова // Вестник Алтайской академии экономики и права. - 2010. - № 18.-е. 155-158.
51. Юрчишин В. Валютна політика країн з перехідною економікою: навч. посібник / В. Юрчишин. - К.: Вид-во УАДУ, 2001. - 28 с.
52. Якунін С. Джерела сучасної фінансової кризи і С. Якунін Н Фінансовий ринок України. - 2008. - №12 (67). - с. 26-29.
53. Мочерний С. В. Основи економічних знань / С. В. Мочерний. - К. -2001.- 312 с.
54. Слобода Л. Я. Регулювання кредитних ризиків банків: автореф. дис. на здобуття наук. ступ, к.е.н.: спец. 08.04.01 / Л. Я. Слобода. - Львів, 2006.
55. Рогожшкова Н. В. Концептуальні підходи до моніторингу як форми спостереження за процесом споживчого кредитування в комерційному банку / Н. В. Рогожшкова // Вісник Університету банківської справи Національного Банку України. - 2010. - № 3 (9). - с. 191-192.
56. Сайт НБУ [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=123614

ДОДАТОК А

ЕКОНОМІЧНІ НОРМАТИВИ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКУ

Економічні нормативи та ліміти відкритої валютної позиції станом на 02 грудня 2019 року
(у редакції Постанови Правління НБУ від 27.12.2018 №157)
(Відповідно до діючих вимог, звітна форма формується на підставі щоденного файлу 01X. Фінансові показники в файлі 01X надаються до проведення коригуючих проводок за попередній місяць)

№ з/п	Найменування банку	Н1, тис. грн	Н2	Н3	Н6	Н7	Н8	Н9	Н11	Н12	Л13-1 *	Л13-2	LCR _{вв}	LCR _{ів}
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
1	АТ КБ "ПРИВАТБАНК"	19 513 311	14,15	7,13	101,00	16,62	32,01	0,44	0,06	0,07	247,8949	0,8573	253,1042	306,2714

* - Банком підписана угода з НБУ №152 від 12.04.2018 (із змінами) про затвердження графіку приведення показників лімітів валютної позиції (Л13-1) до нормативних вимог.

Голова Правління

Kill

П.Крумханзл

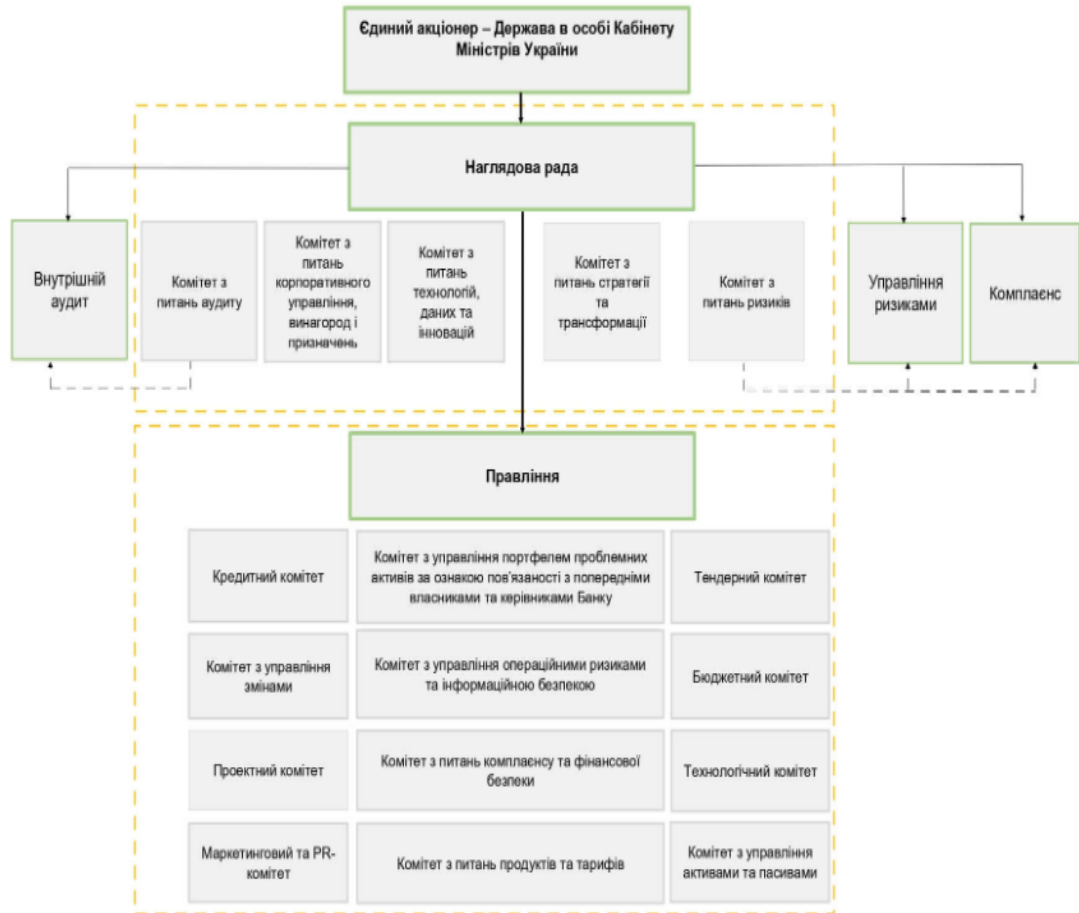
Головний бухгалтер

AA

В.В.Ярошенко

Вик. Бублик О.М.

ДОДАТОК Б
СХЕМА ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ СТРУКТУРИ БАНКУ

ДОДАТОК В
КОПІЯ СТАТУТУ

СТАТУТ

**акціонерного товариства
комерційний банк**

“ПриватБанк”

(нова редакція)

ідентифікаційний номер: 14360570

ЗАТВЕРДЖЕНО
постановою Кабінету Міністрів України
від 5 червня 2019 р. № 594
(в редакції постанови Кабінету Міністрів України
від 14 серпня 2019 р. № 712)

м. Київ
2019 рік

ДОДАТОК Г

РОЗПОДІЛ КРЕДИТІВ БАНКУ

Розподіл кредитів, наданих фізичним та юридичним особам, та розміру кредитного ризику за класами боржника, станом на 01 січня 2020 року

(тис. грн.)

№ з/п	Найменування банку	Назва показника	Розподіл кредитів за класами боржника – фізичної особи														
			усього					національна валюта					іноземна валюта				
			1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
1	АТ КБ "ПРИВАТБАНК"	Сума кредитної заборгованості	47 795 923	78 681	359 049	240 805	26 345 741	47 609 302	73 080	355 219	237 062	15 045 370	186 621	5 601	3 830	3 743	11 300 372
2	АТ КБ "ПРИВАТБАНК"	Кредитний ризик	916 731	15 445	118 153	148 100	25 897 873	905 599	14 295	116 567	146 648	14 648 467	11 132	1 150	1 586	1 452	11 249 406

Продовження таблиці

Розподіл кредитів за класами боржника – юридичної особи (крім банку, бюджетної установи та юридичної особи – боржника за кредитом під інвестиційний проект)									
усього									
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
19	20	21	22	23	24	25	26	27	28
4 350 223	1 614 652	2 224 892	1 184 410	554 708	28 836	32 205	6 867	217 920	212 850 775
321 678	44 082	106 238	58 770	12 987	3 090	1 481	1 908	66 513	212 813 836

Продовження таблиці

Розподіл кредитів за класами боржника – юридичної особи (крім банку, бюджетної установи та юридичної особи – боржника за кредитом під інвестиційний проект)																			
національна валюта										іноземна валюта									
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45	46	47	48
4 065 094	957 275	668 254	1 053 211	312 173	26 798	32 205	6 867	104 752	174 301 859	285 129	657 377	971 638	131 200	242 535	2 038	0	0	113 168	38 548 916
313 783	13 112	668 254	46 355	11 389	3 090	1 481	1 908	48 841	174 279 360	7 895	30 970	65 834	12 415	1 598	0	0	0	17 672	38 534 495

Вик. Максимов С. О.

В. В. Ярмоленко
Головний бухгалтер